

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT AZ IRODALOM ÉS TÖRTÉNELEM KÖRÉBŐL.

ALAPÍTOTTA

ÉS DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS TANÁCSÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

KIADJA

Dr. KARDOS SAMU

felelős szerkesztő.

FŐMUNKATÁRSÁK :

DARNAY KÁLMÁN, UJHELY GÉZA és ZOLTAI LAJOS

Süsmeg.

Budapest.

Debreczen.

RENDES MUNKATÁRSÁK :

- | | |
|--|--|
| <p>1. Dr. BARCSA JÁNOS
ev. ref. kollégiumi tanár Debreczenben.</p> <p>2. DVORTSÁK GYÓZÓ
Sáros vármegye főlevéltárnoka.</p> <p>3. Dr. KARDOS ALBERT
a Csokonai-Kör titkára.</p> <p>4. Dr. LENGYEL MIKLÓS
a décsi kir. főgimn. tanára.</p> <p>5. Dr. MAGASHÁZY BÉLA
Borsod vármegye főlevéltárnoka.</p> <p>6. Dr. APSAI MIHÁLY JÁNOS
Máramaros vármegye főügyésze.</p> <p>7. OLÁH GÁBOR
a debreczeni kollégium s. könyvtárnoka.</p> | <p>8. PETROVAY GYÖRGY
földbirtokos Nagykürtő.</p> <p>9. RÉVÉSZ KÁLMÁN
ev. ref. esperes Kassán.</p> <p>10. Dr. SEBESS DÉNES
országgyűlési képviselő M.-Vásárhelyen.</p> <p>11. SIMON GÉZA
az m.-szigeti ev. ref. lyceum főkönyvtárnoka</p> <p>12. Dr. gróf WASS GYÖRGY
vármegyei aljegyző Deésen</p> <p>13. Dr. VERSÉNYI GYÖRGY
az Erdélyi Irod. Társ. főtitkára Kolozsvárt.</p> <p>14. Dr. VÉRTESY GYULA
kir. tanfelügyelő Nagyszegben.</p> |
|--|--|

★

ELŐFIZETÉSI DIJ: Egy évre 12 kor. Fél évre 6 kor. Ezen füzet ára 2 kor.

Mindennemű leveleket, előfizetési pénzeket és hirdetési díjakat a szerkesztő címére (Debreczen, Piacz-u. 58. sz. I. e.) kell beküldeni.

Bizományosok :

- {
1. Budapesten : Ranschburg Gusztáv, Ferencziek-tere.
 2. Debreczenben : Hegedüs és Sándor, Kossuth-utca.
 3. Kolozsvárt : Stein János, Deák Ferencz-utca.
 4. Miskolczon : László Adolf könyvkereskedése.
 5. Pozsonyban : Stampfel Károly könyvkereskedése.

TARTALOMJEGYZÉK.

<i>Dr. Kardos Samu</i> : Rákóczi és a bujdosók	Olda I—II.
<i>Farkas Emőd</i> : Bocskay István	1—5
<i>Zoltai Lajos</i> : Debreczen város lakossága foglalkozási ágak szerint a XVIII. század végéig	6—20
<i>Dr. Bányai Elemér</i> : Fáy András kiadói	21—33
<i>Gáspár Bernát</i> : A művelt külföld nagyjainak véleménye Kossuth Lajosról	34—47
Adattár.	
<i>Révész Kálmán</i> : A kassai református lelkész díjlevele. 1650.	48—50
<i>Dr. Nyáry Albert báró</i> : Lónyai János diszpolgári oklevele.	51—52
<i>Ujhely Géza</i> : Br. Jósika Miklós levelei Fejérváry Miklóshoz. (Harmadik közlemény.)	53—60
<i>Milesz Béla</i> : A tiszafüredi városi muzeum levéltárából: Párizspápai Imre papi díjlevele. Döbrentey G. Péczeli Józsefhez. Kossuth Lajos Ujházy Lászlóhoz s egy nyílt rendelete	61 63
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Toldy Ferencz hátrahagyott és kiadatlan apróbb írásai. Dr. Toldy László szivességéből. (Harmadik közlemény)	64—72
<i>Dr. Kardos Samu</i> : A széki gróf Teleki család históriája (Kilenczedik közlemény.)	73—77
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Br. Wesselényi Miklós ifjúkori levelei. (Kilenczedik közlemény)	78—88
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Br. Wesselényi Miklós ifjúkori naplófeljegyzései. (Kilenczedik közlemény.)	89—92
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Wesselényi kiadatlan beszédei és javaslatai. (Negyedik közlemény.)	93—99
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Kossuth Lajos budai fogságából szüleirehírt levelei. (Kilenczedik közlemény.)	100—112
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Régi írók és államférfiak levelezése. A) Rákóczi György a prédikátorok dézmaszedési jogáról. B) Palóczy László Okolicsányi Lászlóhoz. C) Kossuth Lajos gróf Batthyány Kázmérhez. D) Teleki László özv. gr. Batthyány Lajosnéhoz. E) Deák Ferencz Ujfalvi Sándorhoz	113—116
<i>Dr. Kardos Samu</i> : A szabadságharcban rendeletek és felhívások a hajdusághoz. A) Hajdúvármegye levéltárából. B) Szoboszló város levéltárából. (Második közlemény.)	117—129
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Mezőkövesdi Ujfalvi Sándor végrendelete.	130—131
<i>Dr. Kardos Samu</i> : Bacsányi János költői levele Orczy Lőrincz báróhoz: Egy filozófus érzékenységei 1792-ben	132—134
<i>Folyóiratok szemléje. (—i—s.)</i>	132—138
<i>Vegyések</i> : Kérelem. — Bocskay ünneplése. (Z—i.) — Rákóczi és a bujdosók hamvai. (—s.) — Rákóczi Ferencz meghívója a gyulafehérvári országgyűlésre. (Közli: K. S.) — A Kémeri Nagy család ármálisa.	139—145
<i>Vasuti menetrend</i>	146—153
<i>Mellékletek</i> : Bocskay István és II. Rákóczi Ferencz arcképe. — Kossuth Lajos és Teleki László levelének mása.	



II. RÁKÓCZI FERENCZ

szül. 1676 márczius 27. Borsiban. Meghalt 1735 ápril 8. Rodostóban.

234

Rákóczi és a bujdosók.

Irta: Dr. Kardos Samu.

Pharáók megépítették a felhőkig nyuló piramisokat. A Pharáók és az ő népek régóta elveszett, de a büszke piramisok maiglan is állanak. Dávid király és fia Salamon megalapították és felépítették Zion templomát. A templom romokban hever. Izrael népe széjjelszórta el a világ négy tájékán, de Dávid zsoltárai és bölcs Salamon tanításai milliók szívét, milliók lelkét vigasztalja és bátorítja maiglan is. Nagy Sándor meghódítja az ösmert világot, de korai halálával sirba száll hatalma és dicsősége egyaránt, a görögök művészete és költészete azonban örökkön-örökké ragyogó csillagok a művelődés és műveltség egén. Caesárt leteríti a jóltevőjénél hazáját jobban szerető Brutus gyilkos töre s Róma hatalma rabigába görnyed, de a rómaiak honszerelmét és jogi műveltségét maiglan is csodálja, bámulja a világ.

A gondviselés az angolokat, a németeket, az olaszokat és francziákat nagy tudósokkal, művészekkel, költőkkel és nemzeti hősökkel bőven megáldotta, de vértanuja egyetlenegy nemzetnek sem volt és nem is leszen soha annyi, mint a magyarnak. Ama 380 esztendő óta, amióta Mohácsnál II. Lajossal együtt a magyar nemzeti királyság is elbukott, a nemzet útja és sorsa nem egyéb, mint egy végnélküli Kálvária és Golgota.

Dobó István, ki 1552-ben 100,000 főnyi török sereg ellen oly hősiiesen védi meg Eger várát, néhány évvel később, mint felségsértő és honáruló börtönbe kerül, és hosszú évek kínos szenvedése után szabadul meg testben, lélekben megtörtén sötét börtönéből. — Zrinyi Péter és az utolsó Frangepán Bécs-ujhely piacznán véreznék el 1671 ápril. 30-án, ugyanezen a napon fejezik le Bécsben Nádasdy Tamást. És hasonló gyászos sors érte

volna a nádort Wesselényi Ferenczet, ha a gyorsan siető halál, mely őt 1667 márczius 23-án érte, ettől meg nem szabadítja vala. —

Elmondjam-e sorsát azoknak a hősöknek és vértanúknak, kiket Básta Erdélyben, Karaffa Eperjesen tömegesen hurczolt vérpadra? és felidézsem-e szent emlékét ama hősöknek és vértanúknak, kiket épen most 57 esztendeje az osztrák császár tejhatalmu megbizottja a bresciai hiénának parancsára gaz latrok módjára, a gyáva bakók fojtottak meg Aradon, Pesten, Pozsonyban, Nagy Váradon és Szebenben? És tegyek-e keserű panaszt amiatt, hogy Zrinyi Ilona, Thököly Imre és Rákóczi hamvai majd nem kétszázadon át pihentek távol Keleten idegen hantok alatt és nevük szégyen betűkkel lett beírva az ország törvénykönyvébe? Nem, az égre nem! Az öröm ez óráiban némuljon el minden bánat, minden keserűség, minden fájdalom, minden panasz. — Csak egy érzés és csak egy gondolat járja át szivünket, hassa át lelkünket: az öröm érzése és a büszkeség gondolata. A büszkeségé, hogy miénk volt Rákóczi és az öröme, hogy visszakaptuk őt és bujdosó társait, ha bár századok mulva és csak halotti poraikban! De én hiszem, vallom és hirdetem, hogy a szent hamvaktól fog egykoron kikelni a szabad, a független, az önálló magyar nemzeti királyság; hiszem, vallom és hirdetem, hogy ez a rejtve élő kívánság, a nemes öntudat és büszke akarat erejével nemsokára napvilágra tör és valóra válik, amiről közel négyszáz esztendő óta hiába álmodozott a magyar lélek s amire hiába vágyakozott a honfiai kebel: mert végre is szentnek és igaznak kell lenni, amit a költő az ihlettség óráiban e magasztos szavakkal hirdetett:

„Az nem lehet, hogy ennyi sziv hiába onta vért,
S keservben annyi hü kebel szakadt meg a honért
Az nem lehet, hogy ész, erő és oly szent akarat,
Hiába sorvadozzanak egy átoksuly alatt“.

Debreczen, 1906 okt. 6.

Régi Okiratok és Levelek Tára

HAVI FOLYÓIRAT.

Bocskay István.

Irta: Farkas Emőd.

A hajduság legnagyobb hősének, a dicsőséges emlékü Bocskay István fejedelemnek hálás népe egymás után állít szobrot Hajduszoboszlón, Böszörményben és Debreczenben. Bocskay ugyan az egész nemzeté. Rudolf császár pipotya fővezérei ellen viselt győzelmes hadjárataiban egy zászló alatt küzdött vele a protestáns és katolikus, de azért ő kiváltképen a hajduk örök büszkesége, mert azok képezték diadalmas seregének zömét s azok sorsáról gondoskodott első sorban atyái előrelátással és fejedelmi nagylelkűséggel.

Bocskay nemcsak első szabadsághőse a nemzetnek, hanem Martinuzzin kívül a legnagyobb diplomatája is. Akit a hadi szerencse mosolya el nem kábitott, hiúság és nagyravagyás nem vezetett, hanem tetteiben egyedül a szabadság és hazaszeretet irányított. Bethlen Gábor, akivel hosszas levelezésben állott, az ő tanítványa volt s ha mesterét sok tekintetben felül is multa, diplomáciai elmele nem volt nagyobb, mint Bocskayé, sőt ebben hű követője volt mesterének.

Bocskay életének döntő fordulata ott kezdődik, amidőn hátat fordít az udvarnak s kardot ránt az ellen a léha, zsarnok, gyáva és szolgálékü udvari had ellen, amely a gyöngye, vakbuzgó és eszelős Rudolf császár környezetét alkotta.

Kardja élet kénytelen volt a császár ellen fordítani, mert ez a vakbuzgó, önző s a magyar nemzet eltiprására törekvő kamarilla karjába vetette magát s Bocskayt is őrizet alá tette, aki Erdélyben évekig a császári párt feje s Rudolf prágai tanácsadója volt.

Midőn Báthory Zsigmond, ez a nagyeszű, állhatatlan természetű s családja vérében fürdő kétszinü zsarnok a császár kezére játszotta Erdélyt Oppeln és Ratibor hercezségekért s e hazáruló üzletet megbánva, visszajött Erdélybe, hogy a szerencsétlen

véget ért Báthory Endre bibornoknak adja el fejedelmi trónját, Bocskay a császár pártján állott, amiért a bibornok-fejedelem nótapörbe fogta, jószágait elkoboztatta s Bocskay a prágai udvarba került, mint Rudolf császár tanácsadója.

De nem biztak benne, mert magyar volt, mert vérében volt a szabadságszeretetet s visszaborzadt attól az álnok, kétszínű játéktól, amit a nemzettel üztek. Tanácsait nem követték, meggyanúsították, hogy az udvar ellenségeivel tart s ez az álnokság még jobban meggyőzte őt arról, hogy ezerszer inkább Allah, mint Berda!

Ő ugyanis azért volt német párti, mert azt hitte, hogy a török uralomtól a hatalmas császár megszabadíthatja hazáját. Később ugy szeretett volna tenni, mint Martinuzzi, a törököt a némettel s ezt a törökkel kijátszani. Végül pedig a hosszas prágai tartózkodás teljesen meggyőzte őt arról, hogy sokkal inkább biztosíthatja a vallás és lelkiismereti szabadságot s a haza fennmaradását török, mint német fenhatóság alatt.

Erdély törökpárti főurai, akik Székely Mózes fejedelem hősi halála után a zernyesti vesztett csatából menekülve kibujdostak, ő reá, a nagy tekintélyű németpárti férfiura gondoltak; Bethlen levelezésbe lépett vele s csakugyan ki is kiáltották Erdély fejedelmévé. Az volt a legszerencsésebb lépés, amit szomorú helyzetükben tehettek. Bocskayban emberére akadt Básta, e dobosból lett tábornok, aki Radul vajdával együtt térdig gázolt az erdélyi magyarság vérében és fosztogatásaival oly inségbe juttatta Erdélyt, hogy egy köböl buza ára három forintról 40—50 forintra szállott föl.

Az erdélyi biztosok ellenségnek tekintették ettől fogva Bocskayt, akinek Bethlennel folytatott levelezését elfogták s ebből kiderült, hogy Bocskay kész fegyvert fogni a császár ellen a haza és a lelkiismeret szabadságának védelmére.

Belgioso erre táborába rendelte Bocskayt, de ennek volt esze, hogy bele ne menjen a kelepczébe, mint Jósika István, Báthory Zsigmond kegyencze.

Maga köré gyűjtötte a hajduságot, feltárta előttük a haza és üldözött protestáns vallás szomorú helyzetét s azok nagy lelkesedéssel fogadták a tervét, hogy kardot ránt a császár ellen. Belgioso erre elfoglalta Szentjobbot, Bocskay várát, ami azonban csak a fejedelem hiveinek számát növelte, akit, mikép a

parancsnok írta: „ágyukkal kergetett el a császár iránti hűség-től“. Belgioso ezután Kereki ellen indult, de a hajdu csapat, mely javarészt képezte seregének, felzudult s ezt kiáltva: „Nem török vár se Szentjobb, se Kereki, hogy azokat veszi meg“, a német dandárra rohant s azt szétverte. A budai nagyvezér nem-sokára megküldte neki a szultán athnaméját, amellyel megerő-síti Bocskayt az erdélyi fejedelemségben s lovat, díszkardot, kaf-tánt, zászlót, kornétát is küldött neki fejedelmi jelvényekül.

Álmosdnál történt a német csapatok szétverése, (1604. okt. 15.) mely után a magyarországi főurak is egymás után csatlakoz-tak Bocskayhoz. A fejedelem november 11-én ünnepélyesen be- vonult Kassára s kiáltványt bocsátott ki a nemzethez, amelyben a haza- és vallásszabadság védelmére hívja föl.

Az erdélyi nemesek és szászok nem nagyon kaptak Bocskay szózatán, mert lehetetlennek tartották, hogy „egy egyszerű nemes oly hatalmas császár ellen végrehajtsa azt, amit kezdett“.

Hanem Bocskay az ő rakoncátlan, fegyelmezetlen harci népéből csakhamar igazi hősokeket csinált s diadalmasan nyomult előre. A szerencsi országgyűlésen már szép számmal jelentek meg az erdélyi bujdosók, a megyék és főurak. Itt választották meg Magyarország fejedelmévé is s ettől fogva Magyarország és Erdély fejedelmének ismerte magát, vitéz hajdúi pedig Morváig és a Dráváig nyomultak, leirhatatlan félelemmel töltve el az udvari köröket.

Rákoson Lolla Mohamed a szultán nevében a királyi méltóság jelvényeivel díszítette föl. Oldalára drága kardot kötött, jobbábra királyi pálcát adott, fejére koronát tett. Az egyszerű nemes tehát, akit főleg a hajduság vitézsége s a maga hősi lelke diadalmas hadvezérré tett, egyenrangúvá lón azzal a hatalmas császárral, akinek előbb bizalmas tanácsadója volt s akit a harctéren megalázott.

Nemzeti királyunk lehetett volna, de tudta, hogy ez tenger vérbe kerülne s az országot végzetes anyagi romlásba dönthetné, mert a dinasztia végső ereje megfeszítésével is folytatná a háborút. És hiába küldött a szultán újabb kardot neki azzal az izenettel, hogyha azt „valaki oldalára köti, annak se pénze, se hada el nem fogy s ha e végből köti föl, boldog lesz, mert győzni fog“, az ő lelkében első volt a nemzet sorsának biztosí-tása, boldogsága, alkotmánya és vallásszabadsága s a korponai

gyűlésen mindenféle kedvezésekkel igyekezett eltéríteni kapitányait ama eltökélt szándékuktól, hogy őt királlyá válasszák.

Maga fáradozott legjobban a béke előkészítésén, amidőn a császári család tanácsa a bomlott órákkal bibelődő Rudolf császár mellőzésével Mátyás főherceget bizta meg az alkudozóakkal.

Az önzetlenségnek és államférfiúi bölcseségnek valóban rendkívüli mértéke kellett ahhoz, hogy Bocskay a szédítő magasban, ahová saját tehetsége és a hadi szerencse emelte, a pillanat kínálkozó előnyeitől el nem kaptva, teljes erejéből azon fáradozott, hogy az ország feldult békéjét és nyugalmit visszaszerezze. Így jött létre 1606-ban az alkotmány és vallásszabadság biztosítására a bécsi béke. Bocskay még azon évben országgyűlést hirdetett Kassára, hogy a bécsi pontokat bemutassa, amik a rendek tüzesebb és harcziásabb részét sem Korponán, sem itt ki nem elégítették. Bocskay bölcs mérsékletét bizonyítja, hogy amikor sokkal többet elérhetett volna, csak annyit akart, amiről tudta, hogy azt a nemzet meg is tarthatja.

A férfikora delén álló fejedelem Kassán végrendeletet csinált, mert vízkórban szenvedett s ebben ismételtén ajánlja, hogy „ameddig a magyar korona ott fenn, nálunknál erősebb nemzetségeknél forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fentartatani“.

Ezek voltak ugyanis az elmúlt századokban a magyar nemzet és alkotmány védői. Bocskay 1606 december 28-án halt meg Kassán s hetednapon nagyszerű gyászpompával vaskoporsóba zárva eltemették. Kátai Mihály kancellárjáról kiderült, hogy titkos összeköttetésben áll a németekkel, mire ama gyanu alatt, hogy Bocskayt megmérgezte, börtönbe zárták, majd a testőrség a köpellengér alá hurcolta. Forgách Ferencz testőrhadnagy kardot rántva, eme kiáltással: „Tisztessége, hite vesztett áruló az, ki ez árulót nem vágja“ — szörnyű csapást mért reá. A felbőszült testőrök erre Kátait annyira összeapritották, hogy feleségének lepedőbe kellett sepnie testének apró darabjait.

Bocskay István kezdte meg azt a véres küzdelmet a bécsi elnyomók jog- és alkotmánytipró politikája ellen, amely háromszázadon át folyt s a 48-iki szabadságharcban tetőzött. Nemzeti hős, hadvezér és államférfi volt, ki az ellenség szívébe karddal irta be vitézségét, nemzete szívébe pedig dicsőségével véste be

emlékét. A hajduság bálványozta őt s Bocskay hálás is volt hadi népéhez. Az ország szívében telepítette le, kiváltságokkal és nemességgel ruházta fel őket s ezzel e harcias, de vándorter-mészetű népet állandó lakhelyhez kötötte. Óriási nyeresége volt ez a nemzetnek. Soha ennél hübb, vitézebb hadi népet nem nyerhetett volna. Ez ma a tiszta szinmagyarság, mely a múltban, kivált II. Rákóczi alatt temérdek vért és vagyont áldozott hazá-jáért. És hogy nemes lelkében mily kitörülhetetlenül él Bocskay emléke, azok a szobrok bizonyítják, amiket a saját anyagi ere-jükből és áldozatkészségükből egymás után emelnek a hajduk királyának. Ércz ajkukkal büszkén hirdetik ezek, hogy a hazának mily hű fiai s a szabadságnak mily lelkes tisztelői voltak a múlt-ban s lesznek a jövőben.

Debreczen város lakossága foglalkozási ágak szerint a XVIII. század végéig.

Irta : Zoltai Lajos.

A debreczeni kézműves mesterségek története az Árpádok kora első századainak ködös homályában vész el. Valamiképen a város multja is. Bár irott emlékek sokáig hallgatnak Debreczenről, eredetét jóval messzebbre vezethetjük vissza a XIII. század elejénél, amikor a váradí Regestrum említ először rabszolganők tulajdonjoga felett folyt pörös ügyben.¹ Talán már honfoglaló őseink is itt találták megült helyül; talán a szent királyok városzolgái vagy vendégei valának legelső lakosai. Az első feltevés valószínűbb. Neve után következtetve szláv településnek látszik. Vagy amaz apróbb benszülött törzsek valamelyikének falva, amelyek a IX. század végén a Tisza—Szamos közének felette gyér népességét alkották, vagy pedig későbbi szláv települők szállása. Az ősi szláv telep azonban jó korán megmagyarosodott a hódító magyarok beolvasztó ereje, újabb beköltözések s összeházasodás-okozta vérkeveredések által.

Épen a telep szláv eredetéből s az uralkodó fajhoz való viszonyából következtethetjük azt, hogy e „jó föld“-nek (a szláv Debreczen szó magyarul ezt jelenti)² lakossága dologra, kézi munkára szorított nép volt; különféle mesterségeket üzött, amelyek nélkül már el nem lehetett a keresztyén polgárosodás áldásait megízlelt harezos magyarság. A pécsváradí, pannonhalmi, garamszent-benedeki, dömösi apátságoknak, meg a veszprémvölgyi apáczáknak legrégebb oklevelei a bizonyosság reá, mennyi kézműves élt már a XI. és XII. században a meglepő gyorsan szaporodó és népesedő falvakon: ács, esztergályos, fazekas, kovács, kádár, kerékgyártó, méhsör készítő, molnár, nyereggyártó, ötvös, sütő, szabó, szijgyártó, szücs, timár és varga. Akárhány falu több mesterembert számlált, mint szántóvetőt, csak a lovas- és szekeresszolgák, az udvarnokok, halászok és kanászok voltak többen.³ Föltehető, hogy szakasztott így volt ez Debreczenben is, tartozott

¹ „Regestrum varadinense“ 385. pörös esete.

² Szücs István: Debreczen sz. kir. város tört. I. k. 27.

³ Acsády I.: A magyar jobbagység története.

légyen bár akár királyi várhoz, talán a kolosihoz, miként Nádudvar, Szoboszló, Szováty; talán a biharihoz, miként Bajon és Ebes;¹ akár pedig valamely honfoglaló nemzetség tartományához. Lakosai főképen kézműipari foglalkozásokkal rótták le a munkabeli szolgálatot, amivel uraikhoz kötelesek valának.

Még eddig csak sejtett tényezők népességre és vagyonosodásra nézve már a XIII. század végén derekasan felibe emelték Debreczent a szomszédos falvaknak. Oklevelek már ekkor *debreczeni kalmárokról* beszélnek;² a püspöki és pápai tizedjegyzékek egyszerre 2—3 gazdagon javadalmazott plébánusát s a váradi egyházmegyének Várad és Bihar mellett, mint legtekintélyesebb ekkházsiáját említik;³ hatalmas templom épül faragott kövekből és kolostorok települnek benne;⁴ Dózsa nádor pedig fényes udvart tart debreczeni kastélyában.⁵ Ugy, hogy Róbert Károly király uralkodása alatt nemcsak mint egy nagy uradalom főhelye, hanem mint ipar, kereskedés, szellemi élet virágzásnak induló góczpontja, mint magasabb foku kulturális fejlődés szárnyait bontogató város jelenik meg előttünk.

A fejlődés természetes rendje hozta magával, hogy a jogok, kiváltságok és szabadalmak, amelyekkel a királyok és földesurai elhalmozták Debreczennek iparágak szerint czéhekben tömörülő polgárait s a polgárok összeségét, a civitast, — nem megalózték, hanem követték a különböző mesterségek meghonosodását; nem szülték, hanem felnevelték a debreczeni nép ipari tevékenységét. A kézműipar már réges-régen annak előtte gyökeret vert a debreczeni talajban, amikor mesterembereink érdekeik védelmére írott pontokba kezdték foglalni gyakorlatból kifejlődött jogszabályait s ezekhez előljáróik, földesuraik és a királyok megerősítését kérelmezték. Ebben a szepesi és erdélyi szászok példáját követték, akik már a XIII. század közepe táján kezdték a czéhféle társulások alakítását.⁶ A legelső czéhlevél pedig, amely Magyarország területéről e nemben ismeretes, 1307-ben adatott ki s ez a kassai szücsöké. Időre nézve közel esik már ehhez a debreczeni vargák kiváltság levelének keletkezése. A levél ugyan török dulások és tüzgyuladások között más céhekéivel együtt elveszett, de az emlékét fenntartották Enyingi Török János 1555-ben kelt magyar nyelvű levelének következő szavai: „A debreczeni vargamesterek hozának mi előnkbe egy régi levelet, ki az ő mesterségekről volna, kit régen a városnak adtak volna a

¹ Regestrum Varadinense 250., 380.-329., 145., illetőleg 291. 283. és 208. sz. esetei.

² Turul. IX. évf. Dózsa nádor és a debreczeni család.

³ Bunyitay V.: A váradi püspökség tört. II. 269. III. 215—228. Monum. Vaticana Hung. Rationes coll. pontf. III. 41. stb.

⁴ U. o. II. 431. 444.

⁵ Turul id. h.

⁶ Szádeczky: A czéhek történetéről Magyarországon.

régi királyok, kinek immár volna *kétszáz* esztendejénél több“. ¹ E levélnek tehát, Török János Hunyad vármegye örökös főispánja s Debreczen földés ura tanuskodása szerint, 1355 előtt kellett íródnia. Állitunk más előkelő tanut is arra nézve, hogy a feudális kor ipari-munka szervezete már igen régen jól kifejlődött Debreczenben is. Zsigmond király 1405-ben adott privilegiumában minden debreczeni czéhtől egy-egy művet követel lovászmestere részére. ² Ez a királyi rendelkezés több czéh fennállását föltételezi. Ámbár kifejezetten írott emlék a vargák czéhén kívül még csak a szürvégszövők és gubacsapókéről állítja, hogy már a XIV. században is meg volt. Utóbbiak rendtartásait 1395-ben erősítették meg Dózsa László és Monaki Sándor földesurak. Ugyanezekhez 1440-ben Demjén Lőrincz főbíróságában a városi tanács, 1462-ben Szilágyi Erzsébet, Hunyadi János özvegye, 1531-ben I. János király jóváhagyását is megnyerték. 1464-ben ugyancsak Hunyadi Jánosné évente két vásár tarthatása jogát engedélyezi nekik a rólok nevezett Csapó-utczában; ezt a szabadalmat Szapolyai János király is megerősítette 1536-ban. Van czéhlevelök 1513. és 1540-ből is. ³

Többi czéheinkre vonatkozó legrégebbi oklevelek a XV. és XVI., akárhányé csak a XVII. századból erednek. A *szücsök* első ösmert czéhlevelét Hunyadi János parancsára 1449-ben adták ki Mészár Gergely akkori főbíró és esküdt társai. A szücs mesterek közül megemlíti ez oklevél Alföldi Pált, Pósa Miklóst, Érpály Pált, Bánkóló Pált, Homokutezai Gergelyt, Póka Gált, Kassai Simont, Unghi Pált, *Péchy* Balázst, *Szlavoniai Verécei* Ferenczet, *Szlavoniai Garai* Antalt és Lukácsot, Nemes Barnabást stb. ³ Ez okiratban foglalt régi jogszokásokat erősíti meg enyingi Török Bálint 1538-ban, — husz év mulva fia Török János. 1569-ben újra átírta János Zsigmond. Később más rendtartást csináltak s 1584-ben Báthori Zsigmonddal is megerősítették azt. ⁴

Régiségre nézve vetekszenek a szücsökével a *posztó-szabó*, *posztónyíró mesterek*, meg a *mészárosok* czéhei. A debreczeni igaz czéhes szabó mesterek, meg a szomszédos Boldogfalvában lakó kontárok közt már Hunyadi János ország kormányzója csinál jó rendet, amint erről Porkoláb Bálint debreczeni bíró 1470-beli okirata tanuskodik. Ismeretes első rendtartásuk 1468-ból való; ezt Nagy Mihály bíró és tanácsa Szilágyi Erzsébet beleegyezésével adta volt ki Szabó Benedek, Somogyi Gergely, Szabó Máté, Szabó Péter, Szabó Mihály, Nyíró Bálint, mind a két Nyíró György, Szabó Szaniszló Mihály tiszteletes férfiak és több szabó

¹ Eredeti Debreczen város muzeumában.

² Szücs I. id. m. I. 64.

³ Szücs I. id. m. I. különböző lapjain.

⁴ Eredeti a városi közlevéltárban. Vegyes tartalmu iratok 1. sz. a.

⁵ Szücs és Szádeczky id. m.

mesterek kérésére. Privilegialis alakban János király is átírta 1530-ban.¹

A *mészárosok* Hunyadi János özvegyétől szép szabadalmakat kapnak 1478-ban s ezt Török Bálint is megerősítette 1538-ban. Költse László főbiróságában 1512-be újabb kiváltságokkal gyarapodnak annak viszonzásául, hogy Debreczen és Buda között az ő czéhök tagjai teljesítik a postálkodást. Legrégibb szabályaik Szapolyai János 1436- és János Zsigmond 1564-dik évi privilegiálisából ismeretesek.²

Kovácsok, szijgyártók, kaszacsinálók és sarkantyuművesek közös czéhe pontosan meg nem határozható esztendőben Szilágyi Erzsébettől és Hunyadi Mátyástól kapott szabadalmakat. E levelök azonban az 1484. évi czegléd-utczai tüzvészkor elpusztulván, 1489-ben rendtartásaikat Kovács Barnabás és Szijgyártó Benedek czéhmesterségeken ismét írásba foglalták s azokat 1530-ban János királlyal megerősítették. Később a kovácsok a *csiszárokkal* és *lakatgyártókkal* alkotnak együttes czéhet, mely a régi latin szabályzat helyett 1619-ben magyar nyelven csinál utat s ezt 1620-ban Bethlen Gábor fejedelem csinosan körül festett pergamenen megerősítve, ismét kiadja.³ A debreczeni lakatgyártók még előbb, 1607-ben, a kovácsok és csiszárok beleegyezése mellett a remeklésre nézve kölcsönös megállapodásra jutottak a váradi lakatosokkal.⁴

A *timárok*, kikről fentebb már egyszer szó esett, 1486-ban erősítették meg a tanács által czéhszabályaikat. 1560-ban II. János királytól privilegiálist kaptak. 1580-ban új rendtartásokat készítették még latin nyelven. De már az 1599-ben ujonnan kiadott ártikulusaikat magyarul szentesítették meg. A timár legények rendtartásai 1621-ben keltek.⁵

Az *ötvösök* legrégibb czéhlevelét a kecskemétiak 1557. évi ártikulusaiból ismerjük, akik 1551-ben a török elől Kecskemétre menekülván, ott új czéhet alapítottak s a debreczeni anyaczh mestereitől Ötvös Sebestyén, Ötvös Benedek és Ötvös Imrétől kértek kölcsön szabályzatot.⁶ 1598-ban e régi szabályzat után magyar nyelven új czéhlevelet szerkesztettek Duskás István főbiróságában, amikor is Tóth János, Gyulai István, Gyulai János, Szereti István valának hitös czéhmesterek s Váradi Boldisár, Hösek Gáspár, Farkas Bertalan, Váczi Lukács, Szijgyártó János, Taraczk János, Gyulai Miklós, Némöthi András, Szakács János, Szegedi Márton, Debreczeni János, Gyursa János a czéh tagjai.

¹ U. o.

² U. o.

³ Amannak eredetije a városi közlevéltárban, emezé a városi muzeumban.

⁴ Szücs id. m.

⁵ A városi muzeumban, mely e czéhnek számos más oklevelét őrzi.

⁶ Hornyik S.: Kecskemét város története II. 271—279.

Az új rendtartást elébb Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem, majd 1600-ban Rudolf magyar király is megerősítette.¹

A *borbélyezéh* levele 1583-ból való, a legrégibb Magyarországon, melyet e nemből ismerünk.²

A *kerékgyártóké* 1589-ben kelt s a következő esztendőben Báthory Zsigmond újra kiadta privilegium alakjában.³

Rudolf király a debreczeni ötvösök, szabók, timárok, vargák, *ácsok* (akiknek 1627-ben, a leégett András templom felépítésekor Kerekes Tamás az előljárójuk), kovácsok, *szappanosok* és *kocsigyártók* vámmentességét 1593-ban újra megerősíti, miután ide vonatkozó okleveleik, melyeket a *régi királyoktól* kaptak, elvesztek.⁴

A *szappanosok* mestersége is vissza nyulik a XVI. század közepére, ha — mint az iméntiekből következtethető — nem messzebb. 1597-ben szabadalmakat kapnak Báthory Zsigmondtól. — 1598-ban írott rendtartást a tanácstól s azt egy év múlva Rudolf király is megerősíti. II. Mátyás 1609-ben, Bethlen Gábor 1619-ben s I. Rákóczi György 1648-ban és III. Ferdinánd 1951-ben emeli őket kiváltságokkal.⁵ A kecskeméti és körösi szappanosok a mieinké után szerkesztik a maguk czéhlevelét 1642-ben.⁶

A *szijgyártók*, miután külön váltak a kovácsoktól, csiszároktól, 1599-ben saját szokásaik szerint csináltak a tanács jóváhagyásával maguknak rendtartásokat.⁷

A később nagyon megfeszedett *csizmadiák* nem elébb, hanem csak 1604-ben alakítottak czéhet. Ezt pedig így véljük megmagyarázhatónak: a csizma, mely a honfoglaláskori lovas magyarság ruházatának kedvelt kiegészítő része volt, nyugati befolyások következtében már az Árpádkor végén kiment a divatból; hanem a törökkel való mindennapi érintkezés közben, különösen a XVI. század második felében ismét kedvelt lábbelivé lett s kezdte kiszorítani, főként a jobb módu nemesség, meg a városi polgárság körében a sarut, szekernyét, bocskort és bőr-kapezákat, melyeknek készítése a varga mesterséghez tartozott. A fentebb mondott évből való a debreczeni csizmadiák magyar nyelvű artikulusos levele.⁸ A csizmadiák és vargák annakutána is majd másfél száz esztendőn által sűrűn összetűztek egymással czéhes munkakör kölcsönös áthágása miatt.

Az *asztalosok* czéhe keletkezését sem vihetjük vissza messzebb a XVII. század elejénél; de már jóval annak előtte találkozzunk nyomaival Debreczenben lakó asztalos mestereknek. Mert

¹ Századok 1877. évf. 800 stb. és Tört. Tár 1887. 595. l.

² Századok 1890. évf. 642. l.

³ Szádeczky L. id. m.

⁴ Szücs id. m.

⁵ Eredetben mind a városi muzeumban.

⁶ Hornyik id. m. II. 167.

⁷ Szádeczky L. id. m.

⁸ Eredetije a városi közlevéltárban.

1547—56-ból fennmaradt legrégebb jegyzőkönyveink említik Deszka Gergely, Asztalos László, Asztalos János, Asztalgyártó Mátyás, Asztaljártó Ferencz, Tamás és János nevű polgárokat, akik hihetőleg valamennyien a nevökkel nevezett mesterséget folytatták. De mivelhogy kevesen valának még, valamely anyagczeh, például a váradi vagy még inkább a kassai filiáját alkották, vagy pedig ezekkel együtt éltek közös czéhben. A városi tanács Asztalos Jakab és Balyk Jeremiás, valamint több asztalos mesterek kérésére 1620-ban adta ki első ártikusos levelöket.¹

Ezek az ismert legrégebb czéhek Debreczenben. Az 1657. évi városi jegyzőkönyv tizennégynek mondja az *öreg czéhek* számát; ezeken kívül ujakul említi a *csapók* (valószínűleg amennyiben a szürvégszövöktől ez időben válhattak külön), *fazekasok*, „kik a Hortobágy sárjából mivelnek“ és az *erszénygyártók* czéjét. De már 1547-ben előfordul *Erszénygyártó* Mihály, akit Szabó Imre nevű ember meggyilkolt volt.

Ugyane századból följegyzések és ártikusok maradtak reánk néhány más czéhről is. A *takácsok* közt 1624-ben felmerült vitás esetről a tanács régebbi jogszokásukra hivatkozva, hoz döntő határozatot. Majd 1642-ben beleegyezett a tanács, hogy a debreczeni takács czéh a maga czéhlevelét jó feltételek mellett a németi takácsoknak átadhatta. A *kerékgyártók* 1668-ban a kassai bírótól és tanácstól kaptak czéhszabályzatot. Ez az eset nem áll egyedül. A debreczeni *gombkötőknek* is olyan czéhlevelök van városi levéltárunkban, amelyet a kassai tanács állított ki igen diszes alakban 1680-ban, ámbár a debreczeni tanács nekik meg a *kötélverőknek* úgy engedte meg 1672-ben czéh alakítását, hogy az erszénygyártók ártikusaihoz akkludáljanak. A *molnároknak* is volt czéhök már 1677-ben.²

Mindemez adatok arról tanuskodnak, hogy Debreczenben már a régi időkben is sokféle mesterség virágzott s a város lakosságának tekintélyes rétegei tömörültek az ipari érdekek védelmére alakult, a testületi szellemet, az összetartás érzetét nevelő, a jámbor erkölcsöket és az emberbaráti szeretet ápoló emez önkormányzati szövetkezésekben. Szinte természetes, hogy a czéhes iparosok a város belső kormányzása s a város fejlesztése körül is igen jelentős szerepet vittek. A XV. és XVI. század névszerint ismert több főbírájáról biztosan kimutathatjuk, hogy vagy maguk is mesteremberek valának, vagy apjuk volt czéhmester, mint például Sike Péteré, a krakói egyetemen baccalaureatust nyert főbíróé. A XVII. század folyamán a bírói széket ugyan többnyire a még vagyonosabb, kalmári rendből töltötték be; de azért a czéhek még ekkor is adtak néhányszor főbíró Debreczennek. Így Kerekes Mihályt (1646 és 1650), s a különösen érdemes Balyk

¹ Meg van a városi muzeumban.

² A városi levéltárbeli régi jegyzőkönyvekből és czéhlevelekből vett adatok.

Andrást (1666, —68, —70, —72, —74, —76, —78, —80, —82, —84. és 1688. években), akik az asztalos gyalupad mellől emelkedtek a legfőbb városi tisztségre.¹

Fejlett virágzó ipar, kiterjedt élénk kereskedelem erősítették meg Debreczent annyira, hogy a hosszú török uralom idejében török, magyar és német részről reá nehezedett terheket hordozhatta, számtalan elemi csapásokat elviselhette, ki is heverhette. Tulnyomólag földmiveléssel foglalkozó község az adóztatásoknak, sarczoltatásoknak, sokféle gazdálkodásnak és szolgálatnak akkora mértékével meg nem birkózhatott volna. Nem is az ősfoglalkozások tartották a város népét; nem ezek voltak jövedelmeinek legfő forrásai. Számszerűleg kimutathatjuk, hogy egy negyed századdal azután, amikor a függetlenségét vesztett Erdéllyel együtt Debreczen is visszakerült a magyar korona fennhatósága alá, hány önálló mesterember, hány kereskedő és hány földmives polgár élt e városban. Az ide vonatkozó adatokat egyik korábbi tanulmányomból veszem át:

A polgárok anyakönyvébe 1709-től 1715-ig összesen 1031 iparost, kereskedőt s értelmiséghez tartozót jegyeztek be; míg ugyanezen idő alatt „kocsiskodó, szekereskedő, majoroskodó, szántó-vető“, valamint meg nem nevezett más foglalkozású egyének közül csak 457 vétette fel magát a polgárok közé. Az 1715. évi, különben nagyon hiányos országos összeírás a Debreczenben talált 922 gazda és lakó közül 435-öt mond mesterembernek és kalmárnak; 314-et pedig szántó-vetőnek. Sokkal kimerítőbb és megbízhatóbb a tanács által 1714-ben elrendelt összeírás. Nagy kár, hogy ennek csak a város fele részére, nyolcz utcza közül két nagyobb és két kisebb utczára vonatkozó füzetei kerültek elő eddig. E négy derék utczában összeírott 1290 adózó egyén, — a város adófizető összes polgárának körülbelül fele — kilenczvenhárom különböző kereseti ág között oszlik meg.

Volt pedig az 1290 egyén közül:

a) őstermelő (gazda, mezei munkás, pásztor stb.)	403
b) iparos	654
c) kereskedő, kalmár, kufár	233

összesen 1290

Vagyis a fél Debreczenben minden száz önálló egyén közül 31 szántó-vető, mezei munkás és pásztor; 51 mesterségből él; 18 pedig kereskedik, üzérkedik. Ősfoglalkozások minden egyes mivőlőjére kettőnél több iparos és kalmár esik.²

E fél összeírás alapján is hozzávetőlegesen kiszámíthatjuk a város összes lakosságát.

Levéltári kutatásaimból tudom, hogy a debreczeniek hajdan

¹ Asztalos czéh legrégibb jegyzőkönyve a városi muzeumban.

² Zoltai: „Debreczen a török uralom végén“. 139 l. V. ö. Zoltai: „Debreczen 200 év előtt“ Magy. gazd. Tört. Szemle 1902 évf. I. f.

gondosan vigyáztak arra, hogy a tizedek lehetőleg egyenlő teherviselőképeséggel birjanak; ennél fogva a felső és alsó járás körülbelül egyforma számú lakosságból állott. Ha idők folyamán halálozások, átköltözések által vagy hármik miatt a mérleg megbillent, a tizedek beosztásában kiigazításokat csináltak s így állították helyre az egyensúlyt. A város fele részében összeirt 1290 adó alanynak kétszeresét bátran felvehetjük, hogy aztán öttel szorozva ezt megkaphassuk az egész város valószínű népességét: 13,000 lelket. Ennél több lakosa Debreczennek az 1709/10. évi nagy pestis után aligha volt; de kevesebb sem igen lehetett, miután az 1739. évi mirigy halálról azt mondják, hogy a város lakosságának mintegy felét ragadta el. A dögvészben meghaltak száma ugyanis 8600 volt.¹

A város lakosságát tehát kevéssel a szatmári békekötés után 13,000 főre becsülvén, megállapíthatjuk azt is, hogy az adóköteles lakosok, vagyis az önálló foglalkozást üzők, akik családfőknek is tekinthetők, 19⁷/₀-át tették az összes népességnek. Ez arány-számból kézműiparosokra 10. — kereskedőkre, s más efféle üzérkedőkre 3⁵/₀; — ösfoglalkozást folytatókra pedig 6²/₀ esett. Vagyis Debreczen lakossága felének a kézműipar volt kenyérkereső foglalkozása. Ezzel bebizonyítottuk a város tulnyomóan iparüző jellegét a XVIII század elején.

Ez a jelleg III. Károly és Mária Thérézia hosszú országlásuk alatt is megmaradt. Az ország gazdasági helyzetében, a munkaszervezetben lényeges változások nem jelentkeztek; de megszűntek a pusztító harcok s kétszázados állandó zűrzavar, hadi élet után ismét bátorúsággal folytatható a termelő munka. Jeles gazdaság-történetirő szavait idézve: „hiányzott a gazdasági szakismeret, lepadtak az anyagi segéd eszközök; a tömegnek nem volt elég tőkéje, marhája, szerszáma, más nemű felszerelése; hiányoztak az országutak, más közlekedési eszközök, vizek szabályozása s sok egyéb, mi a termelő munka sikerének előfeltétele. De visszatért a nép munkakédeve s minthogy az ország legnagyobb részét nem dulta ellenség, egyre nagyobb területen ujult meg a gazdasági termelés, az állattenyésztés, földmívelés, ipar és kereskedés“.²

Ez általános jellemzés ráillik Debreczenre is. Körülötte népesednek a falvak. A szomszédos Balmazújváros egy részét württembergi kálvinista svábok ülik meg. A debreczeniek saját pusztáikon, a vidékiek is a magok határain mindegyre nagyobb területeket fognak művelés alá. Így nevedik az ipari készítmények fogyasztó közönsége s a fogyasztók vásárló képessége.

De sem Károly, sem pedig Mária Thérézia hazánk anyagi boldogulásáért, a gazdasági élet jobbra fordításáért nem alkottak,

¹ Szücs I. id. m. III. k. 772.

² Acsády I. „A jobbágyság története“ 339.

ha akarták is, nem alkothattak nagyszabású reformokat. A szűk látkörű uralkodó rendek ellenzésén még a jobbgátság sorsa könnyítésére irányuló humanus törekvések is hajótörést szenvedtek. III. Károly 1727. körül Debreczen és a Tisza között főként sószállítás céljaira, hajózható csatornát akart Debreczen és a Tisza között, helyesebben Dobnál kiindulva, Debreczen érintésével a hármasköröségi építtetni. És ez áldást hozó nagy mű jelentőségét a debreczeniek sem tudták felfogni. A tanács minden hozzájárulást megtagadott.¹ A két uralkodó vajha inkább a gazdasági élet fellendítése körül tanusított volna annyi törhetetlenséget és következetességet, mint a protestánsok elnyomásában, meg az ország recatholizálásában. Noha Debreczenben is néhány iparág meghonosodása s egy-két új czéh alakulása közvetlenül Mária Terézia eme törekvéseire vezethető vissza.

Igy a himvarrók, németnyergesek, órások, pékek, bádogosok, kelmefestők, német szijgyártók, német szabók, német süvegesek, kőművesek, cipészek, tubákcsmálók, üvegesek tulnyomólag, sőt ezek közül némely iparágnál kivétel nélkül katolikusok voltak. És nem csak német módra dolgoztak, hanem házitűzhelyök a germanizálásnak is megannyi melegágya volt. Ezek valamennyien Mária Theresia idejében szállingóztak be Debreczenbe az ország nyugati vármegyéiből, az osztrák örökös tartományokból, meg a déli német államokból. A suszter czéh ügykezelése nálunk két emberöltő múltán is nagyobbára német nyelven folyt.

Debreczen lakossága a szatmári békekötés esztendejétől fogva Mária Theresia haláláig megkétszereződött. Az 1785. évi országos népszámlálás 28,551 állandó lakost, s ezeken kívül 1735 magyarországbeli s külföldi idegent talált Debreczenben, hazánk akkor legnépesebb városában. A népesség szaporodásával egyenlő lépést tartva nőtt az iparosok száma is. Erre nézve becses adatokat tár elibünk az 1773. évi összeírás.² Megkísérlem ez eddig még ismeretlen munkálat eredményét a legutolsó, vagyis az 1900. évi népszámlálás statisztikai adataival egybeahasonlítva ismertetni. Talán felesleges mondanom, hogy nem könnyű feladat s a legtöbb foglalkozási csoportra nézve lehetetlen is az egymás mellé állításból egyöntetű következtetések levonása. Miután a két időbeli összeírás különböző elvek, szabályok szerint és különböző célból készült.

A város polgári népessége 1773-ban 24,917, 1900-ban pedig 75,006 lélek.³ A gyarapodás 127 esztendő alatt 300·9%. A két rendbeli összeírás szerint a kereső népesség a foglalkozási ágak között következőképen oszlott meg:

¹ Magy. Gazd. Tört. Szemle 1904. 318. és városi levéltár. Vegyes tart. iratok 172.

² Számzatlan, két példány a városi közlevéltárban.

³ Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat. II. A népesség foglalkozása. Az 1900. évi adatokat e munkából merítettem.

1773-beli összeírás			1900 évi népszámlálás			
Sorszám	Foglalkozási ágak megnevezése	24,917 főnyi összes népes- ségből kereső		Foglalkozási ágak megnevezése	75,006 főnyi összes népes- ségből kereső	
		személy	%		személy	%
1				Őstermelők; birtokosok, haszonbérlők, ré- szes földmivesek, majorosok, tisztek, cselédek, munkások együtt	7870	10.4
2	Mesteremberek (opifices), mesterek (ma- gistri), legények (sodales) és inasok (tyro- nes) együtt	3295	13.2	Iparosok, gyári munkások; önálló és se- gédyszemélyzet együtt	10,160	13.5
3	Kereskedők és üzérek (mercatores et quaes- tores) mesterek, legények, inasok	516	2.0	Kereskedelem és hitel csoportjában	2195	2.8
4	Közhivatalban és szolgálatban lévők (offi- ciales, dicasterialistae, magistratuales, servi publici.)	277	1.2	Közlekedésnél	1417	1.8
5	Szerzetesek, fizetett és magok jövedelmé- ből élő egyházi tisztviselők (Claustales; eccl. sallarizati et suis sumplibus victi- tantes)	43		Közszolgálat és szabad foglalkozásoknál	1947	2.5
6	Szolgák és szolgálók (serui, ancillae) 1023+804	1827	7.3	Házi cselédek	3386	4.5
7	Napszámosok és napszámosnők (operarii diurnistae viri et foeminae) 941+172	1113	4.5	Napszámosok	1852	2.4
8	Koldusok; árvák; idegen iskolások; kolle- giumi togátus diákok (Pauperes; or- phani; advenae scholarum; in collegio studiosiseu togati) 153+161+222+352	888	3.5	Véderőnél; továbbá egyéb és ösmeretlen foglalkozásuak 2655+2232=	4887	6.5
	Összesen	7959	31.7	Összesen	33,704	44.4
				Őstermelők nélkül	25,834	34.4

Debreczen város lakossága foglalkozási ágak szerint.

Az 1773-diki összeírás a gazdálkodó, szántóvető lakosságra nézve semminemű felvilágosítást nem ad. E foglalkozási csoport kiterjedését tehát a többi csoportok s némely más forrásbeli adatok megismerése után próbálhatjuk hozzávetőlegesen meghatározni. A régi és mostani állapotok összehasonlítására legalkalmasabbak épen az iparosok számát feltüntető adatok. Az önálló iparosokat, mestereket, úgy az ipari segéd személyzetet: a legényeket és inasokat 1773-ban is külön-külön kimutatták. Hatvannyolcz különböző iparágban 2049 mester, 609 legény és 637 inas dolgozott. A legutolsó népszámlálás pedig 300 féle iparágban 2873 önálló és 7141 segédmunkást (200 tisztviselő, 66 segítő családtag, 117 művezető és előmunkás, 5246 segédmunkás, 1102 tanoncz, 410 szolgál) talált. Ezekhez jön még 156 kereső a házi és vándor ipar köréből.

Imé az ipar 130 év után sem foglalkoztat aránylagⁿ több embert Debreczenben. Százalékban kifejezve most mindössze 0·3 perczenttel többen keresik élelmüket ipari foglalkozással, mint 1773-ban. Sőt kétségtelenül a régi Debreczen ipari forgalma javára billen a mérleg, ha kitüntetik az összeírásban az akkor még virágzó házi iparágak művelőit is: a fonó, szövő, hálókötő asszonyokat. Az 1780-as évekbeli adófelvető könyvekben nem Csokonai Vitéz Mihálynak, a költőnek özvegy édes anyja az egyetlen, akinek kereső foglalkozásául a fonogatást nevezték meg s akit ezért megadóztattak. Egészséges társadalmi szervezet s az egyéni függetlenség szempontjából minden időnek és minden népnek szerencséje az önálló életmódot folytató polgárok minél nagyobb száma. Nos hát, eleink ebben a tekintetben fölöttünk állottak. Mária Therezia kora végén az önálló mesterek a város összes lakosságának 8·2, — a kézmű iparos elem összes számának pedig 62·2%-át foglalták el. Ma e számok 3·8, illetőleg 28·7%-ra hanyatlottak. Ellenben az ipari segédszemélyzetnek az összes népességhez való aránya 5%-ról 9·5%-ra emelkedett. S míg 1773-ban 100 önálló mesterre 60 legény és inas esett, — 1900-ban 100-nak 249 a segédszemélye. Mindeme számokból a kisipari üzemek térbeli veszteségeit látjuk a gyári jellegű nagy iparvállalatok előnyére. Bár a régi összeírók e kérdéssel nem törődtek, hozzávetőlegesen azt is megállapíthatjuk, hogy 1773-ban Debreczen lakosságának majdnem fele, minden önálló mesterre, mint ugyanannyi családfőre, átlag öt családtagot számítva, körülbelől 10,200—11,000 lélek élt iparból. Az akkori népességnek 41—42 százaléka. Ez az arány fejezi ki legjobban azt a jelentőséget, amellyel a régi Debreczen gazdasági és társadalmi életében a kézmű ipar birt; kifejezi egyuttal a város kiválólag iparüző jellegét is.

A többi foglalkozási köröket a kétféle népszámlálás alapján bajos egymással párhuzamba állítani. Lássuk először is a kereskedők csoportját. 1773-ban a tulajdonképeni kalmárokon kívül

e csoportba vették fel a szekereket és talyigásokat, számszerint 183-at, akik 1900-ban a közlekedésnél szerepelnek; ellenben a kofákat, efféle piaczi, vásári, utczaí árusokat amott sehol nem találjuk; míg emitt nem csekély számukkal gyarapítják a kereskedelem csoportját. Régen a hitelügynek nem voltak hivatásosmivelői; ellenben most jelentékeny 0%-kal vesznek részt a kereskedelmi forgalomban. Az 1773. évi 516 kereskedő és üzér az összes lakosságnak 2⁰%-át teszi; — ezek közül 479 volt önálló, 14 segéd, 23 inas. — 1900-ban a megfelelő arányszám 2⁸%. Még nagyobb-nak tűnik fel a kereskedelemmel foglalkozók számának növekedése, ha az 1773-diki adatból leütjük a szekeres és talyigás emberek számát, 183-at, mely az összes akkori lakosságnak csekély 0⁷%-a. Most a gőz és villany korában a közlekedésnél 1417 keresőt irtak össze, a lakosság 1⁸%-át.

Egyébiránt Debreczen kereskedelme az 1680-as évektől fogva száz esztendőn keresztül dekadens irányt kö etett, csak úgy mint az egész országé, főleg Bécs kizsákmányoló politikája miatt. A gazdag, hatalmas tőzséreket, kiknek bámulusos vállalkozó szelleméről Bécs, Brün, Nürnberg, München és Augsburg levéltárai tanuskodnak,¹ ez az önző politika szoritotta ki Ausztria és Németország sűrűn látogatott piaczaírói. Lassanként a debreczeni sósok is eltűntek, akik megrakott szekereikkel mindig és mindenütt láthatók valának a nyugati vármegyék vásárain.² Csak a XVIII. század vége felé mutatkozik némi lendülés. Országos jelentőségre vergődnek a debreczeni nagy vásárok. Csakhogy a transitó forgalom javarészt idegen kalmárok, pestiek, pozsonyiak, szepesiek és bécsiek bonyolítják le.

A közszolgálatban levők számát a régi összeírás 277-re teszi. Ide osztotta be a hadi pénztári-, kamarai- s kerületi táblai hivatalnokokat (officiales et dicasterialistae), a városi tisztviselőket (magistratuales et officiales sallarizati ex electa Communitate); a város egyéb alkalmazottait és szolgálóit; tisztí orvosokat, leánytanítókat, csaplárokat, hajdukat, erdő őrzőket, korcsolyásokat, harangozókat, kocsisokat, béreseket stb. (servi publici). Mi még ide számítjuk a külön kimutatott szerzeteseket, fizetett és maguk jövedelméből élő egyházi tisztviselőket, kántorokat, számszerint 43-at. Ügyvédek és más szabad foglalkozásúak nincsenek az összeírásban. E csoportban tehát összesen 314 kereső szerepel, — az összes lakosság 1²%-a; míg 1900-ban ugyane forgalmi kör 1937 keresővel a lakosság 2⁵%-át teszi.

Még nehezebb a többi foglalkozási csoportok összehasonlítása. Régen mindenféle szolgát és szolgálót, tehát a mezei gazdálkodásnál alkalmazottakat is, együttesen irtak össze; — ellenben 1900-ban az őstermeléssel foglalkozó cselédek az ős-

¹ Dr. Takács Sándor hozzám írott levelei.

² Századok 1905. évf. V. f.

termelés körzetébe osztattak be; a házi cselédek pedig külön szerepelnek a népszámlálás statisztikájában. Ilyen eltérő alapon áll előttünk a napszamosok csoportja is. Amott együtt vannak a földmivelő és kertészkedő napszamosok minden más váltakozó munkát végzőkkel; emitt az őstermelésnél foglalatostkodók külön vétettek számba. E két csoportbeli keresők az 1773-diki összeírásban 7·3, illetőleg 4·5, az 1900-diki népszámlálásban pedig 4·5, illetőleg 2·4⁰/_o-át teszik az összes népességnek.

A többi foglalkozások számadatainak egybevetése felesleges; de lehetetlen is. Elég, ha egyszerűen rámutatunk, hogy régen a koldusok száma 153, árváké 161; idegen származású iskolás gyermekeké 222, a kollégiumi tógátus diákoké 352 volt. Ez összesen 888 (3·5⁰/_o). Ugyanez összeírás kiterjeszkedett még az iskolába járó helybeli gyermekekre is, akiknek számát 1059 fiura, 702 leányra tette.

Áttérhetünk most már az őstermeléssel, közelebből a földmiveléssel foglalkozó lakosok számának kutatására. Fentebb megjegyeztük, hogy az 1773-diki összeírás e foglalkozási ágra nem terjedt ki; teljesen feltevésekre vagyunk tehát utalva. Elfogadható számítással azt már kimutattuk, hogy az 1773-diki összes népességből körülbelül 11,000 lélek (41—42⁰/_o) az ipari csoportbeli keresők háztartásaihoz tartozik. Az eddig előadottakból következik, hogy a lakosságnak számottevő perczentjét alkották a kereskedők, fuvarosok, köztisztviselők és szolgák, házi cselédek, valamint a nem kizárólag mezei munkánál dolgozó napszamosok. Ha még a legalacsonyabb számot vesszük is, a város egész területén talált 4478 házaspárból körülbelül ezret az imént felsorolt foglalkozási ágak körébe helyezhetünk, — míg két ezer és egynéhány család az iparosokra esik. A háromezren felül levő háztartás körül csoportosulnak az őstermelés munkásai és el-tartottjai, hozzávetőlegesen az összes lakosságnak egyharmad része. Talán valamivel, néhány perczenttel több 28·2⁰/_o-nál, amennyit az őstermelés munkaköre 1900-ban lefoglalt Debreczen összes lakosságából. A földmivelő osztály gerinczét, azt az elemet, amely a maga családja tagjaival, cselédeivel együtt a szántás-vetést tekintette egyedüli, vagy legalább is legfőbb foglalkozásául, jövedelme forrásául, az ugynevezett béresföldek haszonélvezői alkották.

A debreczeni ősi városi jog minden polgárnak háza és teherviselőképesége arányában megállapított kulcs szerint a város tulajdonképeni határán, a közös vagyomból bizonyos mennyiségű szántóföld használatát biztosította. A maga illetőségét a legtöbb polgár ki is szokta volt venni az eleinte három, majd hét évenként ismételt földosztáskor. Eme joggal kereskedő, iparos, városi tisztviselő csak úgy élt, mint a szántó-vető. Mert a föld arra szolgált, hogy mindenki megtermeszthesse a saját háza szükségletére való élést. Átalában véve nem is lehetett ennyinél több

egy-egy postfundualis föld hozadéka. Az 1774-ben keresztül vitt nagybirtok rendezés előtt, amely a házutánvaló földeket, a beltelek elválhatatlan tartozékául a polgárok örökösjogu tulajdonává tette, senki négy nyilasnál, körülbelül 22- holdnál több házután való földet nem kaphatott. Az 1774. évi Forgách-féle királyi biztosság ugyan a belső telek területe arányában szabta meg e földek kiterjedését, — minden 8 négyszögöl belső telek után 300 □ ölben¹ — mégis csak kivételesen jelentkezik ezután is az olyan eset, amikor egy-egy ház után való föld 30—40 holdra terjed. A postfundualis földek a város közházainak illetményei (435 hold) nélkül összesen 70848 folyóölet, vagyis 13,284 kat. holdat tettek s összesen 2705 belvárosi telek között oszlottak meg. Ugy, hogy átlag kevés híján 5 hold esett minden házbirtokosra²

Mint hogy 1774 előtt a ház után való földeknek bérbeadását is korlátozták, egyuttal őstermelő is volt a legtöbb háztulajdonos debreczeni mesterember és kalmár.

Aki pedig egészen a földművelésre vetette magát, az olyan polgár a háttár más részein, leginkább zálogjogon birt pusztákon ugynevezett béres földet váltott. A városi jog, a béres földek váltását kizárólag beltelekkel bíró polgárnak engedte meg — adó és igavonó jószág arányában. De 16 nyilasnál többet senkinek sem adtak, ha még főbíró volt is.³ Egy nyilas föld, akkor is, mint most, a régi béres földekből alakult tanyabirtokoknál, 9000 □ öl, vagyis 5^{10/16} kat. hold. A városi számvevőség régi rendezetlen levéltárából sikerült előkeritenünk a béres földek 1775-beli osztályát, mindkét járásra nézve. Az alsó járási földek Szepes, Ebes, Nagy-és Kis-Hegyese, — a felső járásiak Macs, Elep és Kösélyszeg pusztákon feküdtek. Amazok 2593 nyilast tettek s 850 felé oszlottak; emezek terjedelme 2272 nyilas volt 710 tagban. A bért fizető polgárok száma mindazonáltal a valóságban jóval kevesebb volt 1560-nál, miután akárhány olyan gazdát találunk a lajstromokban, aki 2—3 helyen is vett ki béres földet, noha, mint az imént mondtam, 16 nyilasnál többet így sem használhatott. Különösen a tüzhöz közelebb ülő senátor és esküdt uraimék cselekedtek így. A tulajdonképeni szántóvető polgárok száma azáltal is csökken, hogy számos jómódu kalmár és mester ember eme főfoglalkozása mellett mellékesen mezei gazdálkodást is folytatott. Másként nem is juthattak béres földhöz, hanem csak legalább 10 frt évi adó és legalább egy pár igavonó jószág után, amellyel a várost is szükség esetén szolgálhatták. Aki ígás marha után kapott ilyen földet, ha felhagyott a marha tartásával, attól elvették a földet és más jogosultnak adták. A béres föld

¹ Ugyanezen kir. commissió jkve a városi levéltárban.

² Postfundualis földek lajstroma pro Anno 1775. számozatlan a számvevőség levéltárában.

³ Forgách-féle kir. biztosság Jkve.

albérbe sem volt adható.¹ Ez a statutum tehát utját állotta a bér gazdaságok terjedésének és a bérlőgazdák szaporodásának, sulyos hátrányára a taksás telkeken élő szegénységnek, a polgári jogokból kizárt külvárosok napszámos népének.

Másfelől a régi Debreczen gazdasági rendszere és birtok politikája biztosította a föld egyenletes eloszlását. A művelés alá fogott terület sem tulságos mértékben el nem aprózódhatott, sem kevés kézben össze nem halmozódhatott.

Érdekes erre nézve a béres földekül használt területek megoszlása, melyet az 1775-diki lajstrom alapján mutatok ki:

Volt akkor:

1—	1 ¹ / ₂	nyilas terjedelmű tag	617	(39·60 ^o /o)
2—	2 ¹ / ₂	” ” ”	215	(13·77 ^o /o)
3—	3 ¹ / ₂	” ” ”	235	(15·06 ^o /o)
4—	4 ¹ / ₂	” ” ”	146	(9·35 ^o /o)
5—	5 ¹ / ₂	” ” ”	122	(7·82 ^o /o)
6—	6 ¹ / ₂	” ” ”	76	(4·87 ^o /o)
7—	7 ¹ / ₂	” ” ”	51	(3·26 ^o /o)
8—	8 ¹ / ₂	” ” ”	35	(2·24 ^o /o)
9—	9 ¹ / ₂	” ” ”	25	(1·60 ^o /o)
10—	10 ¹ / ₂	” ” ”	11	(0·70 ^o /o)
11	nyilason felül 16 nyilasig		27	(1·73 ^o /o)
			1560	(100 ^o /o)

A puszták összes területe, amelyeken a béres földek feküdtek, 37,849 kat. hold; ebből 130 év előtt 27,365 holdat foglaltak el szántásra.

Ugyanezen gazdasági rendszer és birtok-politika, melyet most ismertettem vázlatosan, érthetővé teszi azt is, amire már fentebb rámutattunk, miért alkották a béresföldek hasznélvezői a debreczeni földmivelő osztály zömét. Most már látjuk, hogy a mezei gazdálkodással foglalkozott társadalmi rétegek törzse másfél ezer önálló gazdából sem állott; ezeknek is több mint fele olyan kis birtokon élt, amelyet kiki saját házanépével megmunkálhatott. Tehát nem szorult gazdasági cseléd tartására. Külön napszámos-erőt is csak a legszorgosabb mezei munkák (kapálás, aratás, nyomtatás) idejében volt kénytelen segítségül fogadni. Ha ezerre tesszük is a szorosan véve földmivelésből élő birtokos polgárok számát, ugyanennyire a mezei gazdálkodásnál alkalmazott szolgákat s 800-ra a napszámosokét, még mindig nem éri el a földmiveléssel foglalatokodók száma a kezmuipari keresők számát. Ha újra emeljük is e valószínű feltevésen alapuló létszámot, — nem emelhetjük annyira, hogy 3200 őstermelőnél több jöhessen ki.

Mindezeknél fogva végeredményül állithatjuk, hogy Debreczen a XVIII. század végéig kiválóan iparüző város volt.

¹ Id. kir. biztosság Jkve.

Fáy András kiadói.

— Bevezette: dr. Bányai Elemér. —

Az irodalmi szerződések között, miket a Nemzeti Múzeum levelestára őriz, Fáy Andrásnak kiadóihoz való viszonyát tizen-négy darab, ezideig kiadatlan, biografusok által nem ismertetett egyezség és levél magyarázza. Mind a tizen-négy darab okmányt a tavaly elhunyt *Esztegár* László dr., múzeumőr készítette elő kiadásra és más szerződésekkel együtt, melyek e lapban szintén közölni fognak, rendszeres publikáció céljából kezdte el másolataik egybegyűjtését. Korai halála megakadályozta terve megvalósításában, de a hagyatékában maradt közlések mégsem veszték el az irodalmi kutatás számára. Összeszedve, rendezve, a hiányzó darabokkal kiegészítve és megfelelő kommentár kíséretében itt adjuk a Fáy András munkásságára vonatkozó szerződések és levelek tizen-négy darabját, melyekkel egyuttal az első ilyenemű közlések veszik kezdetüket a magyar szakirodalomban.

Más kérdés az, hogy van-e szükség az ilyen közlésekre s ha van, minő szempontból kell őket értékelnünk. E kérdés megvitatása alól nem térhetett volna ki első sorban *Esztegár* László dr., aki az irodalmi szerződések közlésével egy önálló sorozatot akart kezdeni. Ámde idáig ő már nem juthatott korai halála folytán s így ki sem fejthette nézeteit, holott bizonyára meg volt a programja e szerződéslevelek közlésének indoklására. Ám amit ő nem válthatott be, megkísértjük mi a szerződések tartalmának gondos átvizsgálásával. Nem tévedünk talán, azt állítva, hogy az ilyen okmányoknak kiváltképen művelődéstörténeti szempontból nagy a jelentőségük. Először is feltárják egyes íróknak és egyes kiadóknak egymáshoz való viszonyát, adatokat tartalmaznak egyes munkák keletkezésének körülményeiről s legvégül jelzik az írói munkának azt az értékét, melyet az anyagi forgalomban különböző idők alatt képviselt. Utóbbi tulajdonságuk már eleve olyan becset biztosít a kutatásban számukra, melyet az ez után követ-

kező kor historikusa épen úgy nem kicsinyelhet, miként a szociologus, kinek számára minden egyes adat megannyi művelődési időszak hirmondója. A mi irodalmunkban mindezideig nélkülözünk egy olyan munkát, mely az írói munkadíjak keletkezéséről és fejlődéséről szabatos és hiteles képet nyújthatna. Tudjuk, hogy milyenek voltak a munkásbérek a középkorban, ismerjük az egyes hivatalok, intézmények, katonai csapatok főbb és alantosabb állásainak javadalmazási viszonyait, de azt, hogy az író munkáját mikor kezdik először becsülni és minő körülmények között Magyarországon, nem tudjuk, mert egy ilyen művelődéstörténeti érdekű könyv megírva mai napig sincs. Ismerjük azonban élete minden viszonyában a legnagyobb magyar, Széchenyi István nézeteit, kinek erről a speciális kérdéstről is voltak nézetei s aki azokat az öt jellemző határozottsággal és öntudatossággal hirdette. *Üdvlelde* című 1843-ban kiadott röpiratában bőven elmélkedik az írói munka Magyarországon való sorsáról s elmélkedése egyik helyén ezeket mondja:

„Néhány kevés évvel ezelőtt nemcsak nem adott senki is írott munkáért sokat, sokért talán legkevesebbet sem, de a nemzetnek többsége még szégyennek, vagy legalább nemes emberrel össze férőnek nem igen tartá, észszülemény által nyeredni akarni; s a pénzért dolgozás s fáradalom inkább csak a nagy, vagy inkább privilegiált urilag becsmérlett mesteremberek és csak felette kevéssé méltatott kalmárok köreibbe tartozónak ítéltetett, ugyszólván közmegegyezésként. Néhány év lefolyása óta azonban oly szerencsés fordulatra kerül a dolog, hogy nemcsak mind illőbb és illőbb tiszteletben állnak a kéz és kivált a velői mezőjük után élők, de a jobb munkák mellett sokszor még a szalma is elkél csodálatra méltólag“.¹

Fáy András itt levő szerződesei között hét kiadó czéggel való összeköttetései tárulnak fel. Ezek: Landerer Lajos, Trattner—Károlyi, Drescher Frigyes, Kozma Vazul, Heckenast Gusztáv és Pfeifer Ferdinánd. 1824-ből datálódik az első és 1860-nal záródik az utolsó, ami egyuttal azt is bizonyítja, hogy e gyűjtemény nem tartalmazza a Fáy irodalmi működésére vonatkozó összes szerződések. 1841-ig a szerződések az író és kiadó érdekeinek köl-

¹ *Üdvlelde*. Gróf Dessewffy Aurél hátrahagyott némi töredékeivel. Irta és közli gróf Széchenyi István. Pesten, 1843. Trattner—Károlyi betűivel. 52—53. l.

csönös védelmét biztosítják, kiadói honoráriumról bennök egyetlen szó sincs. Egykori szokás szerint e munkák úgy jelentek meg, hogy az író előfizetési iveket nyomtattatott, azokat elküldötte ismerőseinek, kik aláírás útján szerezték meg az előfizetőket. Legtöbb esetben, ha élelmes ember volt a gyűjtő, az író nemcsak munkája költségeit kifizethette, hanem még nyereséghez is juthatott. Abba a — néhány kevés évbe — melyről Széchenyi is megemlékezik, beleesik Fáy András — „Nőnevelés és nőnevelő intézetek hazánkban“ című munkájának megjelenése, mely már nem az ő, hanem a Trattner és Károlyi kiadó cég költségén jelent meg külön honoráriummal javadalmazva. Az egyezés szerint huszonöt darab nyomtatott példányt és száz váltó forint áru másféle könyvet kapott Fáy írói tiszteletdíjul. Kozma Vazul 1852-ben öt évre megveszi a *Buzavirágok és kalászok* című 29—30 ivre terjedő két kötetes munkát, de ő már rendes honoráriumot fizet, ha nem is sokat, mégis elég türhetőt, *nyolczszáz forintot*, ami abban az időben írói munkáért mindenestre nem közönséges összeg volt. Heckenast Gusztáv *Jávor orvos*-ért öt évre *ötszáz forintot* és huszonöt ingyen példányt fizet, a *Szutyogfalviak*-ért arra való hivatkozással, hogy Jávor orvosból épen csak annyit tudott eladni, mennyivel költségeit fedezhette, *négyszáz forintot* ígér s nem-sokára ezzel a feltétellel meg is kötik a szerződést. A *Halmay család*-ért 1857-ben *hétyszáz forintot* és husz ingyen példányt, Pfeifer Ferdinánd pedig az *Oskolai és házi nevelés*-ért *száz forintot* és husz bekötött példányt fizet. Az utolsó szerződés 1860 szeptember 13-án kötött Fáy és Kozma Vazul között a *Hulló virágok* című esztetikai munka kiadása ügyében. Ez a munka utólagos elszámolás mellett való félrészesedés alapján lett kibocsátva, vagyis olyan formán, hogy Kozma díszesen kiállította a 15—16 ivre terjedő könyvet, Fáy ellenben külön előfizető iveken kérte fel barátait és ismerőseit aláírások gyűjtésére. A befolyt összegben aztán igazságosan megosztottak. Ime a főbb és bennünk leginkább érdeklő adatok Fáy András irodalmi szerződéseiben. Esztegár László dr. hagyatékában ezek a szerződések voltak legkorábban publikációra előkészítve, tehát mi is ezekkel kezdjük a közlést, az itt következő sorrendben:

I.

Egygyesség pontjai Fáy András és Fűskuti Landerer Lajos urak között, illy czimű két magyar munkák nyomtatása iránt: Fáy András Meséi. Második kötet és Kedv-Csapongások. Két kötet.

1. Egy egy nyomtatott Ivnek jó fejér nyomtató papirosra, csinos betűkkel, olly forma tömörséggel, mint a Mesék első kötetje van nyomtatva, az ára lesz huszonkét azaz 22 ft. vált. czéd. 500 Peldányért; Ezerért pedig 30 azaz harmincz Rforint v. cz. A példányok mennyiségét az Előfizetés fogja meghatározni.

2. Ötven Exemplar Velinre és a szines boritékok ingyen fognak nyomtatódni; csak a papiros ára fizettetik vissza. Úgy szinte az Előfizetők nevei egy negyed arcusra ingyen nyomtatódnak, de ha többre telne a számok, a feleslegség fizettetik. Az Előfizetési Jelentésnek öt ezer példányba leendő kinyomtatásáért fizetődik 30 azaz harmincz fr. v. czéd.

3. Landerer ur azon Előfizetést szedő urak incassatióit, a kik az *Aspasia* nevű folyó írásra nézve már általa requiráltattak, könnyebb módja lévén a pénz áltvehetéséhez, készpénz gyanánt fogja acceptálni; magában értetődvén az, hogy a mennyiben az Előfizetés a nyomtatás ára kifizetésére elégséges nem lenne, Fáy ur a fenn maradó Summát a maga erszényéből tartozzon megfizetni.

4. A munka a jövő Augusztusi vásárra készen leend.

5. A szerző hire és engedelmé nélkül egy Peldányt se szabad száz species arany büntetése alatt nyomtatni.

6. A correcturát a szerző magának tartja fent.

7. Landerer ur a mennyire módjában van, segítségére lészen szerző urnak az Előfizetési Jelentések és Peldányok elküldésében.

Költ Pesten 3-a Jun. 1824.

Fáy András.

Fűskuti Landerer Lajos.

II.

Laut welchem ich Ludvig Landerer zwei Werke des Herrn Andr. v. Fáy zum Druck übernommen habe unter folgenden Bedingnissen:

1. Das Papier wird für das erste oder Theater-Werk dasjenige Welin und kein Anderes im Duodecz format seyn von welchem ich einen halben Bogen als Muster mit meinem Namens-unterschrift dem Herrn v. Fáy übergeben habe, und für das zweite Werk oder: Mesék, második kiadás ein feines Thor-druck laut Muster mit meiner Namensunterschrift.

2. Ich lasse höchstens in 4 Wochen neue Garmont-Lettern für die obbemeldten Werke kommen und werde Sorge tragen dass die Druckfarbe schwärzer werde, als die bey den bisherigen gedruckten Werken des Herrn v. Fáy gebraucht worden ist und

trachten dass der ganze Druck sauberer ausfalle. Demnoch werden die Bogen alle gepresst.

3. Von dem Theater-Werke: A két Báthoryak werden Tausend Exemplare gedruckt, und sollte der Herr v. Fáy noch 100 Exemplare von seinem eigenen Velin drüber drucken lassen, so wird er mir dafür 2 f. 30 kr. W. W. zahlen. Von dem Werke aber Ujabb Mesék werden nur 500 gedruckt und sollte der Herr v. Fáy noch 50 Ex. extra drucken lassen, so braucht er mir nichts nur dem Drucker etwas recompense geben. Ich Ludvig Landerer verpflichte mich mit dem ersten Werk bis Pesther Leopoldi Markt, und mit dem zweiten bis Josephi Markt 1828 mit allem fűgehör fix und fertig zu werden.

4. Die erste Correctur lasse ich selbst verrichten, die zwei letzteren der Herr v. Fáy wird besorgen. Demnach wird jeder Bogen dreimahl corrigirt.

5. Die Umschläge (jedoch auf dem Papier des H. v. Fáy) werden umsonst gedruckt. Eben so auch die Annoncen (jedoch auf Beide Werke auf einem Blatt) auf einem Gross-Octav-Blatt mit Petit Lettern in 3500 Exemplaren werden auf meinem eigenen Papier umsonst gedruckt und diese letztere noch bis Augusti Markt lauf. Jahres fertig gemacht.

6. Die gedruckte Bögen werde ich dem Buchbinder selbst übergeben und überzählen lassen und gut stehen dass nichts fehle. Zugleich verpflichte ich mich, kein einziges Exemplar auf meine eigene Rechnung drucken zu lassen. Vinculum setzen wir 500 ft. W. W. welches uns beyde binden wird.

Ich András Fáy gegenseits verpflichte mich dem Herrn Ludvig v. Landerer für den Bogen des ersten Werkes fünfzig ft. W. W. und für den Bogen des zweiten zweiundzwanzig ft. W. W. baar zu erlegen. Sollten bey dem zweiten Werke so viel Praenumeranten einlaufen dass davon der Druck von Tausend Exemplaren nöthig würde, so veraccordiren wir auf diesen Fall für den Druck eines Bogens dreissig ft. W. W. Die Seiten vom ersten Werke werden 32. und von dem zweiten 38 Zeilen undurchschossen enthalten, und hier von werde nur ich (der Autor) anders dispensiren können. Ich gebe jetzt bey Schliessung dieses Contracts hundert ft. W. W. Drangeld dem Herrn v. Landerer, hundert fünfzig ft. W. W. für Anschaffung der Druckmaterialien am Augusti Markt l. J. und die übrige Summa sobald die Werke einzeln fertig werden. Pest, den 12 Aug. 1827.

Ludvig von Landerer.

III.

Alább is megirtak, ugymint Fáy András és Károlyi István léptünk e mai napon illy egyességre:

1-ször. Én Károlyi István felvállaltam nyomtatás alá Tekintetes Fáy András urnak *Ujabb Meséi*-nek második kiadását oly köteleztetéssel, hogy abból hétszáz Példányokat azon papirosra, melyet nevem reairásával mustrául adtam a Tisztelt nyomtatató ur által választott gármont betűkkel olly formatumban és olly tömötséggel, mint első kiadás volt s a Példányokat ivenként préselve nyomtatni fogok, ezenkívül a boritékokat is, de a nyomtatató ur papirosával, mint az első kiadásé voltak, elkészitem.

2-szor. A munka legfelyebb 1-ső Augusztusig bizonyosan el fog készülni.

3-szor. Az első correcturát én Károlyi István tétetem meg, a más kettőt pedig én Fáy András.

4-er. A nyomtatott árkusokat én Károlyi István fogom által számolni és adni a nyomtatató ur könyvkötőjének, hogy a ki-alkudott hétszáz példányban csonkulás ne essék, hogy ezeken kívül többet nem nyomtatatok, arra én Károlyi István becsületesemet kötöm le.

5-ször. Én Fáy András fizetek a ki-alkudott hétszáz Példányok árkusáért 28 azaz huszonnyolcz Rhenus forintokat váltó czédulában. A boritékok magam papirossára ingyen fognak nyomtatni, ezen summából az alá-íráskor lefizetek 50 azaz ötven forintokat váltó czédulában; a többit pedig a munka elkészülésével egyszerre fogom letenni. Költ Pesten 11 May, 828.

Trattner és Károlyi.

Fáy András.

IV.

Accord.

Laut welchem die v. Landerer'she Buchdruckerey ein Werk von Herrn Andreas v. Fáy betittelt „A Bélteky Ház“ zum Druck übernommen hat. Die Bedingnisse sind folgende:

1-tens. Das Papier wird dasjenige sein, von welchem ein Bogen als Muster mit der Namens-Unterschrift des H. v. Fáy übergeben wurde, nämlich: Weberisches Winter-Druck Median-Papier in Duodez-format mit so viel Zeilen und in der Breite gedruckt, als es dem Herrn Auctor beliebig sein wird.

2-tens. Die Lettern werden diejenigen Petit-Garmond sein, mit welchen Balogh's „Thè, kává s Csokolade“ gedruckt worden; es wird eine gute schwarze Farbe genommen werden, und die Bogen werden alle gepresst.

3-tens. Es werden von dem Werke 1000 Exemplare auf oben bereits erwähnten, — und ausserdem 12 Exemp. auf Velin Papier gedruckt. Die Buchdruckerey verpflichtet sich unter der Strafe der Schaden-Ersetzung, mit dem ganzen Werke bis Mitte May 1832 fix und fertig zu werden. Der Druck des Werkes muss höchstens bis Ende Februar angefangen werden.

4-tens. Die erste Correctur muss die Druckerey, die anderen zwei letzten aber H. v. Fáy selbst machen, demnach wird jeder Bogen dreimal corrigirt.

5-tens. Die Annoncen in 6000 Exemplarien auf einen Median $\frac{1}{4}$ Bog. werden umsonst gedruckt und müssen höchstens in 8 Tagen vom heutigen Dato fertig sein. Eben so werden auch die Umschläge (jedoch diese letzteren auf den Papier des H. v. Fáy) umsonst gedruckt.

6-tens. Die gedruckten Bogen werden wir dem Buchbinder des Herrn v. Fáy selbst übergeben und überzählen lassen, dass nichts fehle. Zugleich verpflichtet sich die Druckerey kein einziges Exemplar auf eigene Rechnung drucken zu lassen, unter der Strafe von 500 f. sage fünfhundert Gulden Convétiions Münze Vinculi, via liquidi Debiti desumendi.

Ich Andreas v. Fáy gegenseits verpflichte mich der v. Landerer'schen Buchdruckerey für den Bogen 36 f. sage sechs und dreysig Gulden Wiener Währung zu zahlen und zu die 12 Velén Exemplare das Papier selbst zu liefern so wie die gebührenden fünf Censor Exemplare zu übergeben. Bei der Abbschliesung des Contracts erlege ich zwey hundert gulden W. W. Beim Anfange des zweiten Theiles des Werkes, abermalen zwey hundert Gulden W. W., die übrige Summe sobald das Werk ganz vollendet dem Buchbinder übergeben wird.

Pest den 15. Jänner 1832.

Friedrich Drescher.

(Pecsét.)

Andreas Fáy.

(Pecsét.)

V.

Wohlgebohrerer Herr!¹

Ich habe im vorigen August, in dem Athenaeum, eine Abhandlung drucken lassen über die Mädchen-Erziehung und Erziehungs-Anstalten in Ungarn, die sehr gut aufgenommen wurde indem sie ganz aus dem ungrischen Leben gegriffen ist. Ich wurde durch Freunde und Briefe würdiger Männer aufgefordert, die Abhandlung ausführlicher auszuarbeiten; indem das Thema sehr wichtig und vor dem künftigen Landtag, wo die Erziehung ohne Zweifel in Berathung gezogen wird, sehr zeitmässig ist. Ich stahl also der Umarbeitung meiner gesammten Werke einige Tage ab, und arbeitete die Principien Art und Weise der vaterländischen Mädchen. Erziehung also aus: 1-ens dass das Werk zwar vollständig alles, was über den Gegenstand zu wissen nöthig ist, enthalte, aber doch möglichst geringes Volumen ausmacht,

¹ Trattner - Károlyi czéghez intéztetett.

denn unsere Väter und Mütter lesen nicht gern vieles; 2-ens dass das Werkchen nichts systematisches sondern praktisches nichts geborgtes, sondern alles vaterländisch enthalte, denn aus den vielen Erziehungs-Büchern ein compilirtes zu schreiben wäre zwar eine leichtere Sache aber sie finden bey uns wenig Anregung; 3-ens dass das Werk für ein Hausbüchlein geeignet sey, bey Vätern und Müttern, Erzieher und Erzieherinnen im Lande und für Memorial-Büchlein für Männer die obwaltende Fehler, Mängel zu verbessern, auszufeilen, Kraft und Gelegenheit haben. 4-ens dass mein Büchlein Zwar mit Anstand und Mässigkeit, doch unverholen, freimüthig und Kräftig die Wahrheit also wie sie ist, auftische. Und ich hoffe diese Ziele erreicht zu haben. Das Werkchen wird vielleicht gedruckt 6 Bogen ausmachen.

Ich bitte Sie recht sehr, haben Sie die Güte mich wissen zu lassen: ob Sie unter solchen Bedingungen wie andere dergleichen Werke geneigt wären, dieses Werk zum eigenen Verlag überzunehmen? Der Druck müsste in einer Woche vorgenommen werden und zwar so, dass in dem einem so gemeinnützigen Werke möglichste Ausbreitung zu wünschen ist dies aber durch möglichste Wohlfeilheit zu bewerkstelligen ist, Sie möchten die Auflage nicht ganz auf Velin, sondern auch auf Druckpapier veranstalten.

Haben Sie die Güte, mich von Ihrer Gesinnung zu benachrichtigen.

Mit Hochachtung verbleibend

Ew. Wohlgeboren

Pest den 8. Jänner 1841.

ergebenster Diener

*Andr. Fáy.*¹

VI.

Egyezés,

melynél fogva én Fáy András általengedtem nyomtatási tulajdonul Tekintetes Károlyi István urnak illy czimü munkácskámát: „Nőnevelés és nőnevelő intézetek hazánkban“ olly formán, hogy ezen munkát részint velinre, részint jó nyomtató papiroson maga részére annyi példányban nyomathassa, mennyiben tetszik.

2-or. Én Károlyi István, tisztelt szerző urnak a fentebbi munkácskáért nyomtatási tulajdon könyveimből adok száz váltó forint áru könyveket, azokat, miket a tisztelt ur azokból maga fog kiválogatni. Ezenkívül adok szerző urnak nyomtatandó munkájából huszonöt nyomtatott példányt, melyből tíz velin leend. A

¹ A szóban forgó kis könyv Trattner—Károlynál jelent meg 1841-ben, Pesten.

második és harmadik correcturát Tekintetes szerző ur fogja megtenni. Egész erővel azon leendek, hogy a munka e folyó évi József-napi vásárra készen legyen, ha csak a censura és correctura akadályt s késedelmet nem teend.

Költ Pesten 30-ik Januárban 1841.

Trattner és Károlyi.

Fáy András.

A második pontban érintett T. Károlyi urnak saját nyomatású könyveiből száz vforint erejéig kiválasztottakat kezemhez vettem. Pest 26 febr. 1841.

Fáy András.

VII.

Egyezés,

Fáy András illy című munkájának nyomtatása iránt: *Óramutató*, melly 6—7 ivből álland, Tek. Károlyi István és Fáy András urak között. Föltételek:

1. Ezer példány nyomatik, mellyből 100 példány velinre, a többi pedig olly medián papirosu kis betűjű és sűrű nyomatású leend, millyenre, millyennel és miképen Fáy András urnak Takarékpénztári terve nyomatott volt.

2. Fáy András ur iviért az ezer példánynak fog fizetni 15 = tizenöt pengő forintot és ezenkívül maga Naturpapirjára Umschlagok (boritékok) nyomatásáért általánosán 3 = három p. forintot.

3. A munka, miután annak a kitűzött időre leendő elkészülésétől sok függ, a folyó 1842-ik év Május 10-ikéig mulhatlanul elkészül.

4. Az utóbbi két correcturát maga a szerző teendi meg.

Költ Pesten, 7-ik April 1842.

Trattner és Károlyi.

VIII.

Egyesség,

melynélfogva Fáy András átadja a maga, részint még világot nem látott újabb, részint régibb és összes műveiből még hátralévő szépirodalmi dolgozatait, összesen mintegy 29—30 ivre valót, illy czim alatt: *Buzavirágok és kalászok, két kötet* egyszeri 1500 példányban leendő kiadás végett Kozma Vazulnak olly föltétel alatt, hogy a példányok biztosabb elkelhetése végett a szerző ezen dolgozatokat jövő 1853-ik évi 1-ső januártól számitandó öt év lefolyása előtt, Kozma Vazul egyezése nélkül ujra se maga, se más által ne nyomathassa. A munka olly formá-

tumban fog Kozma Vazul által nyomtatattatni, mint amilyenben Fáy András összes szépirodalmi művei megjelentek, hogy azokra nézve, kik ezen összes műveket 8 kötetben birják, a Buzavirágok és kalászok azoknak mintegy 9-ik és 10-ik köteteit képezhessék. Mindkét kötet előtt ugyanazon egy kis vignetta fog állani, mellyen buzavirágok és kalászok lesznek kimetszve. A szerző a 2-ik és 3-ik correcturát maga teendi meg; valamint a hirdetményt is szerkesztendi.

Kozma Vazul a fentebbi kiadásért fizet Fáy Andrásnak összesen 800 azaz nyolczszáz pengő forintot Bank-valutában; melly összegből ezen egység aláírásával és kézirat átvételével letesz — azonban Fáy Andrásnak a hasznos házi jegyzetekért még restáló tartozásának levonásával — háromszáz p. forintot; a munka felsőbb átvizsgálás utáni felszabadultával kétszáz p. forintot; és ezen felszabadulástól számítandó három hónap mulva lefizetendi az utolsó háromszáz p. forintot. Ezenkívül adand a szerzőnek 30 azaz harmincz nyomtatott példányt.

Kelt Pesten, Sept. 23. 1852.

Fáy András.

Kozma Vazul.

IX.

Szerződés,

melly Tekintetes Fáy András és Heckenast Gusztáv urak között köttetett, mint következők:

Fáy András ur e czimű regényére nézve „Jávor orvos és szolgája Bakator Ambrus“ a kiadási jogot Heckenast Gusztáv urnak öt egymást követő évre aként adja át, miszerint a nevezett kiadó urnak szabadságában álljon ez öt évi időszak alatt a fennemlitett regényt tetszése szerinti kiadásokban és számu példányokban nyomatni s eladni.

Másrésről Heckenast Gusztáv ur a nevezett regény kiadását elvállalja és a kiadási jog átengedéséért t. Fáy András urnak azonnal, mihelyt a regény sajtó alól kikerül, *ötszáz* pengő forintnyi tiszteletdíjt készpénzben kifizetni és 25 ingyenpéldányt kézbesíteni tartozik füzve.

Lekötelezi magát továbbá Heckenast Gusztáv ur a regény nyomtatását aként intézni, miszerint az az idei leopoldi pesti vásáron bevégezve legyen.

A 2-ik és 3-ik nyomtatási javitást t. Fáy András ur vállalja el.

Az öt évi időszak eltölte után Heckenast Gusztáv urnak kiadási joga e regényt illetőleg megszűnik.

Pest, August 29. 1854.

Heckenast Gusztáv.

X.

Pest, april 29. 1856.

Tekintetes Fáy András Urnak

Pesten.

„A Szutyogfalviak“ czimü velem közlött érdekes munkájára nézve van szerencsém a Tekintetes Urnak jelenteni: hogy annak kiadását elvállalni hajlandó vagyok; miután azonban a mult évben kiadott Jávor orvoshól — fájdalom — csupán annyi példányt adhattam el, mennyi a költségek fődözésére szükségeltetik s tekintetbe véve, hogy ily körülmények között jogomat a 2-ik kiadás eszközlésére nem is használhatám: bátor vagyok a mult évben kötött kölcsönös szerződésünk föltételeit „A Szutyogfalviak“ czimü munkájának kiadására vonatkozólag némileg módosítani.

Én ugyanis a Tekintetes Urnak az első kiadásért 400 p. forintnyi tiszteletdíjt ajánlok, melynek fele a munka nyomtatásának bevégezése és a rendőri vizsgálat aluli felszabadulása után lesz fizetendő, másik fele pedig ezután egy fél év mulva.

Ezen felyül 25 ingyen példányt ajánlok.

A 2-ik kiadásra nézve a Tekintetes Urnak szabad rendelkezési joga fennmarad.

Ha a Tekintetes Ur e módosításokhoz, melyektől eltérni képes nem vagyok, járulni méltóztatik, úgy késznek nyilatkozom a szerződésnek ily értelembeni megkötését; ellenkező esetben méltóztassék a nálam levő kéziratával rendelkezni.

Fogadja nagyrabecsülésem kifejezését, melylyel maradok
a Tekintetes Urnak alázatos szolgája

Heckenast Gusztáv.

XI.

Szerződés,

mely Tekintetes Fáy András és Heckenast Gusztáv urak között kötött, mint következők:

Fáy András ur „A Szutyogfalviak“ czimü munkájának első kiadására vonatkozólag a tulajdonosi jogot Heckenast Gusztáv pesti kiadó könyvtáros urnak átengedi.

Ezen első kiadás elkelésére, a munka megjelenésétől számítva három év állapittatik meg, melly három év eltelte után a tulajdonosi jog ismét a szerző urat illeti.

Másrésről Heckenast Gusztáv ur a nevezett munka kiadását elvállalja, és az első kiadási jog átengedéseért Tekintetes Fáy András urnak a többször érintett munka megjelenése és rendőrségi vizsgálat aluli kikerülése után azonnal Négyszáz pengő forintnyi tiszteletdíjat fog kézbesíteni.

Lekötelezi magát Heckenast Gusztáv ur „A Szutyogfalviak“ című munkának nyomtatását lehetőleg akként intézni, miszerint az a folyó év pesti augusztusi vásárra bevégezve legyen.

A nyomtatási második és harmadik kijavítást Tek. Fáy András ur vállalja el, kinek a nevezett munkából, mint szerzőnek huszonöt füzött tiszteletpéldány járul.

Kelt Pesten, május 21. 1856.

Fáy András.

Heckenast Gusztáv.

Hogy ezen szerződés értelmében a Négyszáz pengő forint honoráriumot kezemhez vettem légyen, megismerem.

Pest, 22. okt. 1856.

Fáy András.

XII.

Szerződés,

mely Tekintetes Fáy András és Heckenast Gusztáv urak között kötöttet, mint következik:

1. Fáy András ur „A Halmay-család. Tudományos és erkölcsi olvasmány növendékek és nem növendékek számára“ című munkájának első ezeröt száz példányban meghatározott kiadását Heckenast Gusztáv pesti kiadó könyvvarus urnak átengedi.

2. Másrésről Heckenast Gusztáv ur a most nevezett munka kiadását elvállalja és az első kiadási jog átengedéseért Tekintetes Fáy András urnak a többször érintett munka megjelenése és rendőrségi vizsgálat alóli kikerülése után azonnal hétszáz pengő forintnyi tiszteletdíjat fog kézbesíteni.

3. Lekötelezi magát Heckenast Gusztáv ur „A Halmay-család“ című munkának kinyomatását akként intézni, miszerint az a jövő 1858-ki pesti Józsefvásárra bevégezve legyen.

4. A munkához két fametszet jó és keménybe köttetik.

5. A nyomtatási második és harmadik kijavítást Tekintetes Fáy András ur vállalja el, kinek a nevezett munkából, mint szerzőnek, husz tiszteletpéldány járul.

6. A második kiadás a szerző urat illeti.

Pesten, 1857 november 7-kén.

Heckenast Gusztáv,
kiadó.

Fáy András.

XIII.

Szerződés.

Alulírottak e mai napon ekképen egyeztünk meg:

1. Én Fáy András, illy című munkámnak: „Oskolai és házi növendék-élet“ első kiadását teljes joggal átadtam Pfeifer Ferdi-

nánd, pesti könyvtáros urnak, s ezen munkából annyi példányt nyomathat, mennyit nyomatni jónak lát.

2. Ezen munkának második kiadását az elsőnek megjelenésétől számítandó 5 év leforgásaig nem eszközölhetem; azontul fennmarad szerző tulajdoni jogom.

3. A 2-ik és 3-ik nyomatási kijavítást magam fogom eszközölni.

4. Az előfizetési programot magam készítem el, 's az előfizetések gyűjtésében kiadó urnak telhetően segélyére leendek.

5. Én Pfeifer Ferdinánd, átvéven mai napon szerző urtól a kéziratot, ezennel kötelezem magam arra, hogy a munkát legfőlebb szeptember hónap végéig jó papíron és kemény kötésben állítom ki s a munka utolsó ivének nyomatása után tisztelt szerző urnak honorárium fejében azonnal 100, azaz száz forintot austr. é. fizetendek ki és 20 bekötött tiszteletpéldányt adandok számára által.

Kelt Pesten, máj. 1860.

Fáy András.

Pfeifer Ferdinánd.

XIV.

Szerződés.

Alulírtak, a mai napon e szerint egyeztünk meg:

1. Én Fáy András három vigjátékból és három beszélyből álló, összesen nyomtatásban mintegy 15—16 ivet teendő aeshetici munkámat illy czim alatt: „Hulló virágok; a' hon lelkes leányainak ajánlva“, átadtam egyezer példányban leendő nyomtatás végett Tek. Kozma Vazul urnak, ollyformán, hogy a' 2-ik és 3-ik correcturát magam teszem meg, és néhány ismerősimet, előfizetés gyűjtésre külön levélben én szállítom fel; mi végre az előfizetési hirdetményekből 40 példány külön fog számomra vékonyabb velinre nyomatni, hogy levélben szétküldhetők legyenek.

2. Én Kozma Vazul viszem a' nyomtatás, hirdetmények és expeditiok költségeit, a példányokat csinos borítékba köttetem; a' hirdetmények szétküldéseit a kezem alatt álló újságokhoz mellélkelve eszközölöm.

3. Az előfizetésekből begyülemelő összeg, valamint a fennmaradandó példányok bolti árultatásából bejövendő pénz, minden levonás és beszámítás nélkül kétfelé fog köztünk osztatni; fele annak Fáy András, fele Kozma Vazul urat illetvén.

4. Fáy András urnak külön 20 bekötött példány fog kiadatni, gratificatiokra; melly példányok számításba nem jövendnek.

5. A hirdetmények azonnal nyomatnak és szétküldetnek. — Az előfizetési határnap e' f. é. 1860 novemberi pesti vásár; maga a munka, legfőlebb ez évi december elején jelenend meg.

Kelt Pesten, 13. szept. 1860.

*Fáy András.
Kozma Vazul.*

A művelt külföld nagyjainak véleménye Kossuth Lajosról.

Eredeti angol források után közli: dr. Gáspár Bernát.¹

— Első közlemény. —

A folyó évi, május—juniusi számban, Kossuth Lajos angolországi és amerikai beszédeinek fordítása közben észlelt benyomásaimról számoltam be. Ma, mint a fentebbi czim mutatja, a külföldieket szólaltatom meg sorban és szószerinti hü fordításban (az eredeti forrás megnevezésével); valamint végül Kossuth Lajos saját véleményét az ő angol nyelvismeretéről szándékozom bemutatni.

I.

Kivonat Henry W. De Puy.² Kossuth and his Generals“ czimü, Buffaloban, Phinney et Co. 188 Main Street, 1852. évi kiadásában megjelent művéből:

Kossuth személyes megjelenéséről és beszédmodoráról szóló rövid leírás talán érdekelni fogja az *amerikai* közönséget.

Magassága öt láb, nyolcz hüvely és látszat szerint nem valami erős testalkatu. Arcza inkább hosszudad; homloka széles, de nem rendkívül magas. Nagy, világoskék szemei jól odaillenek teljesen ívalaku szemöldökei alá és együttesen nagyon értelmes kifejezést adnak arcának. Haja, elől ritka és valamint szakállá is, sötétbarna; utóbbi egész hosszú, de mindig izléssel gondozott és csinos. Arcszíne sápadt, mint oly emberé, ki nem teljesen egészséges, ami kétségkívül hosszú fogságának és szüntelen munkálkodásának tulajdonítható. Arcza csaknem mélabus kifejezésü és vonásaiban a gyöngédség és finomodottság, a férfítüzzel és gyors, határozott tettekézséggel egyesülnek. Modora nagyon is

¹ Dr. Gáspár Bernát miskolczi nyelvtanár. Kossuth Ferencz kérésére és megbizásából magyar nyelvre fordította Kossuth Lajos angolországi és amerikai beszédeit. E gyűjtemény most van sajtó alatt az Athaeneumnál.
Szerk.

² Paget és Loring Brace irtak a 40-es években Magyarországról. De Puy és Headley már ezekből nyerték információikat.
G. B.

lekötelező és benne páratlanul egyesül a méltóság a kecsesel. Mozdulatai csodálatosan kifejezők.

Midőn beszél, egyenesen áll és nem hajlong, mint némely szónokok szokták, hogy szavuknak nyomatékot adjanak. Pihenés-kor, állása és megjelenése imponáló, nemcsak a veleszületett bájnál és méltóságnál fogva, hanem az erőteljesség kifejezése által, melyet a szemlélőre gyakorol. E szokatlan erély, e bizonyosság, hogy ő épen nem erőlteti magát és távolról sincs szándékában tündökölni, hanem hogy mindez erő és elbűvölő báj mögött még sok más hatalomforrásaai lehetnek, a képességek készletei, melyeket talán sohasem lesz alkalma érvényesíteni: mindezek együttesen adják talán beszédeinek ama utólérhetetlenül lebilincselő erőt.

Szónoklata épen nem árul el készültséget, hanem azzal a rendkívüli frissességgel bugyog elő ajkáról, amint azt csak rögtönzőknél szoktunk meg; nincs abban semmi erőltettség és érvelésének csodálatos tömörségét és művészi rendjét csak akkor vagyunk képesek átérezni és élvezni, ha utólagosan gondolkodtunk fölötte.

Az ő angolsága általában tiszta és világos; kiejtése azonban, a mi füleinknek, némileg idegenszerű, bárha ez nem mindenkor lesz feltűnő. Beszédmódját inkább lassunak mondhatnók és alkalomadtán keresni látszik a helyes szót, melyet ha meglett, mindig fején találja a szeget: midőn aztán belemelegedik, hallgatóját magával ragadja világos gondolatmenetének szakadatlan árja és ekkor már beszédenek gyorsasága lépést tart gondolatainak röptével.

Tárgyának minden egyes szakaszába látható megfontolással fog, hanem aztán ingadozás nélkül halad előre és tüzről pattant erővel dől neki feladatának, melynek tempója csak növekedik, mennél jobban előre jut. Őt magát azonban csak nagyritkán ragadja el magával tárgya, mert gondolatait fékezni látszik, akár csak egy bátor, öntudatos lovas, ki jól tudja, hogy meddig bizhatik meg saját és mennyit paripája erejében.

Agya, állandóan telt kohója a tisztánál tisztább gondolatoknak és szókinésének gazdagsága képessé teszi őt arra, hogy másokkal is megérttesse a saját, tisztán körülhatárolt gondolatait.

Mértékkel erőteljesek mozdulatai, különösen, midőn Istenre hivatkozik; de máskor, rendesen, nyugodt a beszédmodora, mozdulatai mérsékeltek és másodrangu szónokaink közül nem egy sokkal több erőt és tüdőt fogyasztana egy közhelyekben bővelkedő *haranguirozása* alkalmával, mint Kossuth, midőn egyik tudással, érzéssel és illusztrációkkal telt beszédét elmondja. Mozdulatai sohasem erőszakosok; ő sohasem lejt kezével és nem dobálózik vele a levegőben. Hangja pedig, mely modorával meg-egyezik, épen nem hangos. Egész egyénisége gyöngéd, kellemes és szenvedélytelen, bár amellet szilárd, sosem heves és alakja inkább alacsony mint nem. *Mosolya azonban kimondhatatlannal*

édes. A szónokiasságnak apró kecsességeit és járulékait — utalások előtte végbemenő eseményekre és iránta tanusított figyelmességekre — izlésesen alkalmazza beszédei folyamán; de Kossuth Lajos sohasem él ama mimikrikedéssel vagy képmutatással, miben egyesek eloquenciát vélnek felfedezni. (Eredeti fordításom. A szerző.)

II.

Mc. Carthy, kiváló angol történétíró és politikus „Anglia története korunkban“ című munkájának azt a szakaszát, mely Kossuthral és a magyar ügygel foglalkozik, érdekesnek tartom, ha csak részben is, közölni:

„Kossuth, — írja Mc. Carthy — a forradalom nagyobb része alatt, Magyarország kormányzója volt s ő, ki — legalább az angol felfogás szerint — Magyarország ügyének és nemzeti függetlenségének képviselője vala, Angliába jött. Akkori szándéka szerint az Egyesült államokban akart állandóan letelepedni s oda-utaztában látogatta meg Angliát. Kérelmezte, hogy a francia területen átutazhasson, de az engedélyt megtagadták tőle. E tagadó válasz csak újabb ok volt arra, hogy az angol nép kiváló szivélyességgel üdvözlje őt. Ehez képest aztán Southamptonban, Birminghamban és Londonban oly lelkesedéssel fogadták, amint, az egy Garibaldi kivételével, korunkban soha külföldit az angol nemzet nem fogadott. Mind magában Kossuthban, mind ügyében sok rejtett, ami a népies gyülekezeteket lelkesedésre gyujtotta.

Meglepően szép arca és méltóságos megjelenése vala. Ruházata és magaviselete regényes s talán még színészi is volt. Olyan volt, mint egy festmény; minden mozdulata és taghordozása, mintha arra lett volna számítva, hogy a festő megörökítse. Minden kétségen felül egyik legékesebben szóló férfi vala, ki valaha angol népgyülekezetekhez szólott. Kossuth egyik fogsága alatt, legfőképp Shakespeare műveiből tanulta az angol nyelvet. Annyira urává tudott az angol nyelvnek lenni, mint kevés idegen valaha; de aminek urává lön, nem az utczák és az elfogadó szobák közönséges társalgó angol nyelve volt. Ahogy ő angolul beszélt, a lehető legfinomabb vala, amelyből a tanuló is megtanulhatott volna ékesen beszélni;¹ Kossuth a Shakespeare angol nyelvet beszélte. Egy óra hosszáig, vagy még tovább is, oly folyékonyással tudott a népgyűléshez beszélni, amely nyilván mérkőzhetett a Gladstone beszédeivel s oly kimért méltósággal és kiszámított eréllyel, amely Brightnál is számot tett volna; és oly csodálatosan jellemzetes, ünnepélyes, hatalmas és lendületes angol nyelv vala az övé, amely úgy hangzott, mintha a mienknél felsőbb korbá és emelkedettebb érdekek körébe tartozott volna.

¹ Az angol és amerikai stiliztikák tényleg szemelvényeket közölnek Kossuth Lajos szónoklataiból. G. B.

Amit Kossuth, csak magát az előadást nézve, kivitt. páratlan. Könnyen el lehet aztán képzelni, hogy a népies hallgatóságra milyen hatással kell lennie, mikor ilyen ékesszólás áradozott egy oly ügy lángoló dicsőítésében, amellyel a hallgatók rokonszenveztek s az oly ellenségek és elvek kárhóztatásában, akiket és amelyeket gyűlöltek. „*Lehetetlen volt meghatottság nélkül hallgatni Kossuth izzó, félig keleties szónoklatainak egyik-másik megragadó, drámai erejű részletét.*“ (A m. tud. akadémia fordítása.)

III.

Az ellenséges „Times“ is kénytelen volt bevallani, hogg az „apostolok“ óta, nem adatott embernek annyi nyelven szólani a világ népeihez, mint Kossuthnak. (A vasárnapi Ujság nyomán.)

IV.

Cobden, az angol ékesszólás egyik kitünősége pedig elragadtatva írta Pulszkynek, 1851 október 28-án írt levelében:

„Kossuth manchesteri beszéde — tekintetbe véve minden körülményt — az emberi elme legesodálatosabb remeklése, mit halandó ember valaha létesített. Becsületem meggyőződése, hogy 48 órai készülődés mellett s a szükséges anyaggal kezénél — ő, az angol parlamentben csak oly költségvetési kimutatást tudna készíteni, mint bármelyik államférfiu a mieink közül!“

(Vasárnapi Ujság.)

V.

P. C. Headley: „The Life of Louis Kossuth“ című, 1852. évben Auburn (New-York állam) Derby & Millernél ugyanazon évben megjelent harmadik kiadásának 302-ik oldalán ez olvasható:

„Kossuthnak már egy népes gyülekezeten való pusztá megjelenése is előre biztosítja a rokonszenvet számára. Haja izlése sen nyugszik széles, előreszőkő homloka fölött; keleties arcvonásai világosan jelzik átélt szenvedéseit és kifejezésseljes kék szemének elbájoló világossága állandóan ott ragyog üregében, hogy lángra kapjon, valahányszor mély megindultság vagy nagy igazságok hangzanak el ajkairól.

Valaki azt a megjegyzést tette, hogy Webster (Dániel, Kossuth otllétekor az Egyesült Államok külügyminisztere) megjelenése olyan, mintha az egész *multat* ismerné, Kossuthé pedig, mintha az egész *jelent* áttekintené és az egész *jövő* tárva volna előtte.

Nyilvánvaló, hogy e *magyar*, (Kossuth) az előtte oly élen lejátszódó eseményeket, sőt a körülötte végbemenő aprólékoságokat is, bonczolgatni látszik és ezalatt próféta módjára szomoruan szemlél, fürkészi a jövő esztendő árnyait, melyeknek

gyorsan egymásra következő eseményei fogják eldönteni szülő-hazája sorsát.

Sokat beszéltek már mosolyáról is. Hát tény, hogy még a rendes nyugalom pillanataiban is egy igen kellemes kifejezés honol vonásain, mely a holdvilágra emlékeztet, amint egy szent és ellentálló vár fölött felragyog; de ha még a szivélyesség vagy a remény érzelme emelkedik ajkaira, akkor ama kellem egy kimondhatatlan erővel és bájosággal bíró mosollyá változik át. Egész lényében pedig méltóság lakozik, mely a hivatlan bizalmas-kodót távol tartja.

Valamint Washington öntudatlanul magán viselte az erkölcsi tisztaság és a szépség légkörében élő fölényes szellem fönségét, épügy „Kossuth homlokán ott trónol“ a hivatott lángész saját-ságos nagysága. Mozdulatai kecsesek és egész föllépése oly emberé, kinek sürgös és ünnepélyes a tennivalója.

Ugyancsak P. C. Headley, Kossuth amerikai életrajzírója, így szól többek között szabadsághősünkről, fentemlített könyvének 296—370. lapjáig.

„Ő, általában, sokkal mélyebb gondolkozást támasztott, ugy saját alkotmányunk fontossága, mint az emberi jogok érdeke iránt, semminthogy olyat, fiatal és hirtelen fejlődő nemzetünk, lázas igyekeztében, azelőtt ismert volna.“

„Nem lehet kétség aziránt, hogy Kossuth magasztos aspirációi, a szenvedő emberiség javára, mindenfelé, komolyabb érdeklődést keltettek s így hozzájárult ahhoz is, hogy maga a csillagos-csíkos lobogó területéről is, békés uton eltávolíttassanak az elnyomás bizonyos kinövései.“

„Hazája nyelvén tüzes szavai rakéta módjára hullhattak és minden szava egy-egy magasztosabb érzését horhozhatta az öntudatos előadás és az összefüggő gondolatmenet csillogó és nyugodt hullámain.“

Mi gondosan és közletről figyeltük meg őt. S mig hatásának egy részét hajlandók vagyunk ama keleties romancze és történelmi érdekességnek tulajdonítani, mely minden magyarnak, többé-kevésbé, jellemző saját-sága, van szónoklatában e mögött még olyasmiféle erő is, mellyel *semmiféle élő vagy elhalt szónok nem ért fel soha.* Részben morális, másrészt intellektualis hatalom az. *Egy nagy és tiszta lélek bájos kisugárzása, mellyel egy csillagos kedély párosul és melynek fényözöne bevilágít mindent: ilyen az ő művészetének forrása. Ő, világító erejének gyúponjtába ragad oly igazságokat, melyek különben a legközönségesebb értelmek kaoszában is ott szunnyadnának és gyöngéd, de biztos kezével ájtszik az emberi érzelmek hurjain.*

Kossuthot joggal tekintik a hazafias érzés megtestesülésének. Az ő önzetlen hazaszeretete és oltarán való készséges áldozása nyerték meg részére honfitársainak ama, a tüzes ifjuságra emlékeztető ragaszkodását; ő szerényen utal is nemzetének vezé-

rével szemben tanusított bizalomteljes odaadására: „Ez a kulcsa ama hitnek és bizalomnak, mellyel népem engem, egyszerű, igénytelen testvérét, megajándékoz. E hitet nem zavarta meg a rágalmak özöne, sem nem törhették meg a sorscsapások. Mert népem, bennem, kívánságainak, vágyainak és reményeinek megtestülését látja“.

„Kossuth vallásossága a legtisztább s a legmélyebb és szónoklatát saját népe a „zsoltárok rendjébe“ sorolta. Néha próféta ihlet csendül meg beszédeiben, az odaadó érzelmek leplezetlen forrása, mely szónoklatának szent bűbájt kölcsönöz“.

„Kossuth, dicső alkotmányunk és intézményeink alapos ismeretével, bámulatba ejtette és gyönyörködtette hallgatóságát és ezzel újabb fényt kölcsönzött magányosan ragyogó csillagának“.

„Kossuth, azzal az elmaradhatlan frissességgel, mely beszédeit jellemzi, történelmünknek és alkotmányunknak megvitatásába bocsájtkozott és ez alkalmakkor oly alapos ismeretének adta jeleit, hogy *ez európai Washington* bámulatba ejtette államférfiainkat és gyönyörre ragadta valamennyi hallgatóját.“

A newyorki hölgyekhez intézett bucsubeszédéről pedig így nyilatkozik Headley:

„E szónoklat szüztiszta volt stylusában és tartalomban gazdag; a legköltőibb és megindítóbb felhívás, melyet amerikai szívekhez valaha intéztek“.

Ő újra magasra emelte amaz örökös igazságokat, melyeket már majd-majd odavetettünk volna a haladás robogó kerekei alá, hogy úgy a nemzeti, mint a magánéletben: „Erkölc és *tiszta* vallásosság“ nélkülözhetlen támaszok. Hiába hivatkoznék hazafiságra az, ki az emberi boldogság e két nagy pillérét ledönti, holott ezek az ember és a polgár kötelességeinek legerősebb támaszai.

Ez evangélikus igazságoknak világos hirdetésével maga köré gyűjtötte ő a köztársaság papságát“.

„Beszédei — mondá egy ellensége — már akkor is tizes nyilakhoz voltak hasonlók, melyeket a rokonlelkek felé röpített, hogy általuk fanatikus lelkesedésre hevitse őket. Szónoklata pedig nagy üteghez hasonlított, melyen nehéz ágyucsövek lövésre készen állanak, hogy ha kell, a legfélelmetesebb pusztításokat vigyék végbe.

Interpellációinak mérges szurásai, zsarnoki hatalma a házban és intrikái a házon kívül, már magukban is hatalmat képeztek, ugyszólván egy hadsereget, Metternichnek szélcsend politikája ellen“.

A 101. lapon ez áll:

Szónoklataiban Mohammed arábiai heve egyesül Cromwell vallásos komolyságával. *Az ellenállhatatlan rábeszélő képesség, melyet meggyőző érveivel támogat; a legédesebb költészet és a meggyőző, minden őszinte ellenfélt lefegyverező nemzetgazdasági nézetek*

szerencsés összeforrasztása: ezek együttesen teszik Kossuth szónoklását csodássá“.

A 302. lapon:

„Kossuth szónoklásáról csak egy lehet a nézetünk: két világrész néptömegei és államférfiai hallgatták azt *tátott szájjal* és *nedves szemekkel*.”

Riporterek sokkal izgatottabbak voltak, semhogy *e politikai Luther* beszédeit pontosan jegyezheték volna“. (Fordításom az eredetiből.)

VI.

*Horace Greely*¹ — *Kossuth Lajosról*.

„Nem lehet annak a leczkének értékét tulbecsülnünk, melyre Kossuth Lajos tanított minket, az emberiségnek tulajdonképeni egységéről, érdekeik azonosságáról és ennél fogva, hogy mily vétkesek és örületesek mindama háboruk, melyeket a „dicsőség“ nevű bálvány nevében folytatnak nemzetek egymás ellen, avagy a rablólovagok korára emlékeztető ama hódító hadjáratok, melyek elég hibásan „a nemzeti becsület“ nevét bitorolják.

Már két nemzedék óta az volt július 4-iki² szónokaink szokása, hogy eldicsekedtek, miszerint hazánk az egyetlen ország volna, hol az igaz szabadságot tudják még méltányolni és átérezni; hol az anarchia és a despotismus között haladó arany középútra eljutottak és melyben az ember alávetheti magát a kormánynak anélkül, hogy ezáltal szabadsága megszűnnék.

De épen midőn önteltségünk már a tetőpontját érte, a római történelem távoli Pannoniájából egy hang üti meg fülünket, melyet még önteltségünkben sem tekinthetünk egyébnek az emberiség nagy szíve élő megnyilatkozásánál.

Egy *Demosthenes szónokiasságával* és *Isaiah prófétai hevével* lángoló szavakat hallat, melyekkel a különféle vallások és fajok jobbait harcza, háboruba szólítja, mindannyiunk jogát megvédendő a föld alatt áskálódó bitorlók ellen, kiket — ha még úgy elsánczolják is magukat, ha még úgy hivalkodnak és hivatkoznak is Isten kegyelmére és ősi voltukra: a népmilliók végre még is le fogják győzni.

Kezdetben ámulva bámulunk és csodálkozással kérdezzük, hogy és hol tanulhatta a távol Duna e lakója, *e hun*, ki csaknem ázsiai, ama nagy igazságokat, melyeket mi Jeffersonünk felfedezéseinek tartottuk és köztársaságunk kizárólagos kincseinek véltük; de midőn így meghökkenve megállunk, még azt is fel kell fedeznünk, hogy *Attila e gyermeke* nemcsak hogy megcsinálta

¹ Hirneves amerikai lapszerkesztő.

G. B.

² Az Egyesült Államok felszabadulásának évfordulója; legnagyobb nemzeti ünnepjük.

G. B.

és kihirdette „függetlenségi nyilatkozatát“, amint azt egykor halhatatlan őseink tették, de, a mi őseinknél szónokias képletek vagy elvont meddőségek maradtak, abból ő élő gyakorlati valóságot teremtett.

Kinyilatkoztaták ugyan őseink, hogy minden ember jog szerint született szabadság és egyenlőségre, de másrészt, de a valóságban, földieik egy milliójat (a négereket? A fordító.) rabszolgaságban hagyták, nem kis részben az ő saját, egyéni érdekében; holott ő bátran megbirkózott a jobbágyok kérdésével és eltörülte azt hazája földének színéről; míg őseink, a természet jogánál fogva ruháztak fel minden embert „a megélhetés, a szabadság és a boldogulás“ igényeivel, addig Kossuth díjtalanul juttatott földet a felszabadított jobbágyoknak s így nekik *módot is nyújtott* a megélhetésre, a szabadság élvezésére és a boldogulásra szülőföldjükön, hová gyermekkori emlékeik fűződnek. Ki tagadhatná tehát, hogy az egyenlő jogok nagy elvét jobban értették és hívebben figyelembe vették Magyarországon 1848-ban, mint Amerikában 1776-ban?

És ugyan, hogy is vonakodhattak nálunk az „emberi jogok“ igaz tisztelői *közül egyesek* Kossuthnak ugyanazt a szívélyes és imponáns fogadtatást megadni, mit egy negyed századdal előbb a nagy és jó La Fayette-nek nyújtottak?

Hogy is akarhattak ők kitérni az alkalomnak, hogy szemükkel ékesszóló ajkaira tapadva lessék az ígét és tekintetének gyűjtő tüzénél lelkesedésre lobbanjanak a szabadság és humanizmus új harczeit, midőn hangjának hívó harsonáját hallanák?

Kossuth látogatásával szentebbé, nemesebbé tette e nyugati új-világ fővárosát. Ő itt — ha nem is szándékosan — megróvta elfajuló pártjaink csatépatéit és hangzatosan hivalkodó szabadság-szeretetünket oly időben, midőn ugyanakkor a másik félgömb elnyomottjainak feljajdulására süket a fülünk, közéletünk pedig elposványodott és kicsinyes czélokat követő. Ittlétével¹ az a hivatása, hogy öntudatra ébressze bennünk a nemzeti állásunkkal járó fönséget és felelősséget; hogy megmutassa nekünk, hogy addig még álmunk sem biztos, míg a zsarnokok háborítatlanul kovácsolhatnak bilincseket a még eddig megkimélt nemzetek részére, míg másrészt szorosabbra fűzhetik eddigi áldozataik lánczait; hogy még ha mások jogainak védelmét fel is adnók, már saját érdekünkben is ellent kell állanunk az autokrata uralom tulterjeszkedésének. Hogy „Isten ugyanazon anyagból és vérből alkotja valamennyi nemzetet, kik a föld színén lagnak“; hogy „nekünk is azt kell megcselekednünk másokkal, mit tőlük a magunk részére elvárnánk“; hogy nekünk nincs jogunk a zsarnokok áldozatai sorsának enyhítése végett hozzánk intézett kérést

¹ E hosszú mondat tartalma csaknem szó szerinti idézet Kossuth amerikai beszédeiből.

egy ily rideg kéréssel elutasítani, mint: „Valljon testvérem öre vagyok-e én?"; hogy a föld szabad nemzetei — még ha elég aljasak volnának is az ily állásfoglalásra — nem engedhetik meg, mert nem is tehetnék, hogy a zsarnokság szövetkezett bandái, hordái egyenkint és egymásután fosszák meg a szabad népeket — rablógyilkosok módjára — szabadságaiktól és intézményeiktől, hogy aztán teljesen elnyomhassák őket: ezek azok az ünnepléses igazságok, melyeket ő közöttünk hirdetni és ha kell, egy mártyr meggyőződésével s egy számüzött hazafi hevével, érvényre juttatni hivatva van.

Ezért kísérik őt milliók imái utjain; ezért függenek rajta száz milliók „reményeikkel“. Az ő sikere fogja a földhöz sujtott emberiség mellét a zsarnokság sulyos terhétől megszabadítani, talpra állítani és előre segíteni, hogy újra emelt homlokkal haladasson előre és mindig csak előre magasztos hivatása felé.¹

Ezért nincs sem az élő, sem a holt szónokok, hazafiak, államférfiak és számüzöttek között, ki Kossuth Lajost fölülmulta volna. Mert az ő trónusa a szivekben van és őt csak úgy lehetne koronájától megfosztani, ha a sziveket az emberiség kebléből kitépnék.

(Fordítottam az eredetiből.)

VII.

Herbert Ingram, az „Illustrated London News“ szerkesztője és a „Kossuth in England“ írója így nyilatkozik Kossuth Lajosról:

Nagyon eltérők a felőle való nézetek. És ez csak természetes. Mi tehát csak arról a benyomásról akarunk beszámolni, melyet ő *reánk tett*; mi csak a *jelleme* felől való nézetünknek fogunk kifejezést adni.

Egy pontra nézve nincs ellentmondás, nincs véleménykülönbség, kétség vagy ingadozás; mind megegyeznek abban, mindazok, kik őt beszélni hallották, vagy beszédeit olvasták, meg vannak arról győződve, hogy ő *fölülmulthatatlanul szónokias*. Nem mintha jóllakott uraknak egy jó ebéd után előtörő hangos éljenjeire pályáznék vagy a könnyen felhevülő és rokonszenvező asszonynépek üdvözlésére, a népes karzatokon gyakran előkerülő fehér kendőknek lobogtatására: ilyesmit a rendes szónokok, kiknek csak némi leg hálás a témájuk, gyakran elértek már ő előtte is; sem mintha a csöcselék hurrázását várná, valahányszor csak az emberiség legszegényebb osztályainak jogairól valami kedvező érzést nyilvánítana és kik ekkor készek volnának őt, ha kell, csatába is követni: ilyesmit nem is a legfényesebb jellemű demagogok minden korban megtettek. Ő, nemcsak hogy *mindenütt, mindenféle hallgatóságot* magával ragad. Ő még ennél is többet tesz. Ellen-

¹ Eddig terjed Kossuth saját szavainak visszhangja.

ségekből barátokat és kétkedőkből ép úgy tud hívőket formálni, mint a lelkesült lángra gyújtani s a kétségfelé hajlót megnyugtatni. Kielégíti ő a hideg, szőrszálhasogató kritikusokat, valamint a *riporterek vérét is mozgásba tudja hozni*, tehát oly embereket, kik higgadtan és befolyástól menten szoktak mindenféle szónoklatokat meghallgatni; s úgy ezeket mint a szerkesztő urakat azzal a meggyőződéssel küldi vissza íróasztalukhoz, hogy ő leginkább képes őket szónoklata által magával ragadni, jobban mint bárki, kit valaha meghallgattak. „Jövő héten talán — mondja a „Leeds Mercury“ szerkesztője, midőn szombaton, november 15-én a Manchester és Birminghamben elmondott beszédei némely hatásosabb bekezdését leírni készült — képesek leszünk egy hideg és higgadt ítéletet alkotni e szenvedő hazafinak nagyon is magával ragadó szózata fölött, melynek hangja még most is úgy vibrál fülünkben, akárcsak egy harsonának ezüstös akkordjai“. Aki e sorokat írta, már nem ifju ember, hanem olyan, ki már régóta megszokott mindenféle nyilvános szónoklatokat hallgatni és olyanokat személyesen is elmondani; szóval oly ember, kinek már e téren *tapasztalatai* is vannak. És dacára annak, hogy megszokta mások tetteit és szavait állandóan és óvatosan bírálgatni, magával ragadta őt is Kossuth szónoklata, melyről azt írja, hogy az „megrázó“, „Shakespeare-szerű“, „Milton fenségével bíró“ és „több erkölcsi és intellectualis nagyszerűséget magában egyesítő“, mint amit ő valaha azelőtt hallott volna. Kossuth hatalmának forrása, az ő nagy szónoki tehetségében van. Ha ily hatást tud ő nálunk elérni, egy neki idegen nyelven szónokolva, idegen hallgatóság előtt, alig sejtethjük beszédeinek hatását, midőn anyanyelvén és vele rokonsziveknek és kedélyeknek szól, kiket ép úgy ismer, mint a magátét, „Mondják“, — jegyzi meg Kossuth szerényen Manchesterben, — „hogy hazám nyelvén elég jól tudok beszélni, főleg, ha lelkesíteni akarom azokat, kik engem meghallgatnak; de itt, mondá ő kecesesen, önöktől kell lelkesülést nyernem“.

Mondják, hogy Londonban, a Hannover-Square termében, nyert is tőlünk ily lelkesedést (talán nagyobb bátorsággal kifejezve azt, semmint azt izlésünk megszokta): „A szabadság szent szellemétől, mely rám lehelt...“; de mi azóta tudjuk — és ezt neki tudtára is adtuk, — hogy ő idegen nyelvet beszélve is tud szónokias lenni, tényleg szónokiasabb, mint bárki, *ki a világon még valaha mint szónok megjelent*. S mégis lehetnek olyanok is, kik várakozásukban csalatkoztak benne. *Mert ő semmiféle szónokias fogásokat nem használ*: modorában nyugodt, szenvedélytelen, komoly és őszinte; csaknem tulszelidnek mondhatnók föllépését; hangja sem erős és soha sem heves; sem a sarcasmus, sem a guny fegyvereivel nem él; sem nem csufolódik, sem nem gesztikulál; beszédmodora is *inkább logikus*, mint költői és szónoki befolyása alapján véve intellectualis. Hatását ő a *velősen*

kifejezett nemes érzelmeknek köszönheti, valamint a nagy igazságok hirdetésének, melyek minden elmében homályosan megvannak, de melyeket azokban csakis a szónokiasság szikrája képes lángra gyújtani; és végre a közhangulatban meglevő nézetek szép és talpraesett ecsetelőképességének, melyeket előtte még senki oly világosan ki nem fejtett, még pedig (nem az ő saját, hanem) a hallgatóság anyanyelvén“. (5—7 lap.)

Birminghami beszédjének meghallgatása után pedig ugyanaz az angol író így nyilatkozik Kossuthról:

„Mélyen rokonszenvezve vele, az egész társaság felkiáltásokkal adott visszhangot a szónoklatán átvonult érzelmeknek s azt hiszem, hogy ha megkérdezték volna, minden jelenlevő kijelenti, hogy soha életében, sem a szószelekről, sem a törvényszéknél, sem választások alkalmával, sem az országházban és végre semminemű nyilvános gyülekezetben nem hallott még oly megrázó szavakat, mint amilyeneket Kossuth használt Birminghamben. Hallottuk és olvastuk az ő beszédeit, valamint meghallgattuk az elmúlt harminc évbeli nagy szónokainkét; de semmi mindabból, mit valaha hallottunk és olvastunk, semmi mindezekből nem tudott reánk oly hatásos benyomást gyakorolni, mint a Kossuth szónoklata. Sem dr. Chalmers legtüzesebb, sem lord Brougham leggondosabban kidolgozott, sem lord Lynhurst legesinosabb és befejezettebb, sem Canning legköltőibb és legtámadóbb, sem néhai lord Grey legtökéletesebb és behizelgőbb, sem Cobden legvelősebb, sem W. J. Fox legszikrázóbb szónoklata nem ér föl vele“. (9. lapon.)

„Semmiféle régi, vagy modern írásban, vagy beszédben nem található szebb helyek; és ha elgondoljuk, hogy ezt olyantól hallottuk, kinek a mi nyelvünk idegen, akkor csodálkozásunk bámulással vegyül és odanyilatkozunk, hogy ez ember az intellektuális erő egyik csodája, egyike ama hősöknek, kik nagy időközönként jelennek meg a világban és a történelem legszembezőkőbb korszakait diszítik nevükkel“. (10. lap.)

„Mi a Kossuth beszédeiben a legtisztább vallásossággal a legnemesebb elveket látjuk egyesülni. Mert azok ama szent törvények iránti tiszteletben gyökereznek, melyek a társadalmat alapjában összetartják és melyek minden emberalkotta törvényen fölül állanak. Összes érveivel az élet-, a tulajdon-, a nemzeti függetlenség, a rend, boldogság és szabadság védelmére kél; és még sincs beszédeiben semmi, amivel a tulajdon, egyesek élete, vagy valamely szent névvel diszített politikai theoria nevében, a fennálló társadalom ellen törne.

Az Ausztriával szemben való ellentállásnak biztos alapja ama specialis, folytonos és flagrans bántalmak voltak, melyeket Magyarországnak előbbtől annyi századon át el kellett szenvednie. Azt pedig, hogy az idő és körülményei az alkotmányos ellentállást a teljes forradalommal és a régi zsarnokság eltávolitá-

sára fejlesztették, nem róható fel Kossuth bűneül, ha csak nem ép oly joggal akarnók őt a francia forradalom okául odaállítani, mely pedig Európának minden rosszul kormányzott államában mozgalmakat támasztott. Sem nem lehet őt a jelen kudarczaiért felelőssé tenni, hacsak nem akarunk nála oly hatalmat feltételezni, mely a sorsot és eseményeket képes igazgatni. S mivel ő csak jót akart s nemesen küzdött, más mértékkel kell őt és cselekedeteit mérnünk mint a világ eddig élt minden más államférfiát és hőst. (14—15. lapon.)

„Akik Kossuthot látták, kik megfigyelték homlokának teljes tömörségét, a lassu beszélgetésre való hajlamát, nyugodtságát, de amellet tüzesen ideges vérmérsékletét; kik észrevették a szüntelen gondolkodást eláruló arczkifejezést, tárgyába való teljes elmerülését, ügye iránt való erős hitét és beszédének mély nyugalmit, melyet csak néha szakított meg az erős elérzékenyülést eláruló türelmetlensége: azoknak azt kellett érezniök, hogy ha ez embernek csak valamivel több jutott volna Cromwell, vagy Napoleon: „Akarom és ha a világ összedől is, meg kell lennie!”-jéből, a saját gyengéd, engedő jóakarata helyett és ha diplomáciai ismerete amellet olyan lett volna, mint amilyen Kossuthé tényleg volt, mint amilyenre bec sületes ember Európa jelenlegi titkolózó rendszere mellett csak nagy nehezen tehet szert: úgy Magyarország jelenleg nem tengetné idejét, de győzedelmesen és egységesen állana az osztrák császárság romjai között. (Fordításom az eredetiből: 31—32. lap.)

VIII.

Emmerson, a világhírű amerikai költő, remek beszéddel fogadta Kossuthot Concordban (lásd „Kossuth in New England“, 223. lap) s a többi között így szölt hozzá:

„Nagy élvezettel láttuk, hogy fellépésében semmi efemer-szerűség nincs, s hogy ön organikusán összenőtt azzal az ügy-gyel, melynek életét szentelte. Önben nemcsak a szabadság, de a sors emberét is látjuk. Nem ön választotta hivatását, de Isten és az ön lángesze jelölték önt arra. Ezért nem is fogunk önnek hálát szinlelni. Mi önben csak a szabadság angyalát látjuk, amint tengerek és országok, pártok, nemzetiségek, magánérdekek és ön-hittségek fölé emelkedik, ketté választja a népeket, bárhol megjelenik, de részére mindenütt csak a jókat nyeri meg.

Mi féltjük önt, hogy tulságosan népszerűvé lesz, talán a boldogsággal járó veszélyek leselkedhetnek majd reá. Mindeddig, minden országban és mindenféle pártban csakis az olyan emberek voltak az ön ügye mellett, kiknek szíve a helyén van.

Nem tudom, de tartok tőle, hogy a népmilliók is mögéje

állanak. Akkorára kívánom, hogy ereje fölérjen diadalnapjával. Akkor kérem emlékezzék reá, hogy *a világon minden, ami nagy és kitünő, a kisebbségekben található fel, csak*“.

„Uram, mi önben különösen ama képességet üdvözölhetjük, hogy bármily akadályt gördített is utjába a közönyösség és a magántulajdon, — mely utóbbi mindig csak a birvagy felé hajlik — ön mindig értett ahoz, mint kell a rágalmakat hatalmi eszközökké, a száműzetést kortesuttá s a jelen veszteségeit a jövő győzelmévé átvarázsolni. Mert mondom, ez újabb keresztes hadjárat, melyet ön jó és rosszakaró füleknek prédikál, itt, Amerikában fölér fegyveres emberekkel és az ön ügyét tárgyalják minden palotában, minden erdei lakban és e szárazföldnek minden prairie-táborában. És minhogya Amerika és Európa partjai naponta jobban közelednek egymáshoz,¹ s így politikájuk is nemsokára kölcsönös lesz és összekuszálódik: ha majdan a válság ideje megjön, mi már előre értesülve leszünk Magyarország jogai és bántalmairól és szabadsága mellett már jóelőre állást foglalunk. Most pedig engedje meg, hogy önben nagy Washingtonunk érdemes tolmácsát üdvözöljem“.

(Az eredetiből fordítottam.)

IX.

Befejezésül,

Kossuth Lajos saját nyilatkozata az ő angol nyelvismeretéről.

„*Report of the Common Council of New-York City, 1852*“
czimű könyv 638-ik oldalán, Concord városában tartott beszédében a többi között így szól Kossuth:

„Börtönbe vetettek és egy évig meg voltam fosztva minden szellemi tápláléktól; míg végre, midőn már megengedték volna, hogy könyvet válasszak, meghagyták, hogy politikáról mit sem szabad olvasnom. Nos, valóban nem tudván még, hogy mit teszek, csak arra gondolván, hogy mily kincseket rejthet az angol nyelv, a tudományok és ismeretekből, azt kértem tőlük, adnának nekem egy angol szótárt és — Shakespeare-t. E két könyvnek ugyancsak kevés köze lehetett a politikához. S lám mi jött ki mégis belőle! Nem, mintha mostani angol ismeretemmél valamivel is gyarapíthatnám a tudományt, az intelligenciát és az erkölcsöket; mégis ha nem tudnám e kevés angolt, melynek segélyével ime most is közölhetem gondolataimat, nem is részesültem volna oly fogadtásban, mint amellyel Angliában és Amerikában megtiszteltek, mert hiába, szükségünk van egy érintkezési eszközre.

Isten ugyan a szivekbe is belát, de embernek szavakra van szüksége, hogy gondolatait kifejezhesse. (Éljenzés) Még elleneim

¹A gőzhajók tökéletesedésével. (A fordító.)

is így gondolkozhattak. Egy cikk jelent meg ugyanis az Augsburgi Gazetteben, úgy vélem, ugyanazon a napon, midőn Angliában ki-kötöttem, mondván, hogy én ugyan nem leszek képes angolul beszélni és hogy majd Lord Dudley Stuart kénytelen lesz engem kezmenél fogni és mint távol Ázsia egyik csodáját mutogatni országá népeinek, hol majd az angol nyelvet törve, csakis rossz beszédeket fogok elmondhatni, melyek befejezésével hajlongani és nyöszörögni vagy hebegni fogok.

Hogy pedig megmutassam Önöknek, mily keveset tudtam akkor angolul, londoni képviselőm és barátom, Pulszky ur tanuskodhatnék, kinek néhány nappal Suthamptonbe való érkezésem előtt egy angol nyelvű sürgönyt küldtem, melynek egy részét neki nyilvánosságra kellett hoznia; és ő, nem érezvén magát felhatalmazva arra, hogy azon bármit is változtasson, némi zavarban is volt, mert az oly rosszul volt megfogalmazva.

Aztán meg is jöttem Törökországból, hol vajmi kevés alkalmam volt angolul tanulni. Angliába érkeztem és azóta — ötszázszor beszéltem.

Furcsa egy gondolat valóban, és részemről szerénytelenség volna, ha azt személyemre vonatkoztatnám, de emlékszem, hogy a régi időkben, ha isten jónak látta szerény embert választani eszközül arra, hogy szándékát végrehajtsa, meg is adta nekik a beszélő tehetséget (pl. Mózesnek, az apostoloknak stb. A fordító) és így ők aztán egyre hirdethették Isten igéjét a föld valamennyi nemzetének. Így, midőn Isten jósága és kegyelme segítségével valamely beszédem végéhez érek, azt kell hinnem, hogy csodával határos kegyének voltam tárgya, úgy hogy ha nyelvük ismeretére kis mértékben tettem is szert, mégis hajótörést szenvedne küldetésem és kevés hasznára lehetnék ma hazámnak, ha Ő nem segítene“.

Ugyanott a 718. oldalon így szól:

„Nem tehetek róla, de valóban néha, némileg azt kell hinnem, hogy idegen szellemek beszéltek belőlem, oly keveset tudok angolul“.

A 258. oldalon, végre, New-York állam katonasága fölött való szemléje alkalmával:

„Nem szégyenlem bevallani, hogy a szónokiasság oly csekély erejével egy idegen nyelven beszélni, némi időre volna szükségem az előkészülésre, mely nélkül ugyan talán *boldogulnék, ha saját anyanyelvemen szólhatnék.

A nehézség ugyanis abban áll uraim, hogy midőn beszélek, anyanyelvemben élek és gondolkozom és abban a pillanatnyi időközben, míg szárnyaló gondolataim agyamtól ajkamhoz érnek, le is kell azt fordítanom az önök nyelvére; így gyakran meg is eshetik, hogy azt utközben elejtem, azaz a szót keresve, elvesztem a gondolatot“.

(Fordítottam az eredetiből.)

ADATTÁR.

A kassai református lelkész díjlevele. 1650.

Ösmerteti: Révész Kálmán.

A kassai református egyházat I. Rákóczi György fejedelem alapította meg, mint udvari egyházat (aulica ecclesia) 1644. év márczius hó 27-én. Öt évvel később, az 1649. XII. törvényezikk megparancsolta Kassa városának, hogy a r. kath. és református egyház részére „templomokra, iskolákra és paplakokra elegendő alkalmas helyiségeket“ adjon, egyszóval, az eddigi udvari eklézsiából közönséges gyülekezet, a magán vallásgyakorlatból nyilvános, szabad vallásgyakorlat lett. A buzgó református fejedelem, I. Rákóczi György, majd az ő halála után kegyes özvegye, Lorantfy Zsuzsánna azért továbbra is első és főpártfogói maradtak a zsenge egyháznak; a Rákóczi uradalmakból járt a kassai református lelkész, tanító és tanuló deákok fizetése és élelmezése.

Erről tanuskodik az itt következő okirat, melyet a mai helyesírással adok közre.

*

A kassai praedikátor tartására.

Nagy az mi kegyelmes Asszonyunk Isten tisztességére és az keresztyén eklézsiákhoz való anyai dajkálkodásra néző kegyelmessége.

Az szőlőnek az predikátor tartására való kegyelmes collatióra intendáló provisiója és propensiója s valóban nagy buzgósága religiójához nem is tetszik eddig ki, mily messzire tartó lenne, az kiért az Ur Isten hosszú élettél és világ fennállásáig az Ő nagysága édes maradékát és nemzetét, hogy megtartsa, soha el nem fogyó, de virágzó dicséretes emlékezetével egyetemben, az egész keresztyén anyaszentegyház istenes imádságával kívánja.

Mivel azért látnivaló dolog, hogy a kassai eklézsiában az nem tarthatna sokáig, mert rövid szóval értvén, annak az mun-

káltatása miatt hamar időn pusztulásra jutván, a beneficium is elfogyna. Hanem ha Ő nagysága kegyessége ehhez járulna, hogy az beneficium is ne elfogyna (igy !), de mindenkor az ő Nagysága kegyelmes inteniója szerint fenn maradna, így látszanék állandóbbnak lenni. Ha ő Nagysága inkább in paratis (készpénzben) tenne rendelést, vagy amint az ő Nagysága kegyelmessége hozzájárulhatna.

Az praedikátornak annuatim lenne :

Készpénz	fl. 100
Bor, vasa vini	No. 4
Buza, cub.	No. 25
Verő ártány	No. 2

Az mesternek, ki nélkül az praedikátor nem lehet :

Készpénz	fl. 50
Bor, vasa vini	No. 2
Buza, cub.	No. 12
Verő ártány	No. 1

Az deákoknak :

Buza cub.	No. 50
-------------------	--------

Munkács, die 1. jan. Ao. 1650.

*

Ez a javaslat az özvegy fejedelemasszony udvari papjának, a tudós Medgyesi Pálnak munkája, melyet a fejedelem-asszony véleményezés végett kiadott uradalmi főkormányzójának, Debreczeni Tamás uramnak. Ő legelőször is pénzértékre számította át a járandóságokat, a következőképen :

Az készpénz in summa	fl. 150
Bor 6 hordó, hordója fl. 20-on	fl. 120
Buza cub. 87, ad fl. 1. comp.	fl. 87
Verő disznó 3, ad fl. 4. comp.	fl. 12
in summa	fl. 369

*

Ez értékelésből láthatjuk, hogy az időben egy hordó bor 20 forintot, egy köből buza 1 forintot és egy verő ártány (ölni való sertés) 3 forintot ért.

Az összegezés után, ugyancsak Debreczeni Tamás, a fejedelem-asszony beleegyezésével, a következő határozatot vezette rá a Medgyesi Pál javaslatára :

Az mi kegyelmes asszonyunk, ez új esztendőben ezt megadatja, valamikor kívántatik, és tavasszal ugyan beépített egy szöllőt az tállyai hegyen, melyet eximál is, és meg is mivelleti ez eszten-

dőben, minden mivét megadatván, csak szedésre és szüretre adatja kézhez; ezer vagy másfélezer forintig vevén meg a szőlőt. Legyen aztán a kassai helvetika konfessió levő praedikátor, mester és deákok számára, in perpetuum. In arce Munkács, 4. Januarii, Ao. 1650.

Thomas Debreczeni.

(Eredetije a kassai ref. egyház levéltárában 9. sz. a.)

*

Részint Lorántfy Zsuzsánna adományából, részint egy kegyes hagyományból nem is egy, de négy szőlője volt a kassai református egyháznak a Hegyalján és pedig:

1. a kereszturi hegyen, a Kakas nevű promontoriumon egy szabad szőlő;

2. a tállyai, Nyerges nevű promontoriumon, egy szabad szőlő;

3. a tállyai, Palota nevű promontoriumon, egy szabad szőlő;

4. a tállyai, Őszhegyen egy szabad, (1710-ben) parlag szőlő.

A hegyaljai szőlők terméséből igen szép jövedelme volt az egyháznak, melyből jó részben fedezhette a lelkészek, tanárok és tanítók évi fizetését. Mikor azonban 1711 október 18-án, Löffelholz tábornok fegyveres erővel elfoglalta a kassai reformátusok templomát, iskoláját, lelkészi lakát, ezekkel együtt a hegyaljai szőlők is a kassai Orsolya-rendü apácák birtokába mentek át, kik később — ugy tudom — valamennyi szőlőjüket eladták.

Lónyay János díszpolgári oklevele.

Közli: dr. Nyáry Albert báró.

Lónyay Sándor cs. és kir. kamarás, Bereg vármegye volt főispánjának családi irományai között feltaláltam Pest szabad királyi városnak 1838-ban kelt díszpolgári oklevelét, amellyel Lónyay Jánost, a borzalmas árvíz alatti önfeláldozó és sikeres buzgalmaért tüntette ki a hálás főváros. Fischer által szépen rajzolt pergamentre van írva a szöveg, s róla vésett ezüst tokban — mely Prandtner mester munkája — lóg le a vörös viasz pecsét. Az emlékezet nem igen őrizte meg a Wesselényi heroicus viselkedése mellett a Lónyay zajtalan, higgadt, de azért áldásos működését, amelynek úgy a vész, mint a rekonstrukció napjaiban nagyon sokat köszönhetett a szerencsétlen város. Halálját a következő okiratban adta tudtára jötevőjének:

„Mi szabad királyi Pest Városa Polgármestere, Főbirája s egyéb Tanácsnokai jelen oklevelünk erejénél fogva tudományul és emlékezetül adjuk, hogy mi a Választó Polgárság közönségével együtt hálás érzéssel elismervén Ő méltóságának Vásáros-Naményi s Nagylónyai Lónyay János a Nagyméltóságú magyar királyi Helytartó Tanács Tanácsosának, tekintetes nemes Bihar Vármegye főispáni Helytartójának azon nagy Érdemeit, mellyekkel az ezen Várost érte rendkívüli Duna-kiáradása következtében Ő Császári Királyi Főherczegsége, az Ország Fenséges Nádora kegyes rendeleteiből Királyi Biztossá történt kineveztetése után, a felette sulyos állapotra jutott Városnak böles s mély belátással vitt kormányzásával magának szerzett; nevezetesen azon fáradhatlanul éjjel s nappal folytatott szorgoskodását, mellyel Ő Méltósága a folyó 1838-ik évi Martius hava tizennegyediktől fogva tizenkilenczedikig tartott szomorú napokban, midőn a Városnak majd minden részei vízzel elboritva valának, s több mint kétezer ház összeomlott, s az előre nem láthatott veszély példátlan nagysága által okozott közrettegésnek legnagyobb fokra emelkedése közepette a veszélyben forgó számtalan lakosoknak életök s vagyonuk megmentésére leggyorsabb s legezélszerűbb intézkedéseket tőn, — továbbá hálás köszönettel elismervén azon végnélküli gondoskodást, mellyel Ő Méltósága mind a közönség napjaiban, mind pedig későbbben is oly sok ezer fedél és élelem nélküli lakosok számára élel-

met s hajlékot a legkivánatosb módon szerezvén, s egyszersmind más Hatóságokat is segedelmi részvétre lelkesen buzdítván, azt sikeresen fel is tartá, és végtére azon gondos Munkásságot, mellyel Ő Méltósága a bekövetkezett inség enyhítésére s mentől előbb megszüntetésére minden kitelhető figyelmet fordított, közakarattal elhatározánk: valódi s nyíltszívü megismerésünknek és mély hálánknak némi nemü maradandó jelét adni, nemkülönben a Város minden Polgárainak köszönetüket kifejezni, remélvén, hogy Ő Méltósága ezen iránta mélyen érzett Tiszteletünk kijelentését kegyesen elfogadni méltóztatik. Miért is mi azon hatalmunk és szabadságunknál fogva, mellyel legkegyelmesebb Királyi Kiváltságunk és Hazánk élő Törvényei által felruházva vagyunk, fönttiszelt Vásáros-Naményi s Nagylónyai Lónyay János Királyi Helytartósági Tanácsost, s tekintetes nemes Bihar Vármegye Főispáni Helytartóját, Ő Méltóságát ezennel ünnepélyesen Szabad Királyi Pest Város Polgárai sorába felvesszük, s Becsületbeli Polgárnak kinevezzük, adván s tulajdonitván Ő Méltóságának mindazon jogokat s szabadalmakat, mellyekkel e Városnak valóságos Polgárai régtől fogva éltek, s mostanában is élnek, jelen egész terjedelmében a Tanácsi Jegyzőkönyvbe beiktatott és Városunk nagy pocsétjével erősített Polgári Levélnek kiadása által, forró hálánknak késő utódokra is maradandó Emléket állítani kívánván. Nemes Szabad Királyi Pest Városának Ezernyolczszázharmincznyolczadik évi április hava másodikán tartott Tanács üléséből. — Szabad Királyi Pest Városa helyettes Polgármestere, Fő Birája és többi Tanácsnokai.

Báró Jósika Miklós levelei Fejérváry Miklóshoz.

— Harmadik közlemény. —

Közli: Ujhely Géza.

VI.

Bruxelles-Rue S. Alphonse 52.
Máj. 1. 1854.

Kedves Barátom!

No. 27. leveled, mint szintén kedves nődé is, maga idejében érkeztek. Ez — melyet most irok hétfőn, — csak csötörtökön indulván — nem leend olly pontos és aligha olly jó kedvvel irt. mint leveleimben a többség. Oka ennek az, hogy kivándorlásunk óta s az ugynevezett osztrák monarchiában épen ez időben két kézzel osztott kegyelem, hivatalok, keresztek és ajándékok korában a mi helyzetünk kritikussabbá vált, mint valaha; mert miután gyermekeim nem olly régen itéletileg s országszerte birtokukban megerősítve azt hitték, hogy a fracasseriáknak s üldöztetéseknek végét érték, most — miként fiam Geiza írja — az a hir kering, hogy a parancs javaik elkobzására leérkezett. Gondolhatod tehát — te, ki gyermekeidet annyira szereted — minő állapotban van kedélyem. Nekem a gondviselés elég erős lelket adott s ugy hiszem megmutattam, minő resignatióval tudom tünni, ami engemet ért, de ezen aggodalom gyermekeim sorsán életemen rágódik. Hogy ez reánk nézve is visszahatást gyakorland, ha Isten nem segít — természetes; de mivel hazulról eddig is alig kaptunk valamit — ez évben pedig épen semmit — az én lehető vesztéségem, mit sem zavarná meg kedélyemet, rég mint számadáson kívül tekintettem, mi onnan soha sem az ígért időben és mennyiségben, néha-néha jött. Miként vergődnek ki a szegény fiuk ezen újabb tribulációból, nem tudom, talán napfénynél tisztább igazságuk feltartóztathatja a mindenre kezét rátevő kormányt, botrányos kifosztásuktól, meglátjuk.

E körülmény s egyáltalában Európa mostani kétes helyzete, mely a mi kis háztartásunkra is visszahat, bátorított engemet arra, hogy — bien a contre ceur — azt tegyem, mire te engemet egyszer magad felszabadítottál leveledben, de aminek szük-

sége csak most, pár holnap óta állt be: azaz — tartozásomnak még hátra levő részét használtam — hogy magamat váratlan baj ellen védő állapotba tehessem. Használtam, de csak annyiban, hogy az általam vett megbízásokban *késtem*, bár az egész hátralevő pénz bántatlan meg van. Megvallom őszintén, hogy miután erre magad felszabadítottál, akkor, mikor azt hittem, hogy ennek szűksége be nem áll, nem merek ezen összegből addig költeni, míg saját kis jövedelmünk össze nem gyűl. Mert *várt* pénzünk meglehetősen mennyiségben van. Mindazáltal nyugodt lehetsz, hogy az óra (és igen szép), mint szintén az ahoz illő Váz stb. legkésőbb nyár végén innen indulni fognak és így őszre kezeiteknél leendnek. Ha azonban, mit Timáry tegnap felszólítatlan mondott, hogy Ruttkaynének irt stb. eredményt szül s e pénz megérkezik, akkor tüstént indítok mindent. Bocsáss meg tehát, ne haragudj! leveledre visszatérve, képzelem, hogy Perczelek eltávozása nagy ürt hagyott maga után, hol ugyis kevés sympaticus ember van s aki jó, újra elmegy. Ezt a nomadicus hajlamot földieinkben elégszer bámultam, de ez itt is úgy van, a Sitzfleisch nagy hiányában ürlik a Magyarság! Felekgyről — ne csudáld, hogy nem irtam eddig. Ő nem tartozván a szorgalmas írók közé, rég nem tudtam, hol van. Most hallom, hogy Párisban mulat s tegnap irtam neki. Szemere, ki engemet *bár úgy szólván* csak itt ismerkedtünk meg, egy-egy levelével szerencsétet, hasonlóul Párisban van, mint szintén Andrásy Gyula, Gorove, Kászonyi, Irányi, Haynik stb. Ha Laczi ir, jövő levelemben bővebben szólhatok róla. Szeretném neked — mint curiosumot — elküldeni a megkegyelmezettek lelettárát s talán mikor a könyveket indítom, elfogom küldeni. Annyit mondhatok, hogy mind ártatlan juhocskák, — a kolomposok most is hüvesben ülnek — én alig-alig találkoztam 4—5 ismerős névvel s ezeket nem tudom megfogni, miért zárták be. A magyar ember e kegyosztásban leghátrább áll, alig van egy-kettő: a legtöbb név német, olasz és tót. A kereszt osztásban is csak a maradék jutott a generosa gensnek. Leírhatlan minő állatokat czafrangoztak és szalagoztak fel. De a közönséges bosszu és czine mintye legfeljebb abban, hogy az egész monarchiára szánt miserabilis 20,000 forint ajándékból Magyar- s Olaszország kimaradtak, mint szintén Erdély is. Szeretném tudni, mit fognak erre a dakorománok és a német elem representansai, a gravis és circumspectus százszok mondani. Igaz, hogy míg Tirol 50,000 rfrt. kapott, Magyarország Morvával együtt 6000 rfrt segéllyel boldogítottatott, de Italia és Transilvânia — acceperunt nihil! Vannak, — amint hallom — kik haza készülnek, többi közt Batthyány Kázmér, — miként Szemere írja — de ezt már annyiszor írta és beszélük, hogy én alig tudom hinni. Ha 7 milliót érő vagyonát kikaphatja a kormány körmei közül, adja Isten, hogy haza menjen. K. L. Ludovicus IV-es, — mint Saguna mondta — ki többet látott,

mint más keresztény ember, még mind Londonban degál. M. — ugy hallom — újra eltűnt — aufgepast! újra várhatunk egy talián Bumlereit! ala Milano. Tavaly ilyenkor egy hazafi a másikat érte itt, most senki sem kap passust s így reánk nézve Brüssel fő-fő érdekében csökken. De ideje, hogy az orientalis kérdésről is irjak valamit. Kedves barátom — akármit beszélnek a lapok — *a szegény törököt verik minden oldalon*. Szeretném, ha nem volna úgy, — de fájdalom, — a győzedelmi hírek daczára az orosz halad, az angol és francia segély késik, Omer pasa pedig . . . félek, félek hogy fiascot fog csinálni, igen lassu fráter ökelme és nincs elhatározása. Az ázsiai török seregben csak a derék Shamil tartja a lelket, mert egészen desorganizációnak indult. Az oroszok szaporodnak, bár kis Oláhországból kivonultak, meglátjuk miért? és miben sántikál a vén Paskiewits. A flották is lassan mozognak, a fekete tengerbeli most kezd életjelt adni: 10 óráig bombardirozta Odessát, s miután egy batteriát lerombolt s pár házat felgyújtott, elment oda, honnan jött. 10 órát!! miért nem 10 napot? Én nem értem az egész dolgot. Omerről, mint bizonyosat állítják, hogy a Dobruzsában istenesen megverte az oroszokat — bene! de hát miért haladnak mégis? Napier csinált eddig egy rémitő nagy semmit! A jámbor kereskedőhajókra tart razziát, ez az egész. Ausztria és Poroszország még mind farkasszemet néznek és senki sem tudja, mi fog e szövetségből kinőni s minő szerepet fognak a német állományok játszani. E közben a pénz — vulgo Papierfetzen — naponként alább száll. Bécsben pedig és hegyen-völgyön lakodalmazik a nép — tu Felix Austriae Nube! Gyönyörű deputatiók mentek fel: a pestinek elnöke volt Szapáry József, tagjai pedig Tahy József, Rosmonith, Szabó és Breskovitz, — nesze neked fényes deputatio. Hanem az Einzug alkalmával Ferkó József tuljárt a vén titkos tanácsosok eszén s ezeknek és egy sereg kamarásnak *lőháton* kellett paradirozni. A jobbak közül egy név sem csendül meg az ember fülébe, e lakziban; — ez még ér valamit s mutatja, hogy a vér vízzé nem válik. Evvel kipodgyászoltam, amit tudok s leveletem meg nem állhatom, hogy Timárynak egy állításával ne végezzem, melly oda illene anecdotának a krakói calendáriumba. Az itteni zoologikus ketről s ott létező majmokról lévén szó, Timáry azt állította, hogy Gibraltár mellett van egy erdő — kit maga látott távolról — *tele majmokkal*. Azon kételyünkre, ha lehetnek-e itt majmok, azt felelte: hogy valóban vannak és igen sok: hogy ő azt a hajó kapitánytól tudja, ki neki és többeknek megfejtette e jelet okát. A kormány maga tart ott egy majom pépiniert, azért, hogy ostrom esetére a várbeli betegeknek legyen mit enni! És ezt T. tökéletesen hiszi!! Azt kérdem, minő eszméje lehetett a hajó kapitánynak embereink eszéről, midőn őket illy szemtelenül persiflirozta, anélkül, hogy ezek észre vegyék. — De már eleget,

sőt az elégnél több semmit összeirtam s levelemet valamivel könnyebb lélekkel végzem, mint kezdettem, mert épen most vettem Miklós fiamnak (ki kilépett a katonaságból) levelét, mely e hold 25-ikéről szól s hol arról, mivel Geiza e hold 9-éről szóló levelében reánk ijesztett, nincsen említés, pedig Miklós Tordán, következőleg igen közel van Geizához. Adja az Ég, hogy baj ne legyen, vagy ne is lett légyen.

Isten veled, kedves nődet szívesen tisztetem, Ludvigh, Timáry köszöntenek.

Barátod

Jósika.

Igaz-e, hogy Meszlényiné meghalt? NB. Ludvigh pénzt kapott Ruttkaynéól s így Timáry is reméll.

VII.

Bruxelles, 31. Aug. 1854.

Kedves Druzsám!

Egy kissé avanciroztam, mult holnapban nem irhattam levelet, most legalább irathatok. A gyógyulás lassan ugyan, de csak halad s jóval kevesebbet szenvedek, mint főleg az első három hétben. A sors úgy akarta, hogy betegségem alatt a szokott jó régi és legkedvesebb házi vigasztaláson kívül, még más oldalról is történjék sok, ami kedélyemet kissé felderítette. Első helyen szólok itt Bethlen Józsiáról, ki mintegy négy hét óta mulat itt Bruxellesben s kit naponként négy, öt óráig látunk, tizenöt éves öcsésével, Emillel együtt, ki a metzi nevelőintézetbe fog menni s kinek érdekében mulat itt Bethlen Józsi. Timárynak igen kedves anyja, kit nagyon megszerettünk, tegnap vett bucsut tőlünk s ma már utban van a huszonöt féle Ausztriába. Timáry nagybátyját Arizit is láttuk, fénypéldány a dominus spectabilis világból; örökös refrainje extra Hungariam non est vita. Szebbnek találja a Bánátot, mint a Rhénusi vidéket s feltevéen Belgiumról, hogy kedvünkért tüstént meg fog állani haladásában, azt erősíti, hogy Magyarország még utól érheti, ha későcskén és lassacskán is. Ő is elment. Most egy uj, még pedig igen kedves vendégünk érkezett; régi barátod és barátunk *Teleky Laci*, ki elment ugyan tegnap Ostendébe, de néhány nap mulva visszatér s három-négy hetet, talán többet is, töltend Brüsszelbe. Nem tudom megirta-e kedves nődek Julie, Batthyány Kázmér hirtelen halálát; özvegye Ostendében van; őt látogatni ment Teleky oda. Egy más, szint olly kedves hir az, hogy néhány nap mulva Almássy Pali, fájdalom, csak egyedül, ide fog érkezni. Ő eddig Schweizban mulatott a nélkül, hogy azt legjobb barátai tudnák. Ma mult egy hete, Degenfeld Imréné és fia látogattak meg; az egész Degenfeld család, Palit is oda számítva, Ostendében van, honnan vissza térve, reméljük mindnyájukat láthatni.

Hogy üvegem tetszést aratott, nagyon megörvendeztetett, de hogy tört üveget is kaptatok, azért régi stílusban, serio apprehendálok. Mihelyt kimankózhatok a háztól, megmosom a Dominus ablakosok fejeit. A megrendelt puskára számíthatsz; de mivel alig hiszem, hogy azt valami biztos kivándorló által megküldhessem, szívesen kérek, adj engedelmet azt más uton is elküldhetni. Két könyvet s egy brochurt Ludvigtól, miként Juliem előbbi leveléből is láthattad, már utban vannak, azon adresse alatt, mely alatt az üveget küldöttem. A puskát majd az általad megnevezett házhoz fogom utasítani. *Talán* egyuttal az ára s a többi is, végre valahára meg fog indulni. Nem tudom hallottad-e szegény Mednyanszky Césár sorsát, kinek egy ausztráliai rabló keresztül lővén a bal karját, kénytelen volt azt amputáltatni. Most nyomorékon, kivetkőzve mindenből, férfias bátorságát s egy részét régi derütségének kivéve, Párizsban van. A kedves, szeretetre méltó Mednyanszky családnak is kijutott két kézzel a fekete levestől. Mi Bruxellesiek megvagyunk a régi tetrarchiában, mint annyi Jeanok saus terre; egybe nem vesztünk még, igaz, hogy nincs is min. Most már édes Druszám, valamit a politikáról is. Ausztria csakugyan berukkolt Oláhországba; a különös csak az, hogy az orosz követség még mindig Bécsben mulat. Omer basa Bukuresben van s nagy pompával fogadta az osztrákokat. Az oroszok ellenben nyakra-főre vonulnak ki Oláhországból és Moldvából, wenn nur der sinkende Bote nicht nach kommt. A fekete tengeri egyesült flotta, még mind be nem vette sem Odessát, sem Sebasztopolt; a balti ellenben. hat holnap braka-deak után, a Teleky Lacziként egy mappában sem létező Bomorsundot bevette, két ezer fogoly s száz álgyu lőn a martalék: ettől még nem megyünk a falnak. Két holnap óta halljuk, hogy az egyesült angol-franczia hadsereg Krimiát akarja elfoglalni, sokat akar a szarka. Hazulról egy halálhír a másikat éri, szegény öreg Keglevich után, kinek adósságait igen, igen magasan rugtatták föl tudósítói, leánya Engénie, Almásy Dénesné is meghalt. Épen most vettük azon tudósítást, hogy Batthyány Antónia grófnő a jövő telet alkalmassint itt Bruxellesbe töltendi. Mi ugy hiszem, nem sokat élvezendjük közel létét, mivel a nagy világban fog járni. Mikor épen beakartam végezni leveletem, Timáry egy missióval bizott meg számodra, melyet ide rekesztve küldök. Isten veled édes Druszám, tiszteld a legszívesebben, nevemben jó feleségedet s tarts meg engemet barátságodban. Julie ezuttal nem ír, igen el lévén foglalva és szívesen köszönt benneteket

barátod
Jósika.

VIII.

Bruxelles, okt. 1. 1854.

Kedves Druszám!

Szept. 1. napjáról szóló leveleiteket vettük s amint látod, most már magam is irhatok, bár röviden, mert több a jóakarát, mint putyere.¹ Lábam összeforrt, de még bandageben van. Már kezdek mankókon járni s talán 4—5 hét múlva ki merek az utcára is menni. Igen sokat szenvedtem, sok időt vesztettem s ha valami, ugy e nagy szerencsétlenség nem volt tréfa!! Julie gondossága s éjjeli nappali ápolása tett legtöbbet s aztán sok itt megfordultak szives részvéte. Más baj is ért. Gyermekeimet újra egyszer kifosztották s most már a fiscus is beleült jószágaikba. Te, ki gyermekeidért annyi áldozatot tettél, gondolhatod, mi és mennyi nyomja szegény sánta barátod szívét. Gyermekeim remélnek még! — Adja Isten, hogy e remény teljesüljön. Mult levelemben kértelek, hogy szabadíts fel arra, a megrendelt holmikat a szokott uton elküldeni, mert biztos ember — non datur: újra kérlek erre, mert már most közeledik az idő, mikor indíthatom az órát, vaseneket, puskát, kemenczét stb.

Finanziális tekintetben, ugy látszik, jó órában legyen mondva, hogy a horoscop, — kissé jobbra kezd fordulni. Munkáim jól kelnek. Julie kereskedése eddig remény felett jól megy, nem rég egy 2500, most egy 5000 francos commandot kapott. Az a baj csak, hogy én nem irhatok ugy, amint kellene, ha pedig kein Roman, kein Geld, kein Geld, kein Courage. No de ez is megjő, ha Isten is ugy akarja. Most itt van Teleky és Ihász, Kossuth fliegel adjutánsa telivér magyar prókátor. Almássy Palit is várjuk. Aztán még dicitur, hogy Batthyány Antónia grófnő és Szapáry Mukyné itt fognak telelni.

Most le a kalapokkal: Sebastopol be van véve, a garnison s flotta megadták magukat. 1800 halott muszka, 22,000 fogoly. *Most tedd föl a kalapot újra.* Mind ezt 5—6 nap óta közlik a hirlapok. *De még nem officielle.* Hogy 22-én, Sebastopol előtt megverték az oroszokat, ennyi bizonyos.

Ha csakugyan bevették, tüstént extraserialiter megírom. Tiszteld kedves nődet mindkettőnkől — vale!

Barátod
Jósika.

IX.

Brüssel, 1855. Jan: 1.
53. Rue St. Alphonse.

Kedves Druszám!

Szerencsés uj esztendőt kívánok mindnyájatoknak! Magam részire is óhajtván s remélvén, hogy a jelen napon beköszönő

¹ Erő.

lucskos és piszkos Esztendő urfi, különb legénnyé nőjje ki magát, mint a sárban fulladott 1854; — melynél egy-egy unalmasabb, fanfaronabb, gyalázatosabb és iparlovagosabb év még nem pompázott a kassai kalendáriumban. Nekem lábomat törte el, gyermekeimet kizsebelte, Sebasztopotl bevette huszszor s mégis ott hagyta ahol van; csinált egy coalitiót, 4 egymástól rettegő argent court — hatalom közt stb. — E fölött oly jó lábon hagyta fiára a gazdaságot, hogy ha nem kap ezen fiu, 1855 urfit értem, concursualis processust, szerencséről szólhat. Ami minket illet, miként azt Juliem leveléből olvastátok, saját érdemes személyeinkre nézve, elég derülten, s ami nem kevésbé vigasztaló, elég pénzzel kezdtük meg az új évet. Már én sétálok is, még pedig mankó nélkül; vendégeink is vannak — kiket igen szeretünk; s a régi refugi-enti politici-k is megvannak, bár Timáry 6 hónap óta, mindig agyonlövésről szól, étvágyának hátránya nélkül.

Tökéletes bánátsági faxcu machernek nőtte ki magát s reám majd nem megaprehendált amiatt, mert protectori minával kínálván meg bennünket — egy szalonban bevezetéssel valami 16 latos, 4 rétű családnál, én a szerencsét kathegorice visszautasítottam. *Teleky* s Almássy — nem szükség neked mondanom — azon emberek közé tartoznak, kik bővebb ismeretségben mindig nyernek. Én legalább az egész európai emigratióból nem tudtam volna kedvesebb embereket kiszemelni. Batthyány grófnő is közelebből ismerve, kedves, vidám nő, ki a tréfát megérti s kivél kellemesen lehet társalogni. A haute voléi nimbust ugy látszik otthon hagyta. Zichy Muki régibb ismerősöm, s jó egyszerű ember, neje pedig eleven, vidám, ki szeret mulatni, tánczolni, nevetni s gondolom hatást fog okozni a flegmatikus belgák között nehézkes nejeikkel s üvegfejű graciáikkal. Ennyit a magyar societásról — hozzá tévén, hogy Vig-Lud barátunk és Monsieur Orn — a régiben vannak, csakhogy az utóbbinak új kaputja van.

A politikai heroscop Európában egészen köddel van borítva. A Times szerint az angol és francia hadsereg térdig áll a sárban s ugy látszik Sebastopol bevételével — *bis aufs weiteres* — fel akarnak hagyni. Omer pasát a régi osztrák deserteurt dominus omnipotens Bach le akarta intrigálni a commandórol; de ugy látszik az innumerabilibus vicissitudinibus conturbált Constantinápolyban. Ő kerekedett felül; ujra vezényel, mig le nem csapják — mitől nagyon tarthat, — ő lévén az egyedüli Abbas inter vacas. Mig a parlamentáris Angliusok a coalitió titkos pontjába t. i. a szegény, didergő, félig muzurrá vált Ausztriának Olasz és Magyarországot garantirozni bele nem egyezhettek, addig Napoleon III. e garantiát felvállalta. Persze! hogy is nem, én felvállaltam volna hasonló eredménnyel. Azaz igérvén mit teljesíteni, nem töllem függ. Hihetőleg, ha egyszer a dolog oda érik, hogy ezen jó urak egyik a másikat garantirozzák, akkor Napoleon III. lesz első, ki a *sauve qui peut* — elkezdi.

Miként Julie leveléből láthattad, holmid, az ezüst óra hiján, melyet ma akarunk megvenni, együtt van s részint bepakolva, kivéven órádat, mely az ebédlő szoba kandallóján parádézik, szel-et csinálván — mintha a mienk lenne. Most csak Krotky ur választát várjuk, hogy neked megirhassuk az indulás napját. Itt ijesztenek bennünket avval, hogy a tenger tökéletesen megbolondult s hogy a sok sereg transport miatt a közlekedés Amerikával zavarba jött; de mivel tudtomra a tengernek soha sem volt sok esze s a közlekedés nem volt soha zavartalan, mihelyt dominusz Krotky felel, mi csak neki hajtunk az oczeánnak. Most végezetül, egy comissiót rázok le galléromról, még pedig *Almássy P.* kérésére. Elhiheted, nem örömet teszem, mert az eféle misericordiánus baráti szerepben igen ügyetlen vagyok. A dolog ez, hogy *Czeecz*, ki semmi dologtól meg nem ijed, magát becsülettel keresztül vágná a soron! most igen-igen szorult állapotban van. Almássy tehát egy kis *collectet* gyűjt számára s kért, hogy te is adj valamit. Ha akarod, *parancsolj velem* s én, a még nállam lévő pénzedből azután adhatok valamit. *Marad még ugy is*, miként azt a számadásból majd meglátni fogod. — Bocsánat ezért!

Még képeitekről — melyekért itt a legszívesebb köszönetet mondom — szólok itt annyit: hogy ezek hasonlók, ha nem is szépítettek, s a hasonlatosság a főérdem.

Isten veled! tiszteld kedves jó nődet, leveled még meg nem érkezett, bár jőne már!

Barátod

Miklós.

A tiszafüredi városi muzeum levéltárából.

Közli: Miliesz Béla m. titkár.

I. Párizspápai Imrének, II. Rákóczy György fejedelem udvari papjának (egyszersmind fejevári predikátornak is) fizetéslevele 1656-ból.

Conventio Reverend. Emerici Pápai Páriz Concionatoris nostri Aulici.

1. Lészen készpénz fizetése kétszázhatvanforint = flor. 260 ; melynek fele itt való, fele vinczi udvarbiráinktól járjon kántoronként (fertyálonként).

2. Gránát-posztója 12 sing = ulnae nro 12.

3. Rókahát béllése, vagy azért huszonöt forintja.

4. Háromszázötven veder bora = urnae nro 350.

5. Hatvan köböl buzája, fele innét, fele Vinczről = cubi 60.

6. Verő ártánya öt, = nro 5.

7. Másfél köböl borsója, = cubi nro 1 $\frac{1}{2}$.

8. Két köböl lencse vagy azért fl. decem = cubi nro 2.

9. Tíz köböl kölese = cubi nro 10.

10. Husz báránya vagy azért tíz forint = agni nro 20.

11. Szinvaj egy veder = urna nro 1.

12. Egy veder méz = urna nro 1.

13. Husz szekér fa = plaustra nro 20.

14. Ha szekeres lovai lesznek, azoknak 25 köb. abrak.

15. Hat szekér széna = plaustra nro. 6.

16. Uton velünk leszen asztala, bora, czipója.

Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 2. Septembr.

Anno 1656.

(Pecsét.)

Rákóczy.

*

II. Döbrentei Gábor levele Péczely Józsefhez, a budai magyar színtársaság segélyezése ügyében 1834.

Tekintetes Professor Ur!

A magyar tudós Társaság mult 4-dik nagy gyűlésekor hazafiui indulatját kívánta bizonyítani azzal a mostan Budán Nemes Pest Vármegye pártfogása alatt levő nemzeti játékszin eránt, hogy másfél esztendőre legalább is egy Logénak árát, ami 900 váltó

forintot teszen, a tiszteletbeli, rendes és levelező tagoknak önkéntes aláírásánál fogva összegyűjtse. Kik mennyit adtak eddigelő már ezen czélra, méltóztatik ezen ide mellékelt névsorból kivenni, melyet mint aláírási ivet küldök meg.

Kiki annyit adhatván, amennyit akar, vagy ha tetszésére nincs, magát ki is huzhatván, ahhoz képest várok és kérek e tárgyban választ.

Amit talán adni méltóztatnék, annak küldését a magyar tudós Társaság pénztárnokához vagy hozzám biztos alkalommal intézni volna legjobb. Tudnivaló egyébiránt, hogy a Pest vármegyei játékszini Igazgatóság az így bejött pénzekről is megfogja tenni tudósítását az ujságokban.

Budán, Januárius 10. 1834.

Döbrentei Gábor,
titoknok.

Melléklet. *Aláírás* egy a magyar tudós Társaság által másfél évre kiveendő ideális páholyra, a budai magyar szintársaság elősegítésére. — Gróf Teleky József 50 frt, gr. Széchenyi István 50, Schédius Lajos 30, Fáy András 30, Jankovich Miklós 30, Kisfaludy Sándor 25, Guzmics Izidor 40, Kis János 15, Szilasy János 10, Perger János 10, Györy Sándor 5, Vörösmarty Mihály 10, Luczenbacher (Érdi) János 10, Szemere Pál 30, Horvát Endre 8, Bajza József 10, Schedel (Toldy) Ferencz 10, Szalay Imre 10, Gerhardt Ferencz 25, gr. Károlyi György 50, báró Medgyánszky Alajos 40, gr. Andrassy György 50, Sztrokay Antal 6, Bugát Pál 10, Csató Pál 10, Tessedik Ferencz 12, Rothkrepf (Mátray) Gábor 37, Bartfay László 10, Pólya József 5, Hoffner József 7, Vass László 30, Ferenczy István 12, Forgó György 10, mindössze 712 váltó forint. A névsor alá Péczely ezt jegyezte: Küldtem Hőke ur által 10 frtot.

*

III. Kossuth Lajos levele Ujházy Lászlóhoz Budamérra, a Törvényhatósági Tudósítások ügyében 1836-ból.

Tisztelt Barátom!

A jelentést, miről egymás között szólottunk, küldöm — s tudom sértésnek venné: ha még külön kérést is szükségesnek tartanék, hogy ez ügynek terjesztésétől segéd kezét meg nem vonni méltóztassék. — Esedezem mindazáltal teljes tisztelettel, méltóztassék engem mihamarább értesíteni, számolhatok-e arra, hogy a városi közgyűlésekben előfordulandó országos érdekű dolgokról röviden, velősen, de pontosan tudósítva leszek?

A Tudósítások utolsó toldalékszama már iratik, a jövő postán megküldendő. Én szokott tisztelettel s nagyrabecsúlással vagyok Pest, május 15. 1836.

alázatos szolgája
Kossuth Lajos.

IV. Kossuth Lajos nyílt rendelete 1849-ből.

Nyílt rendelet. Melynél fogva Repeczky Ferencz hevesmegyei kormánybiztos urnak működési hatásköre a vitéz seregeink előnyomulására gyorsan hátráló ellenséges császári hadaktól megszabadult Nógrád vármegyére is kiterjesztetvén, erről a nevezett megye közönsége, egyetemben és egyenként is oly meghagyással tudósítatik, hogy említett kormánybiztos Repeczky Ferencz urnak, ki az ország kormánya által Nógrád megye törvényszerű közigazgatásának helyreállítására állandó bizottmány és tisztviselőség reconstituálására, úgy a megye székhelyének a körülmények szerinti, akár kebelbeli, akár szomszéd megyebeli helységbe áttételére, a hazaárulóknak, kik az ellenséggel czimborálva, Nógrádot járom alatt tarták, a büntető törvény kezébe szolgáltatásukra teljhatalommal felruházottat: mindenben engedelmeskedni, intézkedéseinek sikerítésére hatóságilag közmunkálni, vagy szent ügyünk diadalának részéről is előmozdításában s a közigazgatás rendes vezetésére irányzott működésének támogatásában mindent megtenni szoros polgári kötelességének ismerje.

Kelt a Jászberényi főhadiszálláson, Ápril 4. 1849.

A honvédelmi bizottmány elnöke

Kossuth Lajos.

Toldy Ferencz hátrahagyott és kiadatlan apróbb írásai.

Dr. Toldy László szivességéből közli és ismerteti: dr. Kardos Samu.

— Harmadik közlemény. —

Bajza eljövételétől.

1821. nov. 16. Péntek. A mai nap vala végtire várakozásom koronája s végsője. A mint beléptem az iskolába, s Máry Pállal beszéltem, ő híresztelte, hogy barátom eljött légyen. Én tehát végig jártam az auditóriumot, s őt szerénysége szerént a padban ülven leltem. Örömmel siettem őt üdvözölni. Ő tegnap reggel érkezett, de sok dolgai hátráltatták hozzám való jövetelét. Úgy látszik még most, hogy megcsalattam véleményeimben, melyek bennem gerjedtenek utolsó levelének olvasása óta. Estve nála valék lakában.

17. *Szombat.* Ma reggel agyonlőve letetett Lehoczky Antal jurát, s a Duna pedig egy fehérszemélyt gyönyören öltöztetve hánt ki. Nem tudattatik, hogy a jurát maga magát lőtte-e agyon vagy más őt, mert a golyó ugyan leghátulabb részében a koponyának találatott, de lövészer nála nem volt. Az orvosi tanulók mind a két személyt anatomizálták ma. Délután Bajzával Virág urnál valék. Ma hozzá egy episztolát irtam s Krayval is beszéltem egy keveset délután. Egy kis indulatba s valami ritka érzésbe hozott. Estve irtam „Kray Emlékezete“. Az üdö még mindig igen szép. Most 9 óraker épen haza jövök s kinn oly hidegtelen, hogy frakban lehetne járnai könnyen.

18. *Vasárnap.* Ma reggel mindig a Dunánál mulaték; 12 óra után Kolb házában az országuton egy zsidó házassult. El nem tudám várni a ceremóniát, minthogy későn jöttem volna haza. A menyasszony nagyon szép volt. A délutánt is a Dunánál töltem. Láttam őt. Ah! mint borzadoztam. Esttel Szauert láttam. Ma legelőször beretválkoztam. Délután egy keveset Munkácsynál valék Perczellel.

19. *Hetfő.* Professzor Szarka beteg. Azért ma annak lezkeje helyett professor Weszerle az iskolai törvényeket közösi-tette, s délután is az ő óráját tisztelendő Popol töltötte. Ma este-fele Bajzánál voltam, Az utcán Virággal is beszélünk.

20. Kedd. Midőn ma Bajzával könyvárus Buriánhoz menék, a Dunamelléki nagy házak mellett menvén ismét eszembe jött: a világ minden szugolyai közt — — — — A dékán azt beszélte, hogy egy Stefanovics nevű ifju, ki a mult iskolaévben Pesten járt a 7-dik klassziszban, testimoniumában 5 tertiát korrigált eminensre, s most Nagyváradra mene, de megtudattatott. Délután dr. Habermann s később dr. Neichel urnál voltam, kinek inszektgyűjteménye felette tetszett. Estve Markó urnál voltam, a hova későbben egy Jaksics nevű ur jött. Ez esztergami magyar. Utazott sokat, volt Londrában, Párizban, más hiresebb városokban. Szentpétervárából Moszkaországból, Ázián a Kaukáz mellett s a Krimm Tatárországon keresztül Moldvába jött, honnan magát a törökök féltése miatt júniusban e folyó esztendőben Erdélybe folyamt. Különös ember; középszerű magasságu, korára nézve 45—55 év közt van. Tud magyarul, németül, latánul, ujjgörögül, oroszul, francziául, ángolyul, olaszul s tótul is. Ő költő 7 nyelvben: magyar, német, latán, orosz, francia, olasz s tót. A mesterségeknek jó ismerője.

21. Szerda. Ma reggel Faliczky ur leczkáját kihagyván, Keresztury urét a filozofia 2-dik osztályában hallgattam. Schedius ur Havas, Kron s Rochelt hivta elő. Czinkének is volt leczkéje. A Magyar Muzeumot akartam olvasni a könyvtárban, hanem csak egy füzet lévén meg, csak egy kevés verseket olvasék, minthogy nem sokat látszik magában foglalni s nyomtatás is igen kellemetlen, a mi maga még is el nem ijesztett volna. Estve Bajza volt nálam. Most olvasám el néki érzéseimet, melyeket napkönyvembe irtam e folyó hó 5-ikén, hanem örülök, hogy rosszul vélekedtem. Ma visszaköltözködtem szobámba. Még gyönyör üdők járnak.

Jegyzetek.

Azt hallám, hogy a pesti filozofiai tanítószékre t. Imre ur, most még egri philosophiae professzor kineveztetett. De még nem közösültetett. E hó 19-ikén Pesten a német játékszinen előadatott „Faust“ tündér-opera. Ez ugy tele tömött volt, hogy seregekként menének vissza az emberek. Ezen opera szörnyü lármát csinál. Hallóm, hogy 5000 forintba kerül az igazgatóságnak. A pénzbeli bevétel 2000 frt volt. Még 4-szer fog adatni abbonement-suspendu.

22. Csütörtök. Ez éltemnek egy boldogabb napja volt. Ismét kezde sugárlani rám egy szikra remény. Ebéd előtt Bajzával Virág urnál voltam. Délután nálam volt Zische, ki is a következő hét első napiban Kassára menend. Dr. Habermannál voltam s innen ő hozzánk jött, ezután elmenék Stradához (a Stóger komédia). 9 óráig mulattam s hazatérvén a gróf Károlyi háznál jöttek előmbe Strada s Stipsics asszonyságok Habermannal. Osztán vissza kísértettem őket egészen hazáig. Lilli midőn — T. nevét megettem — —

23. Péntek. Ma estve nagyságos Stipsicsnénél voltam, hol a papucs nevű kártyajátékot játszottuk a Steinbach kisasszonyokkal, kiket is haza kísértettem. Egy keveskét a tegnapi játékkal mulattunk Wiezernél. M. vig volt.

25. Vasárnap. Ma reggel valék gyónni s áldoztam. Este nagyságos Stradánál egyetemben minnyájan játszottunk. M. is ott volt.

26. Hétfő. Délután Virág urnál voltam Bajzával. Ma Sappho nevű tragediát nékem ajándékozta, s egyszersmint Weszerle Archeológiáját is saját kéziratában.

27. *Kedd.* Ma 11 óra után nagyságos Stipsicsnénél voltam. Innen Steinbach kisasszonyoknál, de csak a fiatalabb volt otthon maga. Nem jól érezte magát s pamlagon üle negligében. Innen kimenék a Trézia-külvárosba, hol felkerestem az asszonyt, hol azon 7 ing volt, melyet a 24-diki lotteria-huzás első számával, 71, nyertünk. Haza jövén, dr. Habermannt leltem nálunk, ki nemsokára elment. Estve a várasbéli plébányosnál voltam nagyságos Stipsicsné ügyében. Esttel Wiezernél, hol tarokot játszottunk. Ezen mult éjjel M.-ről álmodtam reg felé, a mikor Koronay ablakomon zörgött. Egy kis kérelemmel volt.

28. *Szerda.* Ma korán reggel Budavárban valék udvari tanácsos Stipsics urnál, de e még nem kelt fel, tehát szolgájának adám által azt, a mi miatt általmenék. Midőn a hidon általmentem, még egynehány csillagot észrevettem a Vár alatt a Nándor kerténél,¹ szinte kerestem szemeimmel, míg végre egyet meglelek, de fönn lévén a hegyen, egy se látszatott. A pesti részeken a hegyek megette látható Aurora.

Az üdö minémüése: Október utolsó napai olta oly gyönyörű üdők uralkodtak, hogy májban szépebbet senki nem kíván. Esttel még 10 órakor is alig éreztetett egy kis hideg. A legvénebb emberek vallották, hogy még ily üdöt őszben nem tapasztaltak. Ezen gyönyörűséges üdők tartottak egész 22-dik, — csak ezen üdőtájban léptek be ködös, hidegebb, de ismét változó, s ezután esős üdö is. Sár. Az egyetemi nagyobb palotában Pesten még 26-ban zöld volt az udvar. Annál nehezebben türendjük a keményebb telet, mely talán egyszerre lépend bé, mennél nyájasabb üdők örültettek eddig.

29. *Csütörtök.* Estve Virág urnál voltam magam s később Wiezernél.

30. *Péntek.* Ma vala Wiezer s professor Haliczky névnapa.

Tizedhó. (Deczember.)

1. *Szombat.* Ma irtam az első ódátat Soppo mértékén „Sohajtás“.

¹ Nádorkert.

2. Vasárnap. Ma Schordann nálunk ebédlett. Esttel Wiezerrel sétálni. Osztán játszottuk öszveségesen a lotteriát. Oly gyönyörű est volt, a milyen májban. Csepp hideg sem. Az üdő oly szelid, a mint csak képzelni. Az univerzitasbeli udvar még egészen megtartotta eddig zöldjét.

3. *Hetfő.* Ma Sinnernél valék kétszer. Levelet kaptam Z.-től Bécsből.

4. *Kedd.* Ma végeztem a levelet Erdélybe urambátyámhoz. Ma irtam Hatos nénikémnek is. Délután pedig az ugynevezett ángoly lovagokat néztem. Esttel nagyságos Strada asszonynál voltam. M. jókedvű volt. Most ismét a szép üdők folyvást járnak. E folyó hó 2-ikán pedig azon posta, mely Pestről Bécsbe ment, Neszmély, s Komáron között megraboltatott. Ma elvesztettem Z. bécsi levelét.

5. *Szerda.* Ma délután, midőn Schwartner Ur, Kovachich Márton György érdemeiről szólt, csak ekkor tudtam meg, hogy meghalt s tegnapelőtt, azaz tizedhó 3-ikán eltemettetett.

6. *Csütörtök.* Ma kezdett esni, belépnek már a csunyább üdők. Ma délután Stradánál valék. M. igen jó kedvű vala, s mulattunk estig. Ma osztattak azon rollék, melyek játszattatni fognak a jövő márcz. 18-ikán. M. örültetett.

7. *Péntek.* Ma éjszakkal oly szörnyű szél fuvott, mely a szárazon dühösködő szelek iránt valódi orkánnak mondathatik. Esttel Bajzával Virág urnál voltam.

8. *Szombat.* Ma ebéd előtt vala ismét ama szerencsés percz, hogy T. a kegyeset látám a theatrombeli kasszánál. Ma délután sétáltam a hidon. Szauert láttam, de nem szólottam. Ma Wiezernél voltam. M. igen vig volt. Egy kis ideig játszottunk s énekelünk.

9. Vasárnap. Ma éjjel hó esett s pedig az első. Ma délután a hét választónál koncert volt, Bräuer nevű klavirjátzó hasznára. Deklamált Enders kisasszony. Én nem valék benn. Esttel a Trézia-hostádban valék Wiezer s Stradával Nahm házában, holott társasági színjáték adatott. Valék többen 150 nézőknél. Előadatott „Findelkind“ 5 felvonatban. Igen jól játszottak kettőt kivéven. Gyurkovics nevű törvénytanaló alakozta az iskolamestert s felette jól. Játszott Ebenfeld is, fia a meghalt színjátzó Ebenfeldnek. Ezen darab után adatott a „Braut“ Körner Tódortól. Két személy jó csak elő benne. Az atya s fi. Az atyát ismét Gyurkovics alakozta. A másikat nem ismertem. Ismét felette jól mindkettő. 9 órakor vége volt. Szomszédságomban ült egy kisasszony gyönyörű nyakkal s szemmel.

10. *Hetfő.* Ma vettem azon gondolatot, hogy Bencsik munkáját „Über die Pflichten etc.“ fordítsam. Virág Benedek urnál voltam. Esttel Bajzával. Doctrina religionisból provokáltak, de nem voltam jelen.

11. *Kedd.* Ma délután Budán voltam Paulernál.

12. *Szerda.* Ma jött ki a Tudományos Gyűjtemény Majláth György arczképével. Ma tudám meg, hogy Bencsik maga is kidolgozta munkáját magyarul és mingyárt megvettem.

13. *Csütörtök.* „Emeljünk oszlopot borostyán ágakból, Irjuk fel e napot fényes tetejére“. Ezt mondom Anyosként (l. 23.) egy barátomhoz; mert mottot érdemel ezen nap!

Ma ebéd előtt, a midőn egynéhány helyeken voltam volna s visszajönnék az universitas piaczon, a teátrum czédulát megnézém, s szinte megijedtem olvasván „Die Räuber von Schiller“. Nem lehet a színjátszót úgy terhelni, hogy valamely kézmivest s innen vagyon, hogy ritkán adatnak elő Schiler darabjai, melyek nem csak nagyságával s nehézségével a textnek, hanem a mimikának is többnyire kimondhatatlan mesterségével is természetesen in maximo gradu fásasztják a színjátszót. De most eljőve egy idegen, Reitzenberg nevű, de ki nincs téve a teátrumczédulán, mely színről jött légyen és notabene csak vendégrollákra jött. Tehát nyilván ennek okáért adata elő e darab, hogy tudniillik műtudománya annál tündöklőbben ragyogjon a charybdiszek közt. Elég — midőn olvasám sajnáltam egyszersmind, hogy most adják elő, s nem a karácsonyi szünnapokban, mert igen kétlettem, hogy atyám ki meg nem hagyja törnöm az iskolai törvényeket, elereszt. De reményem, kis reményem volt. Elmenék Wiezerhez, meghirdetém ez örömnapot, hogyha csakugyan betöltetik kívánatom, ő is mindjárt megügette magát, hogy t. i. vélem jöend el s én ezenel haza menék. A mint atyám haza jött sok kérelmek után arra hozám, hogy megengedné, hahogy a dékánhoz megyek s tőle szabadságot kérek. El is mentem, de nem lelem sem otthon sem a könyvtárban. Közeltt az est. Elmentem Wiezerhez, hatodfél óra után pediglen a színpalotába. A darab tartott 10¹/₄ óráig. A darabból némelyek ki voltak hagyva. A pap elő sem jött! Reitzenberg oly jól játszott, hogy jobban kívánni csak — de talán csak egy Denytől lehetett volna. Az első jelenése után mingyárt láttam, hogy Melchiort meghaladja. Reitzenberg rollája mint Moor Károly, a haramiák fejedelme, oly nagy, oly nehéz, hogy csoda valóban s álmélkodásra méltó, miként tudhatá ő úgy megtanulni, hogy nem csak minden legpiczinyebb elhibázással játszott mindég, hanem még a besugóra sem figyelmeztett, a mint nem is lehetnéki jól, mert annak szavához még nem szokott. Mimikája gyönyörű s igen nagyon természetes. Kimondása jó, tiszta, férfias, fontos. Testállása kicsiny vagy inkább középszerű, az ember szépszöke sat. Egy szó százért, többet senki sem várt, mint a menynyit betöltött. Jandl az agg atyát remekül alakozta. Enders hasonlóképen inkomparabiliter. Méltósággal, nyajassággal s egy szó ismét száz helyébe, istenül. Láttam őt s haj! Deminy, Schmidt-mann, mint haramják igen jól: ez utolsóbb jobban mint máskort Karschin is igen deréken, mint máskor. Ő a magistratsperson. alakozta s mások közt, a hol szóll a haramják vezéréhez, a néki

tulajdonított czimhez politikai furcaságból ezen névvel is illeté: Praesident aller Carbonaris. Nevetett erre a nézőköz. Pellet nunt Hermann libertin igen jól. Most jövők egy a szinmesterség egy mélyen beszentelt fijához, Grimmhez. E'játszotta Moor-Ferenczet s oh mi jelesen. A pillantatok, testének minden legkissebb mozdulata, a szavaknak kimondása, oh mindezek mi remekül voltak exequálva. Oh soha őt így nem látám. Azonban a mennyit elég erős képzelődésérem engedi, a mennyit meggondoltam s képzeltem magamban egy oly rossz embert, csakugyan egészen physice lehetetlennek gondolom, hogy minden legkissebb pontból jobban vételessék észre a gonoszság azon gonoszbán, a milyent Schiller ezen remekében s Grimm Schiller lelkével alakozott. Ha Schiller sirjából felkelt volna s látta volna elmeszüleményjét ily tökéletesen személyesített, örömből s örömmel tért volna vissza sirjába ez egynéhány szóval: Látom, lábom (od) alatt a letiport halált (Csokonai). Egy szó: Grimm véghetetlen dicsőítést érdemle. Lehetetlen volt érdemét félreismerni, s ime a darab végén, a midőn elébb Réitzenberg lépett volna elő, ő kihivattott, s talám először, mert ritkán szokta a köz kihívni az intrikant rollét, ámbár nagy érdemeit megismeri etc. A darab vége után kihivattott Reitzenberg: ő szerény örömmel ilyeneket monda: Véghetetlen örömmel telődöm, midőn ezen szinen, hol immár annyi nagy mester tiszkeskedett, hogy ezen szinen megnyerhetém a tisztes köznek tapsát s megalégedését, ámbár jól tudom, hogy azt csak azon megkémelés s jóság tette, melyet a tisztes publikum irántom viseltetett stb. Taps következett, ezután Grimm, ki a holnapi darabot jelentette. A mi a darab többi előadását illeti, az is jeles volt. Ugy a harczolások, az éj s hold, a haramják betörése a palotába s minden többi gyönyörűen ment véghez. A felvonatok közt játszatott muzikai szimfoniák is szépek voltak. Hála azon jámbor férjfiuknak, kik nagynehéz, de nemes művök által a lelket félévre tudják emelni, kik a rényt oly fényben, az undok gonoszságot ilyképen mutatják. Hála nékik s egy hála a sirba dült s még is élő Schillernek! Emeljünk oszlopot borostyánágakból s írjuk fel e napot fényes tetejére!

Ma adtam fel leveletem Fügleinhez. Ma valék Eggenberger-nél, ki azt mondá, hogy az okból nem jöve még ki Ujfálsy Természet törvénye, mert eddig csak 28 előfizető van s így egész pesti Józsefi vásárig várattatik legalább 200-ra.

17. *Hetfő*. Ma esttel Bajzával Virág urnál valék.

18. *Kedd*. Ma esttel Wiesernél. Ma ismét megkapám a rollét, melyet 19 márczban előadunk. M. vig volt. Ma erős képzelődésem volt felette.

19. *Szerda*. Ma reggel mindjárt iskola után elmentem Gaal nénikémnek segíteni a hureczkodásban, s két óráig ott valék; innen ebéd nélkül iskolába.

20. *Csütörtök*. Ma Fügleinnek irtam a második levelet. Thaisz

András urnál voltam s egynehány versemet s Bajzától is egy idillt s egy epigrammt vittem. Igen derék s complaisant férjfi, a mennyit ezen egy látogatásból zárhattam. Meg is ügérte, hogy szívesen látand, ha meglátogatom. Estve Virág urnál.

22. *Szombat.* Ma 10 órakor t. Schwartzner professor tartotta utolsó előadását ezen évre. Midőn elvégezte volna, Szommer nevű hallgató rövid beszéddel megköszönte fáradságát, melyre a t. professor szépen s ékesen megfelelt.

25. *Kedd.* Ma délután Budán voltam t. Kép Lajos ur temetésén, ki 22-dikén e folyó hóban, estve 8 óra tájban halt meg. Örültem azon, hogy Somogyi Gedeon meghalt, decz. 2-án.¹

26. *Szerda.* Ma úgy szólván meleg volt. Keztyüt nem tartottam ki a kezemen. Sőt esttel, midőn Stradánál mulattam volna s két fertály 10-re elmentem volna, a kalapot kezemben vívém.

27. *Csütörtök.* Ma is szinte oly tavaszi nap foly. Ma Bajzánál is voltam.

28. *Péntek.* Az idő esős. Partról eresztém szállani hajómat. Ma irtam urambátyámnak Szepesbe, Bukovicsnak s Dholuczky-nak Kassára, N.-nek Bécsbe. Ma Bajzánál is voltam.

29. *Szombat.* Esős idő. A két kék szem elbágyasztott. Ma reggel Wiesernél is voltam.

30. *Vasárnap.* Ma délután Bajzánál, estve Strada A.-nál.

31. *Hetfő.* Ma ment el Imrich János ügyész Lublóra. Délután Virág urnál valék Bajzával, de elébb Koronaynál. A visszamenetelen t. i. a Dunán sokáig bolyongtunk, mert a nagy köd miatt, míg végtire a molnár tónál kijövének.

Napkönyvem 1822-re.

(Írák Pesten.)

Január.

1. *Kedd.* Ma reggel bilétet küldék Mathild s Sophie kisasszonyoknak. Vitkovics urnál is valék, de ez most Péczelen van. Délután midőn Wieserrel a Neugebäudenál sétálnék, még gyönyörű szép fűvet látánk. Esttel Stradánál játszottunk.

¹ Hogy a galambepéjű Toldy ilyen kifakadásban tört ki, midőn decz. 25-én meghallotta, hogy Somogyi Gedeon (Veszprémbe decz. 1-én vagy 2-án) meghalt, ennek oka, hogy Somogyi volt az, ki a hírhedt Czinkével egy huron pendülve, a Mondolatot, melyben Kazinczyt és követőit nem csak támadta, de a guny fegyvereivel is üldözte. Toldyt, ki Kazinczy leglelkesebb híveinek és követőinek egyike volt, végtelenül bántotta mesterének és barátjának kigunyolása. Somogyi halála hírének hatása alatt írta naplójába ezt a pogány, de bizonyára meg nem gondolt és át nem érzett kifakadást.

(Szerk. jegyzete.)

2. *Szerda*. Ma már kezd hidegebb lenni. Ma olvasni kezdém Lessingnek ezen szép darabját: „Nathan der Weise“. Igen tetszik. De minthogy most üt épen tizenkét órát éjfélkor, ágyanak adom magam.

3. *Csütörtök*. Ma délután kinn valék az ugynevezett Krippenspielben. Tetszett. Estve Stradánál mulattam.

4. *Péntek*. Ma végeztem olvasva a Nathan der Weiset Lessingtől; gyönyörű.

7. *Hétfő*. Esttel Strada A.-nál valék. Vajha nem lettem volna.

10. *Csütörtök*. Ma délután Vitkovics urnál voltam, de minthogy valahova menni akart, csak kevés perczekig leheték nála. Estve színjátékba akarék menni, mert „Vestalin“ nevű énekesjáték volt hirdetve, de minthogy e helyett „Fridolin“ adatott, nem mentem.

14. *Hétfő*. Ma „Die Zauberflöte“ játszattott. Ott valék. A bécsi udvari színről jött Siebert urnak gyönyörű basszusa van. Ő adá a Sarastrót. Tapsoltak néki. Az egész jól adatott. De ő nem vala jelen, ah! Esttel 11 órakor halt meg Loyal nevű huszár, ki mellettünk lakott. Ma esttel az ég egy vastag felhőtől egészen bé vala boritva. S a midőn a szinből kijöttem volt, oly gyönyörűen diszeskedett az ég köröskörül a csillagokkal, a mikép ritkán. De éjszaka még is esett keveset.

15. *Kedd*. Ma reggel 10 óra után igen vastag hó s zápor is esett. De 11 után a nap sütni kezdvén, a háztetőkön oly sebesen olvada, hogy nagy eső gyanánt hallattattak a csöppek. Délután Fabini Fridrik disszerált a medikai kollégiumban, de nem tetszett.

16. *Szerda*. Feleltem eszthetikából I-a.

17. *Csütörtök*. Ma délután Bajzával Virág urnál valék.

18. *Péntek*. Ma theatromban valék. Tankréd adatott; Siebert mint Tankred altot énekle, igen szépen, s azért közönségesen tetszett s a játék után kihivatott. A Cavatinát kétszer éneklé s pedig másodsor olaszul. Ezen kívül még egy áriát kellett reptálnia. Geyer asszony helyett Waechter asszony éneklött s minden várakozás ellen gyönyörűen, jól s egy szóval úgy, hogy semmi kifogást tenni rajta nem leheté. Érzékeny, illő s egy szóval mesteri mimikája mennyire nem emelte énekét!! Ki is hivatott Siebert után s kijövé, a legnagyobb tapsot s vivátokat nyert. Zimmermann ma szépen éneklött, szépebben mint minap (14-ben). Öltözetje igen szép s gazdag volt.

19. *Szombat*. Ma juszból disszerált philosophiae dr. Deutscher fejevármegyei pap; jelen nem voltam.

24. *Csütörtök*. Levelét Londonba. Element 25-én.

25. *Péntek*. Ma theatromban valék Bajzával. Előadatott „Johann von Paris“. Siebert az opera előtt éneklött Camilla operából egy szép scént. Az első akt után kihivatott. Köszöntett

szóval. A második aktban előjövő ebéd ideje alatt leánya Siebert Klára énekelt egy szép áriát Rossinitól olaszul s pedig kétszer. Szépen s jól. Lehet valami 14 éves. Nagy reményt gerjeszt. Szép ő mint a legszebb hajnal, ha a bércezen áltmosolyg.

30. *Szerda*. Ma esttel Budára mentem. Koronaynál bál volt s jelen voltam. Lander Tóni kisasszony is ott volt. Gyönyörű. — Pesten Siebert éneklett Othellóban. — Ott valék egészen reggelig.

31. *Csütörtök*. Reggel 7—10 óráig aludtam. Osztán Virág urnál valék. Koronaynál ebédlettem. Délután 4 órakor haza mentem. Előbb Trattnernál voltam Virág poétai munkája 4-dik ivjével. Januárban többnyire szép időnk volt. Hideg csak egynehány-szor vala s pedig esttel. Hanem nappal a legszebb idők jártanak. Sok helyen zöld fü van, s kivált az utcákban a házak mellett s az universitaszbeli udvarunk még egészen zöld.

Február.

2. *Szombat*. Ma oly szép idő volt, hogy délután a Dunától nem messze utcákban egész sereg emberek jártak, mint valamely szép őszi napon. Ma az utcán (láttam őt)

3. *Vasárnap*. Laszlovszkyval mentem, verset irtam rá.

5. *Kedd*. Ma felfogadtuk a kvártélyt Schaeffer házában.

7. *Csütörtök*. Ma kaptam a Galletti 2-dik füzetét. Ma irtam Dholuczkyknak, Bukovicsnak.

(Folytatjuk.)

A széki gr. Teleki család Históriaja

1609—1839-ig.

Szász Péter m.-vásárhelyi professzor kiadatlan kézíratai alapján

közli és ismerteti: **dr. Kardos Samu.**

— Kilenczedik közlemény. —

1804-ben 3-a januarii Gróf Teleki Miklós Urfi a Gubernialis concipista ifj. Teleki Lajos Ur és a Mlgos Kendeffi Anna Asszony ö Nságok fiok Torda vármegyében Sárpatakon meg kereszteltetett.

1804-ben 8-a mart. költ Királyi Adomány levél mellett, (mely felséges királyi Guberniumba 19-a Julii publicaltatott) Gróf Széki Teleki József Ur ö Nsága Gróf Teleki Sofia asszony ö Nsága férje az erdélyi Méltóságos törvényes királyi tábla Honorarius supernumerarius Assessorává tétetvén, azon hivatalába Mvásárhelyen 1804-ben 7-a Decembris bé is iktattatott.

1804. Gróf Teleki Josef Ur ö Nsága a volt királyi korona őrző Teleki Josef ur ö Exja egyik fia, a Császári és királyi felség Arany kultsos hivévé tétetett.

1805-ben 29-a sept. Gróf Teleki Josef Ur és Gróf Teleki Sofia Asszony ö Nságok nagyobb leányok Juliánna születik.

1805-ben 19-a mart. Gróf Teleki Mihály Ur ö Exja a Gróf Széki első Teleki Lajos Ur és Gróf Iktári Bethlen Kata asszony ö Nságok legkisebb fiok Gróf Földvári Drusiánna asszony férje Mvásárhelyen, a maroszéki fő király birói hivatalba be iktattatott, mely alkalmatosságra marosvásárhelyi Ns. Ev. Ref. Collegium részéről magyar versek iratattak, melyeket irtak: 1. Incze Ferencz Poëseus Praeceptor. 2. Szász Josef theologus Deák, néhai kedves testvér öcsém. 3. Jantsó Mihály theologus Deák. 4. Tolvaj Sigmond theologae Praeses. 5. Pál László theologus Deák. 6. Csernátoni Sámuel Philosophus Deák. Kinyomtatta Heischer Antal a marosvásárhelyi Ref. Coll. betűivel.

1805-ben 5-a octobris nappal tizenkettőd fél óraker Gróf Mikes Mihály Ur, Gróf Teleki Klára asszonynak a férje, néhai volt erdélyi thesaurarius Gróf széki Teleki Károly Ur ö Exjának a veje életének 43-k, házasságának 9-k Esztendejében meghalván, 9-a 8-bris Kolosvárt a T. T. Páter franciscanusok templomjának a kriptájába eltemettetett.

1806-ban 1-a May Gróf széki Teleki Klára asszony özvegye, a néhai Mlgos Zabolai Gróf Mikes Mihály Ur özvegye megholt élete 35-ik, páros napjainak pedig 10-ik esztendejében, bánatos atyja néhai Gróf Teleki Károly Ur özvegye temettette Kolozsvárt, a franciscanusok templomának a temető boltjába, férje mellé.

1806-ban 28-a januarii reggeli 6 órakor Dósa Ágnes, Dósa Mihály és Gróf B. Bethlen Julianna leánya, ifjabb vagy Poszmoson lakott Gróf széki Teleki Mihálynak a felesége Beszterczén meghalván, ifjabb Gróf Teleki Pál Mihály és Ferencz nevezetű fiai által Harinán eltemettetett (a szomorú jelentés szerént).

1806-ban 5-a febr. Gróf Széki Teleki Borbára Sármáson lakott Gróf Széki Teleki Josef és Gróf Mikes Mária leánya, ifjabb Bárány Huszár Josefné, a negyedik gyermekével volt gyermekágyban világi életének 23-k, páros napjainak pedig 5-ik Esztendejében megholt. Temettette el férje Deésen, a T. Pater franciscanusok templomi boltjába 8-a febr. Maradott életben két kis leánya.

1806-ban 18-a sept. 2470. udvari szám alatt költ Rescriptumnál fogva, mely a felséges királyi Gubernium által 1806-ban 3-a novembris 8257. szám alatt jelentetett Gróf Teleki Josef Ur özvegye a néhai királyi koronaőr, Teleki Josef Ur özvegye fia Gróf Toldalagi Mihály Ur özvegye helyébe 400 Rhénes forint sálárium mellett supernum erarius tabulae Regiae assessorrá tétetett.

NB. Ezennel meg lehet azt jegyezni, hogy Gróf Toldalagi Mihály Ur, akinek helyébe Gróf Teleki Josef Ur 400 Rft. fizetés mellett supernum erarius Tabulae Regiae assessorrá lett, vala a tsak most tisztelt Gróf Teleki Josef Ur testvér bátyja, Gróf Teleki László Ur özvegye helyébe actualis Tabulae Regiae assessorrá 833 Rft. és 20 kr. Eszt. fizetés mellett még 1799-ben 12-a 7-bris költ collationalis levelénél fogva tétetett vala.

1807-ben 12-a nov. Gróf Teleki József Ur özvegye, a Gróf Teleki Josef Ur özvegye kisebb fia actualis Tabulae Regiae assessorságra felesküszik, tétetett vala Tabulae Regiae assessorrá Gróf B. Bethlen Farkas helyett, 1804-ben 29-a maji költ és a Guberniumba 12-a 8-bris publicált collationalis mellett 833 Rft. és 20 kr. esztendei sáláriuma.

1807-ben 23-a apr. Gróf Széki ifjabb Teleki Pál Ur, ifj. Teleki Mihály és Ferencz Urak özvegye testvér bátyok meghal száraz betegségben, életének 27-k esztendejében.

1807-ben 24-a julii Gróf és volt Kapitány Széki Teleki Tamás Ur özvegye, ki a fejedelme s hazája hadi szolgálatjába 24 éveket töltött, Gróf Kornis Klárának a férje megholt élete 50-k Esztendejében, tsak most említett feleségével volt páros életének 15-k, temettetett el 26-a julii a kolozsvári akadémia templomának temető boltjába s másnap halotti tanítás tétetett.

1804-ben 2-a január és azt követett napokban a Gróf Sz. Teleki familiának gyűlése tartatván, Gróf Teleki Josef Ur özvegye

a Teleki Josef Ur ő Exja fija a testvér bátyja Gróf Teleki László Ur helyett, aki Magyarországra ment lakni idősbb Gróf Teleki Mihály Ur mellé a Mlgos familia Erdélyi tabularis pereit folytatására választott Jurium Inspectornak vagy Jurium directornak.

1807-ben 18-a apr. meghal Horvát Klára, nagyváradi Horváth Andrásnak Gróf Teleki Borbárától kövárvidéki kapitány, Gróf Teleki Mihály Ur és Torotzkai Kata asszony ő Nságok leányától született leánya, aki elébb Sarkadi Idősbb Turi Lászlóné, azután pedig Zejfkalvi Zejk Sigmondné volt.

1807-ben 26-a mart. estvéli 9 órakor Báró Ostmann Vilhelm Gróf Teleki Anna Máriának a férje meghal, világi életének 85-k, katonai szolgálatjának 44-k, Gróf Teleki Anna Máriával kötött házassági szövetségének 32-k Esztendejében, maga után hagyván említett feleségét két leányával és egy unokájával együtt.

1808-ban 31-a okt. Gróf Teleki Josef Ur és Gróf Teleki Sónia Asszony ő Nságok, Gábor nevű fiok születik Gernyeszegen, ki is 20-a nov. megkereszteltetett volt. Keresztattya Gr. Teleki Mihály Ur, Keresztannya Gróf Teleki Domókosné, Gróf Kendeffi Susánna asszony. Lásd a Gernyeszegi Matriculát.

1808-ban 25-a may Gróf Teleki József Ur ő Nsága, a Grof Teleki Lajos Ur és Gróf Toldi Sára asszony ő Exjok fiok szigeti Hajnal-Szerentsi Josef Ur és Radványi Radvánczky Tresia asszony leányokat Franciscat, Francisca Karolinát (Evang. lutherans valásut) feleségül vette Kassán.

1808-ban 8-a sept. Gróf Széki Teleki Ferencz kir. Camerarius és vicze colonellus Ur dobokavármegyei volt fő Ispány, Gróf Teleki Pál és Haller Borbára fia, aki fejedelme s hazája katonai szolgálatjában 20 esztendőket töltött, Báró Torotzkai Rosáliának 41 évig volt férje, életének 68-k Esztendejében Kolozsvárt megholt.

1808-ban 11-a január. Gróf Teleki Ferencz, paszmosi Gróf Teleki Mihály és Dósa Ágnes egyik fia Posonyi Gróf Teleki Sámuel és Serényi Francisca egyik leányával, Teleki Karolinával megesküszik és 22-a aprilis öszve kelnek.

1808-ban 1-a aug. született Tisza László Urnak, Gróf Teleki Kata asszony ő Nságától lett Károly nevű fia.

1808-ban 11-a január és 22-a apr. egybekeltek paszmosi Gróf Teleki Ferencz Ur és Gróf Teleki Karolina asszony, Pozsonyban lakott Gróf Teleki Sámuel Urnak és Serényi Francisca asszonynak a leányok.

1809-ben 19-a 8-bris meghal Rhedei Ádám Ur ő Nságának Gróf Teleki Mária asszony ő Nságától erdélyi udvari cancellárius Gróf széki Teleki Sámuel Ur ő Exja leányától született fia.

1809-ben Gróf Teleki Josef Ur ő Nsága, a Gróf Teleki Sofia asszony ő Nsága férje a franczia háboru nagyon terhes környül, állásai miatt Erdélyországban is volt Insurrectiókor, a thorda vgyei Ns. lovas Insurgenseknek egyik érdemes kapitány volt.

1809-ben áprilisba született és meg is holt Gróf Teleki Josefa Anastásia Kolozsvárott Gróf Teleki Josef Urnak és Szerentsi Francisca Karolina Asszonynak az első leányok.

1809-ben 20-a oct. meghal Gr. Sz. Teleki Kata, Gróf és Generalis Teleki Ádám Urnak, Gr. Toroczkaiklára asszonytól való leánya, aki elébb volt Gr. Rhedei Farkasné, azután Br. Alvinczi Gáborné, Gróf és dobokavgyei fő Ispány Rhedei Ádám Urnak az édes anyja, 63 esztendőskorában: és 3 esztendőskor 9 hónapos Rhedei Ádám nevű unokájával 21-a octobris eltemetetik. Temetési czeremóniájok tartatott 1809-ban 17-a X-bris a reformátusok kolozsvári nagyobbik templomában.

1810-ben 1-a apr. Gróf Teleki Josef Ur és Gróf Teleki Sofia Asszony ö Nságok Domokos nevezetű fiok születik.

1810-ben 13-a may estvéli 5 és 6 óra közt volt Gubernialis concipista Gróf Széki ifjabb Teleki Lajos Ur ö Nsga Kendeffi asszony ö Nga férje Gróf Teleki Mihály Ur és Földvári Drusianna asszony ö Nsgok férje Gróf Teleki Miklós, Mihály és Lajos urfiaknak az édes atya, megholt élete 33-k esztendejében s temetett el Ns. Torda vgyében Sárpatakon, a családi temető boltban.

NB. Itt tsakugyan három is a családi temetkező hely, vgyis bolt.

1810-ben 21-a mart. Báró Bruckenthal Mihály Ur, a Gróf Teleki Kristina asszony ö Exja férje, a Leopold császár vitéz rendje commendatorává tétetett.

1810-ben 9-a aug. Komáromba költ Diplománál fogva néhai Gróf Kemény Farkas Ur helyébe Első Ferenc ausztriai császár ö felsége által Statuum Praesidensnek kineveztetvén, azon 1809-ki Diaetáról felküldett választásra, az 1810-beni Diaetán 9-a julii Kolozsvárt a Statuum Praesidensi Hivatalba béiktattatott Gróf Teleki Lajos Ur ö Exja, aki az előtt a Provincialis Exactoratus Praesesse volt.

1811-ben 25-a aug. Gróf Teleki Josef Ur és Gróf Teleki Sofia asszony ö Nságok Borbára nevű leányok születék.

1811-ben 20-a may Gróf Teleki Josef Ur ö Nsága a Gróf Teleki Josef Ur ö Exja kisebb fija, Gróf Teleki Domokos Ur ö Nságától Torda vgye szeretett fő Ispánnjától és grófnéjától, Gróf Kendeffi Susanna asszony ö Nságától a marosvásárhelyi betegek Ispotálya számára, a Követses nevezetű uttzába közel az oláh templomhoz, a maga pénzével 2780 Rft. Bankó czédulákkal megvásárol valami telket és házakat.

1811-ben április 27-kén Gróf Széki Teleki Károly ö Exja, a cs. királyi Apostoli felségnek komornyikja, valóságos belső titkos tanácsos, a szent István apostoli király rendje commendatora meghalt Deesen élete 82-k esztendejében s temetett el a T. Pater Franciscanusok déési templomi kriptájába. NB. Volt ennek előtt egyéb hivatalai között, melyeket viselt, erdélyi királyi thesaurarius is.

1811-ben 21-a 8-bris tsak most tisztelt Gróf Teleki Károly Ur ő Exja özvegye, Gróf Haller Juiánna életének 70-k évében meghalván, életben maradtott gyermekei: Gróf Teleki Anna és Gróf Teleki Pál által temettetett el Deésen, a tisztelendő Péter Franciscanusok temető boltyában.

1811-ben 11-a febr. Gróf Teleki László, Gróf Teleki László. Ur ő Nságának második feleségétől, Mészáros Juliánna asszony ő Nsgától való fija születik.

1811-ben 19-a junii született Teleki Albert, Pászmosi Gróf Teleki Ferencz ur és Pósoni Gróf Teleki Karolina asszony ő Nsgok fia. NB. e meg is holt.

1811-ben 14-a január Sáromberkén lakó Gróf Széki Teleki Ferencz Urfi ő Nságát erdélyi udvari cancellárius, Gróf Teleki Sámuel Ur ő Exja fiát, Báró Bánfi Erzsébet kisasszonnyal, Ns. kraszna vármegyei fő Ispány, losonczy Báró Bánfi Pál Ur és Gányi Erzsébet asszony ő Nságok nagyobbik leányával, Czégben mvásárhelyi ref. Prof. Tiszt. Antal János Uram (a néhai testvér-ötsém, Szász József megjegyzése szerént) a szent házasságra össze eskette.

1811-ben 6-a nov. Gróf Teleki László Ur, a Nagy Teleki Josef Ur ő Exja fia, az Uralkodó királyi felség által somogyvár-megyei Administratornak neveztetett ki.

1811-ben 28-a ápr. költ Diplomájánál fogva erdélyi udvari cancellarius, Gróf Teleki Sámuel Ur ő Exját a lengyelországi warsaui királyi tudós társaság tagjának fogadta.

(Folytatjuk)

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori kiadatlan levelei.

(1805—1825.)

— Közli és ismerteti: Dr. Kardos Samu. —

— Kilenczedik közlemény. —

LVI.

Bécs, 1814. szeptember 23.

Édes kedves jó Anyám!

Mi tegnap ide szerencsésen megérkeztünk s beszállottunk a Singertrasséba Nro. 955, azon szállásunkra, melyet még ittlétünkbe fogadtunk volt a mostani feljövételünkre; itt egy László Farkas nevű szilágyi ember van szállva, aki a pástétom csinálásából él s ő adott a maga szállásából nekünk két jól möblirozott szobát. Azon reménységgel jöttünk fel, hogy itten bizonyosan fogunk a postán kedves Anyámtól levelet találni, melyet annál inkább óhajtottunk, mivelhogy innen való elmenetelünktől fogva még egyet sem kaptunk, ámbár meghagytuk volt itt, hogy küldjek utánnunk leveleinket Triestbe, mely meg is történt, de a postán valahol elvesztek: megérkezésünkkel mindjárt néztem a postát s kaptam is egy levelét kedves jó Anyámnak, de amelyet nem tudom, hogy hántak el, mert még 22-ik juliusi; mindazonáltal ez is igen nagy megnyugtatósomra szolgált, látván belőlle, hogy kedves jó Anyám szeme jobban van, melyet reméllek, hogy eddig egészen helyre jött.

Itt most az egész város felette eleven, igen sok s mindenféle idegenek vagynak, mindenek nagyon várják a hatalmasságok megérkezését; a nép nyughatatlanul várja s örvend az ezen alkalmatossággal leendő Festeknek s vigságoknak, az okosabb rész pedig aggódások s rettegések közt várja ezen conferentiáknak egész Európa s főként reánk nézve fontos s kétséges kimenetelét.

A *muszka* czárt holnapután várják, igen pompás lesz bejövetele. A *württembergi király* tegnap délelőtt s a *danus király* tegnap délután érkezett bé ágyuropogások között; holnapra a *svecus korona-herceget* s a *bavarus királyt* várják. A tegnap érkezteket láttam; a württembergi egy nagy hasu, a danus pedig olyan hitvány kackerlack forma ember, hogy amint a mi császáruk

mellett ült a kinyitott szekérbe, ez egész Herkules volt hozzáképest. Éppen most kaptunk a nagy udvari redoutra billiettet. A jövő postán arról is fogom kedves jó Anyámat tudósítani, hogy micsoda czeremoniák fognak még lenni, most bizonyost nem irhatok, hanem kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia
Wesselényi.

Obester Sück, akivel ma a tracteurnál együtt ebédeltem, kedves Anyámat különösen tiszteli; nagyon örvendett, mikor vele találkoztam s mindjárt egybe csókolt.

(Eredetije negyediv alakban 3 oldalon.)

LVII.

Bécs, 1814. szeptember 27.

Kedves jó Anyám!

Ezen hónap 23-án irt leveletem eddig bizonyosan vette kedves jó Anyám, melybe idevaló szerencsés felérkezésünket, a württembergi és dánus király megérkezéseket megirtam. Azóta ezek történtek: 25-én érkezett bé a muszka czár. Már reggel 7 óra-kor egész Bécs mozgásba volt, 10 órára volt téve megérkezésének ideje s mentől később lett, annál nagyobbra nőtt a nép vára-kozása. S midőn az ágyuk ropogni kezdettek 11 óra után, mely a közelebbi postáról való megindulását jelentette, egy emberözön kezdett omlani a Burgtól egész a Praterig, amerről kellett jönni. Végre ugyancsak elkezdődött az Einzug. Elöl egy ulánus s két vasas regiment jött, utánuk gyalogság s ezeket követte a három monarcha, lóháton egy rakás generalis hercezegektől, adjutánsoktól, gavalléroktól s mind a két gárdától kísértetve. A muszka czár balra, a pruszus király jobbra s a mi császárunk közbül jöttek. Az egész Einzugot rekesztette bé egy lovas, vagy két gyalog regi-ment s a pompás Bürgermilitz. Ezek után pedig rohant a rettenetes sokaság. Mi az egészet igen jól láttuk, mert a Gyulai István (aki most fenn van) szállójából, mely a Stock an lisenen van, néztük. Este mindnyájan a theatrumban voltunk. Érzékenyítő volt, mely szives örömmel fogadta a nép Ferencz császárt. Midőn a többi hatalmasságok beléptek, igen nagyon tapsoltak, de midőn a miénk előlépett, szörnyű kiáltozások s tapsolások közt fogadták, mely hatszor is megújult, minden köszönései mellett is. Ma a muszka czárné érkezett meg. A Festenekről még bizonyost nem tudok, de a jövő postán bővön fogom róluk tudósítani Kedves jó Anyám, addig is kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia
Wesselényi.

LVIII.

Bécs, 1814. október. 4.

Kedves jó Anyám!

Mi hála Istennek mind frissen vagyunk. Bécs egész eleven-ségbe van, mindennap újabb, meg újabb mulatságokba van elmerülve, tegnapelőtt volt a régen várt nagy Hof-Redoutte, ennek pompája valósággal császári volt, a Reitschul a nagy s kicsiny Hof-Redutten egészen egybe volt vágva s számtalan gyertyákkal világosítva, a tolongás képtelen volt, az udvar 11 óraker jött fel, itt mind igen jól lehetett őket egyről-egyre látni; a férfiaknak mind kurta nadrág, strimfli s papucsba kellett lenni; bánom, hogy nem látott Anyám ebbe az öltözetbe. Tegnap Artillerie manevre volt a Simmeringbe, csodálkozással néztem, hogy mely accurate találnak s mely sebességgel bálnak az ágyukkal; a monarchák is mind künn voltak. Ma kellett volna a Volkfestnek lenni az Augartenbe, de nem tudom, miért holnaputánra által tevődött s így még nekünk is indulásunkat holnap estvéről holnapután estvére által kellett tennünk. Mi innen Pestre, onnan per Miskolcz, Kassa, Széphalom *Kazinczyhoz*, Patak, Tokaj, Debreczen, haza megyünk. Most Bécs elég fényes és vig, de mégis kimondhatatlanul szeretnék már otthon lenni, itt még több Festek is lesznek, de nem igen nevezetesek. A postát mindennap nézzük s keressük s mégis egy levelet sem kaphatom kedves jó Anyámnak, ideérkezésünkör itt ugyan kaptam egy 28-ik Juli datált levelet, de ez az egy, amelyet innen való elmenetelemtől fogva kaptam; megvallom, hogy ezért nem kicsiny nyugtalanságba vagyok, de azzal a reménységgel vigasztalom magamat, hogy kedves jó Anyám frissen van s jó egészségbe találja s csókolja nemsokára kezeit

engedelmes fia
Wesselényi.

P. S. A conferentiákról még semmi sem tudódik. Gr. Degenfeld itt van, de még nem beszéltem vele.

(A borítékon czim):

Madame
Madame la Baronne Wesselényi neé de Cserey
pár Bude
Debreczin
Somlyo
Zilah

à Sibó.

LIX.

Pest, 1814. Október 14.

Kedves jó Anyám!

Bécsből október 4-én irt utolsó leveletem eddig reméllem vette kedves jó Anyám. Az ezen napra hirdetett Volkfest 6-kára

által tevődött s meg is történt. Kezdeté volt 3 óraker, egy igen nagy darab volt az Augartenből barrierekkal s azon felyül szinte 20 ezer emberre való ülésekkel körülvéve, itt voltak mindenféle gymnastisch gyakorlatok, mint lóval s gyalog való futás, mindenféle szökések stb., ezek az udvar megjelenésével — mely 5 óraker volt — kezdődtek, elvégezvén ezeket, az illumináció kezdődött; szinte az egész Augarten meg volt világosítva, úgy, hogy sok száz-ezer mécsek égtenek: ezeken kívül voltak még Feuerwerkek; az illuminációban nevezetesek voltak: a Szent István tornya egy hosszu allée végiben; a brandenburgi kapu azon triumphalis szekérral együtt, melyet rólla Napoleon levéttetett s most a porosz király vissza hozatván, újra feltétette; a Canonen Seule, melyet Sándor építtetett a francziáktól elvett ágyukból. A császárok mindezeket megjárták s megnézték. Nevezetes volt az is, hogy 400 invalidusokat megvendégeltek 16 igen gazdagon megrakott asztaloknál, a császárok ezeket is megnézték. Redoutte is volt a Säälában. Mindezek egész 3 óráig reggelig tartottak. Ezen Festenek — mind, amely legnevezetesebb volt — látása után 7-kén leindultunk mintegy déltájba s 9-kén ide szerencsésen megérkeztünk. *Döbrentei* mivel a két nappal véletlenül későbbre esett Folksfest mián két nappal későbbre jöttünk le mind, amint akartunk s mint Döbrentienek is a minket váró terminust tettük volt, azt gondolta, hogy már le nem jövünk s az egész festivitások végét ott fogjuk elvárni; erre nézve mivel ő is már nagyon sietett haza a kis Lajoshoz, ki egyedül van az anyjánál, egynehány órával megérkezésünk előtt leindult s így nem találkoztunk s megváltunk egymástól. Itt találtam Gr. Teleki Józsefet, Gr. Gyulai Albertet, ezek nagyon megtámadtak, hogy le ne menjek, hanem várjam meg az itt való pompát, mely itt 20-ik okt. lessz. Ekkor a muszka czár, a burkus, danus stb. királyok lefognak jönni s bálók lesznek a palatinusnál egyéb pompákkal együtt s mindenek a legnagyobb magyar gállában lesznek; én mentetem magamat, hogy sietnem kell le kedves jó Anyámhoz, de előmbe terjesztették, hogy ez itt még a bécsinél pompásabb, s mivel hazánkba történik, sokkal nevezetesebb lessz, azon kívül itt mindenütt megjelenhetvén, szép ismeretségeket tehetek. Gr. Gyulai az ő szokott jószívü egyenességével marasztott s minden mentségem után azt mondta: „Ilyen-amolyan, innen nem mész; ird meg Anyádnak, hogy tisztelem s téged én nem bocsátottalak, mert az ilyen alkalmatosságot használni kell“. Még Tottes is azt mondta: „Sie müssen hier bleiben, und wenn die Baroness es übelnimmt dass Sie umetliche Hundert Gulden darum mehr ausgegeben haben, so bezahlte es der Tottes“. Sokáig nem tudtuk Patakyval, hogy mit tegyünk, de végtére abba állapodtunk meg, hogy jobb lessz s kedves jó Anyámnak is jobban fog tetszeni, ha megvárjuk s megnézzük ezt, ami többször történni nem fog. 26-ikán lessz a solemnitások vége s ekkor fogunk mi is leindulni. Ebéden, vacsorán Gyulainál

vagyunk s majd az egész napot nálla töltjük, a fija egy igen derék s jól tanult sedatus ifju. A jövő postán többet fogok írni, addig is kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia
Wesselényi.

P. S. Itt a muszka czár is magyar köntösbe fog lenni.

(Czim): Pest.

à Madame Madame la Baronna Wesselény neé Dame
de Cserey Par Debretzin

Somlyó
Zilah

à Sibó.
en Transilvanie.

(Eredetije negyediv alakban, négy teleirott oldalon.)

LX.

Pest, október 20-ikán.

Édes kedves Anyám!

Mi hála Istennek mindnyájan frissen vagyunk, a Festenek nemsokára meglesznek, ezek után mindjárt lefogunk indulni, most többet kedves Anyámnak nem irhatok, mert éppen most, midőn már 6 vala az óra, tudtam meg, hogy ma 6 órakor indul a posta, melyet azt gondoltam, hogy holnap indul, de ezt a jövő postán kifogom pótolni s most alázatos kézesókolásom után, fiui tisztelettel maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia
Wesselényi.

(Czimzés a boritékon):

à Madame Madame la Baronne Wesselényi
neé de Cserey

à Sibó
Sibür.

LXI.

Pest, 1814. Október 27.

Édes kedves jó Anyám!

A császárok itt vagynak ezen holnap 25-kétől fogva, 25-kén délután érkeztek, estve a theatrum után illuminationak kellett volna lenni, de a nagy eső meggátolta s mindeneket ijedtséggel töltött el, hogy az egész Festéneket meg fogja zavarni, de másnap reggelre igen szépen felderült, a monarchák délelőtt a Nationale Museumot nézték meg, délután 6 órakor a ball paréé kezdődött a palatinusnál. A bált a muszka czár kezdette báró *Ortzi* Lőrincznével egy lengyelen s utána a burkos király, a testvére Wilhelm s a többi tánczoltak, a *muszka czár* a maga gárda uniformissában volt, azaz sötétkék nadrágba, veress dolmányba s

pellinkára vetett mentébe, fekete-fehér tollas csákovával, de a mentét az első lengyel után levetette s csak dolmányba tánczolt, a bál csak 10 óráig tartott, Sándor szinte megszűnés nélkül tánczolt s többnyire a felyebb említett Ortzinéval, mely elég irigységet is szült; a burkus király lengyelnél egyebet nem igen tánczolt, az egész bál igen szép és minden genirozás vagy feszesség nélkül volt, a bál végével az illuminatio megnézésére mentek, mely igen szép volt. Ma nagy maneveren voltunk délelőtt s most gróf Sándorhoz kell mennem bálba, ahol a monarchák is jelen lesznek, melyért többet nem is írhatok, mivel fel kell öltöznem, hanem kezeit alázatosan csókolván, maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia

Wesselényi.

(Erdetije negyedíven, két oldalon.)

LXII.

Kolosvárt, Jan. 23-a. 815.

Édes kedves jó Anyám!

Pataky mind rosszul van. Azolta, hogy kedves Anyámnak irtam, a vérköpése megszűnt, nem is köhög annyit; hanem né-melykor fantasiroz, de erről dr. *Pataky* azt mondja, hogy ez a tüdőgyuladással együtt jár, azonkívül az apjának s neki is az a természete, hogy hamar fantasiroz; az orvosságokat szorgalmatosan veszi s a dr. *Pataky* bizonyásgtétele szerént reméljük mentől hamarébb való helyrejövését. Az ő betegsége ugyan teljességgel nem ragadós, de mégis a legnagyobb vigyázattal vagyunk, a magunk házát gyakran füstöljük s szellőztetjük, az övébe pedig én nem ülök. Az a szegény sztrinkturai fogadós Brebán Juon jött ide, egy *Patakynak* szóló levéllel, melybe azt írja *Kis János* a proccator, hogy ő nem tudja mitévő legyen, mert azon embernek kezességen való elbocsátását remélleni nem lehet, amint édes Anyám idezárt leveléből látni méltóztatik. *Pataki* ezen dolgot most el nem igazithatja, tölle most meg sem is tudakozhatom, azért nem tudtam egyebet, hogy mit tegyek, hanem visszautasítám a kedves Anyám bizonyosabb parancsolatjái. Itt még a sok dolgok s házi confusió mián egészen rendbe nem szedtem magam. A gubernátornál voltam, ő igen nagy kegyességgel volt hozzám, kérdezte, hogy tanulásom elvégeztével szolgálni akarok-e, s azt tette hozzá, hogy tudja, hogyha szolgálni fogok nemcsak a neviért fogom azt tenni, mint a többi. Azt tevé még hozzá, hogy a társaság tévén egy ifju embernek karakterében sokat, s azt ezután is, mint eddig, válasszam meg. Kedves Anyám, hogy tiszteljem nevébe, parancsolt. Az ifju emberek közt s az ő társaságokba nem igen vagyok, mert infamis korhel tonus uralkodik köztök. Semmi realitásról még csak

nem is gondolkodnak; a játék pedig annyira uralkodik, hogy egész éjeket játszódnak. Midőn az ember a falukról gondolkodik s eszébe veszi, hogy minden itt hijába elpazérlott krajczár szegény éhezők epedő szájoktól van elragadva, akkor valóban az itt való vigságok nagyon visszásnak tetszenek. Ezt mondtam egy helyt s egy ifiu ember ki akart csufolni érette, s valyon nem magát csufolta-é ki. Oh, a lelki szegények. *Fekete* Ferencznél voltam, nagyon tiszteli kedves Anyámat. Vadsertés hust is küldöttem neki egy szép darabot. Most egy licitatio foly, a *Georgenéjé*. Egy néhány jó régi könyvet vettem innen. Bálba voltam kétszer *Döbrenteivel*, de nem tánczoltam. Ezek után kezeit fiui tisztelettel csókolván, maradok

Kedves Anyám

engedelmes fia
Wesselényi mp.

P. S. Éppen most megyek G. Csákiival a Reitschulba.

LXIII.

Kolozvár 30-ik Januar.

Édes kedves jó Anyám!

Megjiedve olvastam a kedves Anyám leveléből, hogy most ezen szörnyü egészségtelen időbe s veszedelmes utba bé akar indulni; mi itt Bánffy Lászlóéknál meglehetősen vagyunk, azt kivéve, hogy nem szedtük magunkat rendbe, szállásunk, kosztunk mind jó s Bánffyk igen nagy szivességgel vagynak. Én magam részemről egészséges vagyok; az Ur Isten, s annak ha rettenetes is, de bölcs rendelésein való megnyugovásom annyi erőt adtak, hogy ezen nagy csapást fájlalva ugyan, de csendesen hordom, amennyire lehetséges. Azért hát nem volna szükséges, hogy kedves Anyám bé fáradjon s egészségit riskirozza; instálom is kedves Anyámat, méltóztasson ezen kérésemet meghallgatni, s ebbéli nyughatalanságomat az által is csendesíteni, hogy a még az idő s az ut is szenvedhetőbb nem lészen, magát kedves Anyám s következőképpen engem is ne veszedelmeztesse. A szállás eránt, mi ugyan keresni fogunk, de bajosan hiszem, hogy kaphassunk, hanem itt a háznál lesz szállás. Ezek után kezeit kedves Anyámnak csókolván, confusiom, szomorúságom s félelmem közt maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia
Wesselényi mp.

P. S. Hogy kedves Anyám az én kérésemet szegény *Patakym* teste iránt meghallgatta, igen nagyon megilletett; vegye kedves Anyám érette az én hálaadó könnyeimet töllem, tölle pedig áldott árnyékának megelégedését. W.

Czim

à Madame madame la Baronne Donairaire de Wesselényi née de Cserey

à *Sibo*.

(Eredetije negyediv alakban, 3 oldalon.)

LXIV.

Kolosvárt, maj. 8-ikán. 1815.

Kedves jó Anyám!

Éppen most vevém kedves jó Anyámnak Dobokántól küldött levelét, a 2,020 forintokat s a konyhára valókat, melyeknek vételéről tőlle fogjuk kedves jó Anyámat tudósítani. Mi itt egészségesek vagyunk, a háznál minden a kedves Anyámtól kiszabott s elkezdett rend szerént foly. Tiszteletes Szabó uram keményen gazdaskodik. A kedves Anyám parancsolatja szerént az elszakasztott contractust még az nap levélbe csinálva Bánffy Lászlónak által adtam. A pap, akinek ki kell menni, egészséges s alkalmatosság iránt fogunk gondoskodni. Az ujságokat Dobokántól küldöm, mert most mondhat Wesselényiné eleget. Itt egyéb ujság nincs, hanem hogy szép idők járnak. Reméllem, kedves jó Anyám is most jár egy-egy kicsit ki, s közelítvén már a két hét, mentől hamarább itt ölelheti

engedelmes fia
Wesselényi mp.

(Eredetije negyediv, egyik oldalán.)

LXV.

Kolosvár, 1815. maj. 9-én.

Kedves jó Anyám!

Mind Schützet, mind Rotaridesnét kifizettem s mind a kétőtől küldöm a contractust. Az ujságokat is ide zárva küldöm. Mi mindnyájan egészségesek vagyunk. Amiket kedves Anyám küldött, mind vettük. A két szép narancsot Lajossal együtt meg is ettük. A két nyulat s a két vadgalambot el kellett vetni, mert nagyon bűdösök voltak. A zöldség is el volt romolva, a spárgát és ugorkát kivéve, de nem is csuda, mert nagyon melegek járnak. Bánffyék édes Anyámat tisztelik. Én pedig Döbrenteiékkel együtt kedves Anyám kezeit alázatosan csókolván, fiui tisztelettel maradok

Kedves jó Anyám

engedelmes fia
Wesselényi Miklós s. k.

Czim

A madame madame la Baronne de Wesselényi née de Cserey
Sibó.

LXVI.

Kolosvárt, maj. 23-án. 815.

Kedves jó Anyám!

A kedves jó Anyám levelét a lovas embertől vettem. Eddig azt tartom, a Metzenseifer, akitől irtam kedves Anyámnak, megérkezett. Csudálkozással s megvallom megszomorodással olvastam a kedves jó Anyám leveléből azt, amit az a szamar sztrinkturai fogadás mondott s kedves Anyámnak abból következett

panaszát. Ezen sztrinkturai fogadás igaz, hogy hetfőn, azaz innep másodnapján reggel ide jött s instáncziáját nékem beadta, én azt mindjárt Deákynak által adtam s kedden bé is adtuk, az egész napot pedig *Döbrenteivel* s Lajossal töltöttem, velek s *Bánffy* Laczival s Geczivel sétálni voltam, estve az öreg Gyarmatival együtt vacsoráltunk; másnap, mint innep harmadnapján reggel neki megmondottam, hogy haza mehet, mert dolgát már eligazítottam, avval én, *Döbrentei*, Lajos s Laczi lóra ültünk s szép csendesen kimentünk Bontzidára, ahová az öreg *Bánffy* László s Geczi is szekeren kijöttek. Mindezekből nem tudom, hogy mondhatta az a fogadás, vagy tolmácsolhatták kedves jó Anyámnak mindazt, amit nékem irni méltóztatik.

Az a vád, hogy én kedves jó Anyám iránt hidegséget vagy *Verschlossenheitot* mutatok, ámbár ártatlanul talál, de nagyon fáj; én igaz, hogy gyakran nem lévén, mit irjak, csak kurta leveleket irtam kedves jó Anyámnak, de mindenkor olyan érzéssel, amilyent egy anya, egy olyan anya, mint kedves jó Anyám érdelem; s minden cselekedeteimet a szerint igyekeztem rendelni, hogy az, akinek én mindennel tartozom, velem meg légyen elégedve. Instálom azért, kedves jó Anyám! méltóztasson kedves jó Anyám engemet ezen gyanu alól feloldozni, mert nem ismereteni s félre értetni azoktól, kiknek róllunk való ítéletekbe helyeztetjük egész boldogságunkat, kinos, igen kinos.

Winkler iránt való parancsolatját kedves jó Anyámnak eligazított(am) volna, de ő most nincs Kolosvárt, hanem Segesvárra ment, de várják haza, s mihelyt haza fog jönni, beszélni fogok vele. Gr. *Vassné* sincs most Kolosvárt. *Bethlen* Imre még nem küldötte bé a pénzt, ha bé küldi, meg fogom csinálni a computust. Gr. *Bethlen* Gergely ugyan jobban van, de még mind fekszik. Cserey Mihálynak küldöm vissza a levelét, de a kis Cserey még a mult Szerdán innen elment a székely huszárok reserve divisiojához, amelynél minden órán várja a kimenetel parancsolatját, neki tehát mindjárt volna lóra, még pedig kész lóra szüksége; ha azok közszül, amelyeket édes Anyám méltóztatik irni, eddig már (ami bajosan lehet) valamelyik kész katona-ló lenne, ugy azt meg lehetne irni Cserey Mihálynak az árakkal együtt, melyet neki szolgálni akarván, 4 vagy 5 száz forintra tévén, azt tartom, elég olcsó lesz. De ha szinte ez nem lehet is, s neki édes Anyám lovat nem adhat, ő oly szorultságba nincsen, mert neki van már két lova s ez neki elég. Nem is irt volna az öreg Cserey édes Anyámnak ló iránt; mert előbb a fija által töllem tudakozódván, én neki megizentem, hogy sajnáljuk, de bizony éppen most arra való lovunk nincsen, de már akkor a levelet elküldötte volt. Az ifiu Kornis is elment a regementjéhez; ez mind a kettő vettek nálam minden nap órát a Reitschulba. Geczi szegény beteg, valami köhögéssel egybekötött hidegglelése van, nem veszedelmes ugyan, de mégis fekszik. Lovat vett ma-

gának kettőt, egyet *Bánffy* Jánostól, egyet pedig *Bornemisszától*, ez nem sokat ér, de a *Bánffy* Jánostól való jó, a *Superbo* fija.

Hogy óráim hogy vagynak elrendelve, méltóztatik kedves Anyám kérdeni; én erről kedves jó Anyámat rég tudósítottam volna, mert azokat mindjárt kimenetele után elosztottam, de nem akartam csak planumot írni, hanem akkorra hagytam ezen tudósításbeli kötelességemet, mikor már egy darabig ezen elosztás szerént folytattam dolgaimat; most már e megvan, azért tehát egész napirendemet ide írom, amely ebből áll.

Dél előtt:

A felkelés fél ötre, ötig felöltözöm.

5-től 6-ig Historia.

6-tól 7-ig Szabónak készülni.

7-től 8-ig Clavierozás.

8-tól 9-ig Winklernek készülni.

9-től 10-ig Szabónál.

10-től 11-ig Lajos lovagol a Reitschulba.

11-től 12-ig Winklernél.

12-től 1-ig Grosspéter.

Ebéd.

Délután:

3-tól 4-ig Anglus nyelv Döbrenteinél.

4-től 5-ig Nagy Samuval rajzolás.

5-től 6-ig a még Kornis és Cserey itt voltak, lovagoltak a Reitschulba, most pedig valamelyikén a magam lovaim közül lovagolok benn vagy künn s a Geczi Superbóját, amelyik egy igen jámbor ló, tanítom.

6-tól 7-ig Francziául nagyon¹ olvasok.

7-től 8-ig Horatiust studiorozom, vagy pedig *eclesiastica* historiát olvasok.

Fél a kilenczre vagy kilenczkor vacsorálunk.

Ami félórászkám marad s az innep napokat Döbrenteinél s *Bánffy* Geczinél most beteg (de nem ragadós beteg) lévén, töltöm. *Bethlen* Gergelyhez is vasárnaponként elmegyek. Ezen órák elosztása soknak tetszik, de olyan észrevehetetlenül telik el velek a nap, hogy eltelését csak estve vesszük észre. Ma az öreg *Bánffy* László éppen vacsora előtt sétált a házunk előtt, s mi kértük, hogy vacsoráljon nálunk; feljött, mindent megnézett, hogy milyen rendbe tartjuk s nálunk vacsorált. A két baraczkot alázatosan köszönöm, az egyiket Lajosnak, a másikat az öreg *Bánffynénak* adtam. A dínyék magvaira lessz gondom. Weissnak méltóztassék kedves jó Anyám megmondani, mert most neki nem írhatok, hogy amire kért, eligazítom; a lovakra való gondosságot pedig ajánlom. Idő itt is amilyent kedves Anyám ír, olyan járt, most szép meleg van. Ujságot egyebet nem tudok írni,

¹ Nagyon = hangosan. Transsylvaniaismus.

hanem privát levelek szerént azt beszélük, hogy nemcsak hogy verjük a neapolisi királyt, s már szinte Rómáig vissza nyomtuk, ami az ujságba is meg van, hanem hogy az egész armadája hozzánk által állott volna, ő pedig hajón elszökött, de hová, azt nem tudják. Döbrenteiék, Bánffyék s Grosspéter kedves jó Anyámat tisztelik, én pedig kezeit fiui tisztelettel csókolván, maradok

Kedves jó Anyám

(Folytatjuk.)

engedelmes fia
Wesselényi mp.

Báró Wesselényi Miklós ifjúkori napló feljegyzései.

Közli és ősmerteti: **dr. Kardos Samu.**

— Kilenczedik közlemény. —

Szeptember.

1. *Hétfő* r. 4 relével Kolozsvárra, 4 óra 13 minuta alatt. Eső. Igen rossz ut. K.-Mező. Drág. Ebéd Kolosvárt Csáky. D. u. visiták. K. K. Vacsora Csáknál.

2. *Kedd* r. jókor Kendeffyvel vadászni. Lőttem 53 fürjet. K. K. Ebéd Jósika. D. u. visiták. Estve K. K. Vacsora Wesselényi Farkas. Jägernek 25 fl. Zuckerbacher 12 fl. 30 kr. Vásárlások 40 fl. Kendeffynél ajándék 10 fl.

3. *Szerda*. Dolgaimat igazítottam. K. K. haj. Ebéd Kendeffy. A Performert a Thomson és Padyval elcseréltem. Estve el, Sz.-Mihályig. Eső, nagy sár. Fogadóba 12 fl.

4. *Csütörtök* r. jókor Drágba. D. u. el. K.-Mező. Estve haza. Performerrel.

5. *Péntek* r. lóval ménes. D. u. lóval Hadadba. Ott ajándék 2 fl. 30 kr.

6. *Szombat*. Jókor el. Vásármezőn vizslával 3 foglyot, 4 fürjet. Ebédre haza. D. u. gyalog sarju gyűjtőbe. Performerrel Bujákába.

7. *Vasárnap* r. lóval Zilahra; templom, consistorium. Ebédre Nyírséd, a Kelemen lakadalma. Estve haza.

8. *Hétfő* r. K.-Mező. Reitschul. Irtam dr. Lanzernek. D. u. gyalog mezőre, méneshez, kaszásokhoz. Estve Péchy.

9. *Kedd*. Méneshez. Degenfeld. Kaszálás. Hatfaludi. D. u. Hadadba Performerrel. Vásármezőn 2 fogoly, 2 fürj.

10. *Szerda* r. Vásármezőn 6 fürj. Délbe Hadadból el, Vásármezőn 4 fogoly, 2 fürj. Estvére haza.

11. *Csütörtök* r. jókor gyalog K.-Mező. 10-kor haza. Kaszálás. D. u. fürjre. Lőttem 4-et. Irtam Liedeman kertész leküldése iránt. Vaynak, Lichtenstein K.-nak.

12. *Péntek* r. irtam Bornemisának, Huszárnak, Pataky Dánielnek. Vizslával lőttem 1 nyulat, 7 fürjet. Kaszálás. D. u. lóval mezőre. Kaszálás, kaláka.

13. *Szombat* r. kert. Kaszálás. Hátfájás. D. u. Gyűjtőbe eső. Estve kaláka. Meleg idő.

14. *Vasárnap* r. szép idő; édes anyámmal alatt templom. D. u. K.-Mező. Estve felé sarju gyűjtés. Kaláka.

15. *Hétfő* r. irás Széchenyi Sándor, Károlyi, Liedemann. Lóval 20 minuta alatt Udverhelyre Bornemisához. D. u. mind eső; 6-kor már lefeküdtem.

16. *Kedd*. Nagy és sokszori eső, de meleg. Gyalog a ménesnél. Reitschul. Bornemisza. Hatfaludy. Ők d. u. el; irás. Ujság olvasás. Irtam Huszár Józsefnek.

17. *Szerda*. Rut hideg idő, egész nap a házban irás; holmi elrendelések. Irtam Wesselényi Istvánnak, Farkas Sándornak. A nyergekért megküldöttem Bétsbe a 155 fl. p. p.

18. *Csütörtök*. Szél, hideg, eső, irás. D. u. irás.

19. *Péntek*. Hideg szél, irás. D. u. lovak, vadaskert, ujságolvasás.

20. *Szombat* r. jókor K.-Mező. Performerrel 40 minuta. Gyalog méneshez. Rut hideg szél, eső. D. u. gyalog s lóháton mezőre.

21. *Vasárnap* r. jókor Solymos. Lóval alatt templom. Szép, de hives idő. Vadászni néhány hajtókkal. D. u. Hadad két óránál kevesebb idő alatt Maryvel.

2. *Hétfő* r. 9-kor Sibón. D. u. gyalog berekbe s gyűjtőknél. Luigi Kolosvárra szekérrel. Én 11-kor el K.-Mező.

23. *Kedd* r. 3-kor Drág, ott alvás, 9-kor el, 11-kor Kolozsvárt K. K. D. u. is.

24. *Szerda*. Dolgaimat igazítottam. D. u. visiták. Estve K. K.

25. *Csötörtök*. Dolgaimat igazítottam. Vásárlások. K. K. D. u. el Drágba.

26. *Péntek* r. Drágból el, 1½ óra alatt K.-Mezőre, onnan 1½ óra alatt haza. Rut idő, eső, köd.

27. *Szombat*. Lovak körül rendelések s házok igazítása. D. u. berekbe szarvasra.

28. *Vasárnap* r. hajtókkal Sós árok; én 1 czápot. D. u. Somlyóra.

29. *Hétfő*. Somlyón gyűlés. Laczi beköszöntése. Nagy ebéd, estve bál, onnan el.

30. *Kedd* r. Sibón. Ebéd Kendeffy. D. u. több vendégek.

Október.

1. *Szerda*. Licitatio.

2. *Csötörtök*. Licitatio. Délbe Kendeffy el. D. u. Rhédey. Künn a csikóknál.

3. *Péntek*. Csáky, Bethlen Pali.

4. *Szombat* r. Bethlen Palit elkisértem. K.-Mező. D. u. Drágba.

5. *Vasárnap* r. 9-kor Kolozsvárt Crockol. Consistorium, Ebéd Kendeffy. D. u. K. K.

6. *Hétfő*. Consistorium K. K.

7. *Kedd* r. Kendeffyvel futtatás. Consistorium. Ebéd. Champagne-rezés. Estve K. K.

8. *Szerda*. Consistorium. K. K.

9. *Csötörtök* r. Tordára lóval; szalonkát nem kapván, 4-re vissza Kolosvárra. Estve K. K.

10. *Péntek*. Holmi vásárlás. K. K. D. u. Drágba.

11. *Szombat*. Jókor Drágból el. K.-Mező. 10-kor Sibón; édes anyám rosszacskán. Le a vásárba.

12. *Vasárnap*. Igen rut idő. Orvosságvétel. Majd mind az ágyba. Főfájás. M. B. 1 fl. Sz. S. 4 fl. A lovászoknak pénzkiosztás öszvesen.

13. *Hétfő* r. Irtam Nemesnek. Cserey Mihálynak. Levél Marie, Liedemann, Gubics. Lovak Hadadba. P. J. remened a truc friedd, and the a good wife not by principles, but by a mist.

14. *Kedd*. Egész délutánig nagy eső. Ebéd Wesselényi Farkas. D. u. haza. Levél Döbrenteitől.

15. *Szerda*. Szörnyű rut idő, havazás. D. u. lovaglás, irás, olvasás.

16. *Csütörtök* r. levél Károlynak, Eszterházy Mihálynak, Kelemenel calculus. K.-Mező. Estve olvasás.

17. *Péntek*. Későn felkelés. Lóval mezőre. D. u. gyalog szalonkát kerestem. Estve olvasás.

18. *Szombat*. Késő felkelés. Rut eső. Irtam Teneckernek.

19. *Vasárnap*. Kelemen el. Hajtókkal farkasra gyalog; semmit.

20. *Hétfő* r. Performerrel Solymos. Hajtókkal szalonkára. Ebéd Wesselényi Farkas. D. u. K.-Mező. Estve olvasás.

21. *Kedd* r. szalonkára hajtókkal. 1 nyulat lőttem. A Gipsy megdöglött. D. u. lóval mezőre. Estve olvasás.

22. *Szerda* r. Wesselényi Farkas el. Nagy köd. Gyalog szalonkára. D. u. is. Estve lőttem egyet. Igen szép idő.

23. *Csötörtök* r. K.-Mező. Performerrel. Reitschul. Dictálás. D. u. kert. Lóval mezőre Szalonkára. Estve dictálás.

24. *Péntek* r. Maryvel K.-Mező. Reitschul. Dictálás. D. u. a szállóba az emberek szüretjére. Estve dictálás.
25. *Szombat* r. Crock Solymos. Ariadné Udvarhelyre. Reitschul. Olvasás. D. u. Performerrel mezőre, szállóba. Estve dictálás.
26. *Vasárnap*. Templom. Farkas vadászni. Estve dictálás. Igen szép idő.
27. *Hétfő* r. K.-Mező. Bánffy Miklós. Wesselényi Ferencz. Tnyogi. Ködös idő. D. u. eső.
28. *Kedd*. Havazás. Bánffy Miklósék el. Dictálás. Reitschul. Igen rut idő.
29. *Szerda*. Havazás. Dictálás. Reitschul.
30. *Csőtörtők*. Frustuk Bánffy Miklós s Ferencz. Velek szekérbe Hadadba. Igen rossz idő s ut.
31. *Péntek*. Hadadba Farkas napja. Jenny mátkasága. Estve vacsorára le. Egész nap havazott.

November.

1. *Szombat* r. le az alsó udvarba (másfélsor angol szöveg). Egész nap eső. Ajándék 2 fl.
2. *Vasárnap* r. Hadadból el, 10-kor Sibón, dictálás. D. u. Polikáék.
3. *Hétfő* r. Polikáék el, elkísértem. K.-Mező. D. u. kert, istállók. Estve dictálás.
4. *Kedd* r. jókor dictálás egész délig. D. u. Crockal Udvarhely, szüretre. Estve dictálás.
5. *Szerda* r. jókor K.-Mező. Onnan Udvarhely. 1-kor haza. Mary. Performer. Ariadné. Dictálás. D. u. dictálás.
6. *Csőtörtők*. Nagy hideg, kemény fagyás. Rónára szüretre. Vadászni. Én 1 rókát. Estve dictálás.
7. *Péntek* r. dictálás, frustuk. K.-Mező. Estvére Drág Poliék.
8. *Szombat* r. Drágba délig, estvére Kolosvár. K. K.
9. *Vasárnap* r. fechtirozás. K. K. Ebéd Wass Imre. D. u. visiták. Estve K. K.
10. *Hétfő* r. Fechtirozás. Visiták. Ebéd Lázárnál. Estve K. K.
11. *Kedd* r. 10-kor el, Drágba lovat váltottam. K.-Mező. L. beteg. Estve dictálás.
12. *Szerda*. Dictálás. Reitschul. D. u. hasonlólág.
13. *Csőtörtők* r. jókor K.-Mező Performerrel. Onnan Zilah. Estvére Hadad, Maryvel. Good by Strength and Princ.
14. *Péntek* r. jókor el Sibóra. Dictálás. D. u. hasonlólág. Estve dictálás, éjfél után 1-ig.
15. *Szombat* r. dictálás s correctio. D. u. hasonlólág. Szép idő. Rnek* keresztelőre 10 fl.
16. *Vasárnap* r. jókor K.-Mező. Correctio. D. u. Kendeffy. Estve Bánffy Miklós, Degenfeld.
17. *Hétfő* r. jókor gyalog Solymos, vadászni. Szép idő, gyalog haza.
18. *Kedd* r. eső. Solymosra lóval, rossz vadászat. Én 1 óz.
19. *Szerda* r. eső, n. jókor lóval Solymos, rossz vadászat. Én 2 nyul.
20. *Csőtörtők* r. Kendeffy, Bánffy, Degenfeld el. En irás, correctio. D. u. ujságolvasás. Pölnitznél 30 fl. Dr. Fazekas.
21. *Péntek* r. K.-Mező. L. jobban. Az új kanczám megjött. D. u. sok eső. Irtam Döbrenteinek. Mátraynének 2 fl.
22. *Szombat*. Rut idő. Reitschul. Kert. D. u. olvasás.
23. *Vasárnap*. Ködös, hives; alatt templom.
24. *Hétfő* r. K.-Mező. Irás. D. u. irás.
25. *Kedd*. Irtam Széchenyinek. Délig irás. D. u. gyalog felső kert. Estve olvasás.
26. *Szerda* r. lóval 8-kor el K.-M. Drágba lovat változtattam. Estve Kolosvár. Wesselényi Istvánhoz. K. K.
27. *Csőtörtők* r. fecht. Ebéd Wesselényi. K. K.

28. *Péntek* r. fecht. Ebéd Wass Imre. K. K.
 29. *Szombat* r. fecht. K. K. Ebéd Lázár. K. K.
 30. *Vasárnap.* asaux Domokosnál. Ebéd Bánffy János. D. u. K. K.
 Theatrum.

Deczember.

1. *Hétfő.* Fecht. Ebéd Nalázi K. K.
 2. *Kedd* r. fecht. Ebéd Kendeffy D. u. K. K. Theatrum. Nagy hideg.
 3. *Szerda.* K. K. Ebéd Domokos. D. u. visiták. Estve K. K.
 4. *Csőtörtők* r. 9-kor el. Pappfalváról a lovam visszafutott, azért csak estvére Drágba. Rettentő rossz ut. Nagy hideg.
 5. *Péntek.* Szörnyű utba el K-Mező. Ebédre Sibó. D. u. vendégek.
 6. *Szombat.* Miklós napja. Irtam Kornis Mihálynak, Bánffy Zsigmondnak, Laczinak, Wesselényi Farkasnak, Peleinek, Degenfeldnek.
 7. *Vasárnap.* Farkasra gyalog. Estve irtam Széchenyinek.
 8. *Hétfő.* Irtam Döbrenteinek. Manuscriptum correctioja. Kert. D. u. is irás.
 9. *Kedd* r. jókor vadaskerthez a nagy kanra, de nem lőhettem meg. Gyalog vissza. D. u. irás. Ujságolvasás.
 10. *Szerda* r. levélírás. Kendeffy Miklós. Toldalagi. Irás. Csűr. D. u. szánnal vadaskert. Estve irás. Ma éjjel és délig jól havazott.
 11. *Csőtörtők* r. jókor szánnal vadaskert. Nagy kant meglőttem. Irás. D. u. gyalog juhokhoz. Estve irás.
 12. *Péntek.* Jókor felkelés. Lóval K-Mező. Irás. D. u. ujságolvasás. Irás.
 13. *Szombat.* Olvasás. Irás. D. u. minden lovaimat lovagoltam.
 14. *Vasárnap.* Alatt templom. Olvasás. Irtam Lichtenstein Károlynak. Kendeffy. Wesselényi Ferencz. D. u. Wesselényi Farkas. Bethlen Gábor. Bánffy Zsigmond.
 15. *Hétfő.* Jókor gyalog Nyírsédre, a többi szánon. Vadászni. Én csak egy nyulat. Estve Bölönyi, Péchy. Ivás, korhelység.
 16. *Kedd.* Vadászni. En 3 nyulat. Estve őz-sütés. Levél Széchenyi s Döbrenteitől.
 17. *Szerda.* Vadászni. Én 1 őz, 1 róka, 1 nyul; az egész vadászaton 50 darab. Gyalog haza.
 18. *Csőtörtők* r. kno. detectio; nem mentem vadászni; a többi el. Küldöttem Kolosvárra a szekér után s irtam Farkasnak passusért.
 19. *Péntek.* Vendégeim el, én is szánnal K-M. Estve olvasás.
 20. *Szombat.* Irtam Széchenyinek. Kelemen Kolozsvárra a Széchenyi pénzével. D. u. irás, olvasás.
 21. *Vasárnap.* Templomba nem mentem. Bölönyi Ö. d. u. el. Estve irás, olvasás.
 22. *Hétfő* Kelemen haza Barával. Irtam Széchenyinek, Kemény Miklósnak, Katonának, Farkas Sándornak. Péntek olta olvadás; a hó mind elment.
 23. *Kedd.* Irás. Dr. Fazekas. D. u. irás. Ujságolvasás. Estve homaeopathikus orvosság vétel.
 24. *Szerda.* D. e. és d. u. olvasás, irás. Ujra estve bévétel.
 25. *Csőtörtők.* Karácsony. Rosszul. Templomba sem voltam; egész nap nem irtam, nem olvastam. Estve olvastattam.
 26. *Péntek.* Jobbauskán. Gyalog juhoknál. Lóval templomba.
 27. *Szombat.* Gyalog Lonkára. Lóval templom. Irás. D. u. is.
 28. *Vasárnap.* Gyalog sétálni. Juh P.-nál. 5 mp. 10 fl. Estve olvasás, irás. M. B 15 fl.
 29. *Hétfő.* Pakkolás. Születésem napját celebráltam. D. u. Tr. 10 fl. Éjjel nagyon megfagyott.
 30. *Kedd.* Elindultam, de a rázást, még nem lévén jól, ki nem állhattam, visszatértem s le kellett fekünnöm. Havazott.
 31. *Szerda.* Jobban. Irás, olvasás. Havazott.

(Folytatjuk.)

Wesselényi kiadatlan beszédei és javaslatai.

Közli és ismerteti: dr. Kardos Samu.

— Negyedik közlemény. —

VII.

Br. Wesselényi Miklós Középszolnok vármegye Rendei előtt indítványozza, hogy korszerű, alaptörvényeinkkel megegyező ideiglenes urbérnek a legrövidebb idő alatt való életbeléptetésére szólítsák fel a kormányt.

A Nagyméltóságú Báró Főispány Ur előadja, miként a Rende-
deknek, a mult közgyűléskori megbízása következtében, a leérkez-
zett Országos bizottmányi terv tárgyalása, s a követek utasítására
nézve javaslat készítésére a kirendelt igen feles számu bizottsá-
got egybe híván, hogy miképpen járt el a biztosság a maga meg-
bízatasában, az ezennel bémutatott biztossági tudósításból meg-
érthetik a Rende. Ez előterjesztés után az *Urbéri bizottmány*
tudósítása egész terjedelmében felolvastatott, és tárgyalás alá
vétellett, némelyek a bizottmány véleményét kevés módosítással
elfogadni kívánták, mások pedig mielőtt a bizottmány véleményére
a magok nézetöket megmondának, azon adatokat, melyekből a
bizottmány dolgozott, jelesen az Országos bizottmány munkálatát,
és az 1820-iki Urbéri tervet felolvastatni sürgették.

A két fél közötti élénk vitakozás után, a Rende többsége
a bizottmány tudósításában kifejtett azon okokat, melyeknél
fogva, az Országos bizottmány tervét a köz öhajtság szerént minél
előbb rendezendő Urbér behozatalára vezetönek nem találván, a
követi utasítás alapjául, az 1820-ik évben a Felséges Kormány
által ajánlott tervet és az ugyanakkor a Felséges Kormány által
felkötetett urbéri össze írást ajánlotta alapul felveendőnek,
magok részökröl is méltányolván, és elfogadván, nem az Országos
bizottmány munkálatát, hanem az utasítás alapjául felveendőnek
el fogadott 1820-iki Urbéri tervet kívánták felolvastatni, hogy
annak pontjaira, a megyei urbéri bizottmány által tett észrevéte-
lek is megvizsgáltatván, s mindkettö kellö figyelemmel össze-
hasonlittatván, a követi utasítás belöllök megkésztethessék. A
többség ezen határozata által, mely szerént az Országos bizot-
mány munkálata felolvasása szükségtelennek határozatott, —

némelyek jelesen *Hiri* Ferencz, *Deáki* Sámuel, *Keresztes* Lajos, *Tunyogi* Sándor, *Érsekújvári* Sándor, *Katra* Mihály a magok véleményöknek, az adatokból merithetendő okuláshoz képesti előadhatásáról, s annál fogva törvényes szavazatuktól megfosztatásokat követelvén, ezen határozat ellen óvásuk beadhatására jogukat fentartották. Ezek után felolvastattak tehát a Felsőleges Kormány által 1820-ban ajánlott Urbéri terv és a Megyei Urbéri biztosság-nak arra tett észrevételei pontonként. Ugyan ez alkalommal, mint e tárgyat illető, felolvastatott Báró *Wesselényi Miklós* Táblalabiránk-nak írásban beküldött következő *javallata* :

Nagyméltóságú Báró Főispány Ur!

Tekintetes Nemes Vármegye Rendei!

Nem lehetvén most szerencsém a Tekintetes Rendei körében megjelenni: engedjék, hogy az Urbér igen fontos tárgyában véleményemet írásban fejezzem ki. Azon kegyesség, mellyel hajdani időben oly sokszor és oly sok éveken át méltóztattak felszólásaimat fogadni, azon reményt nyujtva nekem, hogy most is figyelemre fogják méltatni jelen nyilatkozatomat. Ugy esett értésemre, hogy az Urbér tárgyában kirendelt Megyei tisztelt választmány javallata oda megy, hogy az Országos bizotmány csak nagyon és hosszas uton sükerithető urbéri javallatának mellőztével, s abból csak némely részleteket használván, az 1820-iki Urbéri terv fogadtassék el.

Teljesen méltánylom én a megyei tisztelt választmány e béli indokát. Elismerete ugyanis a tisztelt választmány, hogy az Urbért halogatni, s tovább halasztani nem lehet, s nem szabad, s hogy annak sürgetősége óráról-órára nő. Érezte a tisztelt választmány továbbá azt, hogy e célhoz csak sok évek lefolyta mulva érhető azon ut és mód, melyet az Országos bizotmány javall, t. i.: az egész Orzágnak felmérése, s szabályozása, mint az Urbér létesítéséhez feltétlenül kötött munkalat, czélszerű nem lenne; és hogy azt mi siető, hosszadalmas utra igazítani, s azt mit halasztani nem lehet, s mit tüstént kel létesíteni, csak későn létesülendő valamitől függeszteni fel, — nem helyes. Ezek következtében átlátta választmányunk, hogy egy más, rövidebb utat kell keresni.

Ezen rövidebb utul választotta a hosszas felmérés és szabályozás helyett a statusquót venni fel, s a hosszas felmérés és szabályozáson alapuló rendszeres bizotmányi terv helyett, az 1820-beli Urbéri tervet fogadni el. Ujra is mondom, teljesen méltányolom az említett indokot, s azt is elismerem, miszerént az indoknak sok tekintetben megfelelő az, mire magát a tisztelt választmány határozta. Legyen azomban szabad előbb a statusquó felől, azután az 1820-beli Urbéri tervet illetőleg véleményemet megmondanom. Tagadhatlan, hogy hamar létesíthető Urbérnek más alapja nem lehet, mint a statusquó; de fontos kérdés gyanánt

merül fel 1-ször, hogy mi a statusquó? 2. hogy mikép kell azt kitudni? A statusquó, vagyis jelen állapot mind szó, mind igazság szerinti értelemben abban van, hogy *mi* a mostani állapot? nem pedig, hogy az ide, vagy amoda hogy van felírva.

Az Urbéres jelen birtokát illetőleg tehát természetesen a statusquó az, *mit ő jelenben bir, és használ*, megjegyezvén, hogy amit ő úgy bir és használ, mint majorság földet, s miről, hogy így birja, írásbeli egyezés által bebizonyítható, az nem tartozik Urbérisége statusquója kiegészítéséhez; ellenben mi 1820 előtt azon tartozott, de azólta rövid uton tőle elvétel, az igenis azon statusquó kiegészítő. Már ami a statusquó kitudása módját illeti, arra a megyei tisztelt választmány — úgy gondolom — az 1820-ban eszközölt összeírást veszi fel. Midőn azon összeírás eszközöltetett, különböző nézetek, czélzatok, s cselekvés módok folytak arra bé.

Voltak, kik a parasztokat készítették: iratnának mentül több földet bé, mondván nekik, hogy ami most béiratik, az mind az övék lesz, és marad örökre, mit pedig bé nem irnak, azt földes uraik tőlök elveendik. Másfelől pedig a földes urak terjesztették, némelyek egy-, mások más indokból elejökbe, s javalták nékik, hogy mentől kevesebbet valjanak bé, mert amit bé vallanak, az után Contributiót fognak fizetni; s amennyivel több lesz most bé vallva, mint amennyi a Contributióális tabellába írva van, annyival fog emelkedni adójok. Egy helyt arra készítőknek, máshelyt földes Uraiknak hittek inkább a parasztok, s így nagyon különbözők lettek a resultátumok.

Vannak ugyan helyek, hol nem többet s nem kevesebbet, hanem épen annyit adtak fel, mennyit valóban mint Colonicaturát birtak, de sok helyt annál többet adtak fel, másutt pedig annál jóval kevesebbet irattak bé. Ennek következtében azon akkori összeírás teljességgel nem hű tükre annak, hogy az Urbéresek akkor mit birtak, tehát annak sem, hogy most mit birnak; és ennek annyival kevésbé, mivel azólta sok helyt vétettek el tőlök egy, vagy más uton földek. Ezekre nézve az 1820-beli összeírás a valóságos statusquó kitudására nem elégséges. Lehet, s kell is azt használni; de rectificálni kell, s ahol vagy a parasztok, vagy a földes ur az akkori összeírás ellen felszóllalnak, ott a helyszinén kell az összeíró bizottságnak a dolgot kinyomozni, s tisztába hozni. Mondják most is sokan, hogy új összeírás, s mind annak, mit a paraszt, mint Colonicaturát bir, feljegyzése kényes dolog; mert abból a Contributió növekedése által, az úgy is nagyon terhelt szegénységre súlyos teher fogna nehézkedni.

Ebben hitem szerint tévedés van; s erre bátor vagyok a Tekintetes Rendek figyelmét különösen kikérni. Tagadni nem lehet, s nincs is mit palástolni, hogy a Contributióális tabellában sokkal kevesebb föld áll béírva, mint amennyit a parasztok birnak. Én azt nem tekintem caelatívnak.

Az adói összeírás — mi a földekre nézve a mostani tabeláknak eredete — 1754-ben történt. Tudták az akkoriak éppen úgy, mint ahogy azt azolta tudják, s mi is tudjuk, hogy a parasztok Colonicaturaként mit birtak; de nem iratott minden föld be, hanem annak csak része, mondhatni részetskéje. Be lehet azt földes uraság részéről eszközölt régi Conscriptiókból bizonyítani, és saját jószágaimat illetőleg magam is jórészt meg tudnám mutatni, hogy a jobbágyok akkor is sokkal több Colonicaturát birtak, mint amennyi az adólaistromba akkor bé iratott. Korántsem volt az 1754-beli összeírás minden Colonicaturák összeírása, hanem összeiratott annyi, mennyit contributus fundusául felvettek, s azzá határoztak.

Miként is lehetne csak képzelni is, hogy különben már majd száz év óta, e honnak minden nagyobb és kisebb fiai annyi helytelenséget elhallgattak volna; mert hiszen tudta azt mindég az Ország kormányzóján, s Cancellárján kezdve minden kormány széki, s megyei felsőbb és alsóbb hivatalbélieken keresztül, az elsőtől az legutolsóig mindenki, hogy mennyivel több földet bir a parasztság, mint amennyi a tabellákban irva van; s ha nem az említettem szempontból nézik a dolgot; mind részeseivé lettek volna azon eltagadásoknak, s felség és köz kincstár megcsalásának.

Világos csak ebből is, hogy az 1754-beli összeírás éppen nem volt minden Colonicaturáknak, hanem csak azoknak összeírása, melyek adó alapjává határozottak. Most sem azt mutatja az adólaistrom, s nem is azt kell mutatnia, hogy mi földek vannak az Urbéresek kezei közt, hanem csak azt, hogy mennyit bir abból, mi mint adó alapja létezik. Ezeknél fogva alaptalan azon aggodalom, hogy a dolog valódi állásával megegyező összeírás által a szegénység terheltetnék.

Bizonytal nem: ha a tabellabelinél több fog is beiratni azon összeírásba, azaz annyi, mennyit most mint Colonicaturát valóban bir, mégis a tabellában csak annyi fog mint adóval megrótt maradni, mennyi most áll; mert valamint az 1754-beli adónak földet tevő alapja nem csorbíthatatik, úgy nem is növekedhetik. Hogy is lehetne a Kormányról, mely mind saját érdekét érti, mind pedig az adózó nép oltalmát s ápolását feladatának s kötelességének tartja is, vallja is, — csak fel is tenni, hogy a jobbágytságot terhelni, s erején fejűli teherrel a szükséges és illő terhek elhordozására alkalmatlanná akarná tenni. Hogy pedig a mostaninál több, még pedig jóval több terhet hordani nem lenne képes, azt a Kormány emberei, s a Kormány bizonytal jól tudják, s érzik. Egyébiránt az adóra nézve az üdvöt nem hozható tabelláris rendszer úgy sem maradhatván fenn, s adó megajánlása, az Országnak alkotmányos létéből folyó, s azzal szorosban egybekötött joga lévén, annyival kevésbé lehet a tabellát illető körülményből, a szegénység megterhelését illetőleg aggo-

dalmat meríteni, mivel úgy is az Ország Rendei, már a mult Ország gyűlésen, az eddigi adó quantumot, mint azon időre határozott mennyiséget ajánlották meg és bizonyosan a jelen Ország gyűlésen is ugyanazt teendik.

Már ami az 1820-beli Urbéri tervet illeti, nem lehet tagadni, hogy annak elfogadása által az Urbér létesítése jóval inkább siettetnék, mintha az Országos bizotmány javallata fogadtatnék el. Mindazonáltal sok munka, temérdek kellemetlen vitatások, s hosszú idő áll még azon 1820-beli Urbéri terv most kimondható pártolása, és az Urbérnek igen sürgetővé vált, és fejlől és alulról sürgetett életbelépte között. Vegyük a dolog gyakorlati oldalát. Az említett Urbéri terv 27 év előtt dolgoztatott volt, és nem is e honban, s nem is e honbeliek által, hanem az akkori régi magyarhoni Urbérnek volt az, a mi nem eléggé ismert körülményeinkre tett s azokhoz nem igen illő alkalmazása. Akkor sem igen illet volna e honra azon Urbér. De 27 év egy nemzet életében s egy Ország állapotjában több idő, mintsem hogy az is, mi annyi idő előtt jó és czélszerű lett volna, még most is jó és czélszerű lenne, kivált oly tárgyban, mely mint az Urbéri viszonyok, közelebbi időkben távol és közel, s minden szomszédainknál annyi mozgást s változást szenvedett, s annyira haladt elő. Ennek következtében az 1820-beli Urbéri terv, ha általánosan véve pártoltatik is, de részleteiben újra is át kell dolgoztatnia. Ezen át és újra dolgozás terhes és hosszas egy munka.

Ha egy szándéknak s véleményben sem igen különbözök volnának is azok, kik ezen átdolgozáshoz szállani fognak, még akkor sem lenne könnyű feladat, azon elavult tervet a mostani körülményekhez alkalmazni; hát még midőn felesen lesznek, kik éppen azon 1820-béli Urbért, vagy minden Urbért ellenzendenek; mások pedig, kik az országos bizotmány tervét, vagy más tervet, minek hijával jelen Ország gyűlés nem leend — pártolandnák. Kétségen kívül csak hosszas vitatások után fog bármiben megállapodás történhetni. És ezen vitatások bizonynyal nem kis mértékben lesznek ingerültek s ingerlők.

Az Ország gyűlési folyam természeténél fogva, s az e tárgybani sokféle ágazó vélemények, s irányok következtében, bizonyosan egy, s két év is bele telik, míg jelen Ország gyűlés az Urbéri törvényjavaslat elkészülte után fog szét oszthatni. De akkor sem fog még azon kidolgozott Urbér mint törvény életbe lépni. Fel kell annak Confirmatio végett küldetni.

Ezen Confirmatio csak egy más Ország gyűlésre jöhet le; csak azon hirdettethetik ki, s fogadtathatik el és csak azon más Ország gyűlés bevégezése után hajtathatik végre.

Nem lehet tehát tagadni, hogy ha az Ország gyűlési dolgozatok alapjává, vagy vezérfonalává tétetik az 1820-béli Urbéri terv, a dologot ugyan inkább siettetni, mintha az országos bizotmány hosszadalmas terve fogadtatnék el, mégis korántsem fog

az Urbér oly higgadt és békés és békitő hangulat mellett kidolgoztatni, s oly gyorsan létesülhetni, mint azt a Kormány atyáskodása kétségen kívül kívánja, s minden igaz hazafi bizonnal buzgón óhajtja. Ezen igen fontos körülmény bir engem egy javallatra, mely alkotmányos léttel s jogokkal éppen nem ellenkező, sőt azokból foly, s más alkotmányos Országokban is gyakoroltatik; másfelől pedig a kormány iránt azt tisztelő bizalmat mutat.

Javallatom következő:

„Jelen Országgyűlés mondja ki az Urbérre nézve a *légyen* szót, de annak részletes kidolgozásába most ne elegendjék, hanem szállítsa fel a Kormányt, s bizza meg arra, hogy egy korszerű, alaptörvényeinkkel megegyező ideiglenes Urbért, a legrövidebb törvényes uton létesítsen. Tartsák fenn magoknak az Ország Rendei azt, hogy ezen provisorie létesítendő Urbért — miután a gyakorlat annak jó és rozsz oldalait bém bizonyítandja — Országgyűlésen tárgyalás alá veendik, s a körülményekhez képest változtatandják. Fel lesz ez által az alkotmányos jog tartva sértetlen s teljes erőben, mert jogunk van ahoz, mit mással tétetünk, s minek módosítását s ha kell változtatását magunknak fentartjuk. Urbér pedig létre jöhend a legkönnyebb s legsietőbb uton, anélkül, hogy vagy tulságos indítványok által ki nem elégíthető s azért veszélyessé válható vágyak gerjesztetnének, vagy pedig, hogy keserítő nyilatkozatok és ellenszegülés által a köznépbén, a nemesség ellen — fájdalom — ugvis létező gyűlölet öregbítették. Hogy a Kormány által létesítendő ideiglenes Urbér az adózó népet felette terhelő nem lesz, azt a Kormánynak saját érdekét ismerő bölcsességétől s a szegény nép sorsát szíven hordozó kegyességétől várhatni. Hogy pedig azon létesítendő Urbér, miként földes urakat sem fog károsítani, arról kezeskedhetik az is, hogy a Kormányon ülők, kik az Ország nemes megbizásából fogják azon Urbért kidolgozni s létesíteni, mind ezen honnak fiai, s velünk mind egy hajóban eveznek. Azonban Tekintetes Rendeik, amellet, hogy az Ország Rendei az Urbérre a teremő s életadó *légyent* kimondanak, ki kellene fejezniök azt is, miként átlátják, hogy ámbár a jelen sürgető szükség egy mentől előbbi ideiglenes Urbér létesítését megkívánja, de Urbér a kor haladó kívánatinak tartósan meg nem felelhet, s nem eszközölheti azt, mitől mind bátor létünk, mind felvirágozhatásunk egyedül függ: hogy t. i. köztünk a csak kicsiny számból álló nemesség és roppant nagyszámu parasztság közt kedvetlen surlódások többé ne létezzenek, s a gyűlölséget szülő vagy tápláló érintkezések megszünjenek. Ki kellene az Ország Rendeinek mondani, miként ily békés és biztos viszony egyedül csak úgy remélhető, ha a nemesség illő kárpótlásával egybekötött örök-váltásg létesülend. Ezen meggyőződés következtében az *örök-váltásg* üdvös igéjére is mondaná ki az Ország gyűlés a *légyen* áldásthöző szavát. Erre nézve azomban elég lenne jelen Ország gyűlésen Országos

bizotmányt nevezni ki, mely az örökváltságnak e hon körülményeihez képest, miként és mi módon eszközölhető létesítésére nézve a jövő Ország gyűlésig tervet dolgozna ki. Ezen alázatos javallatomat a Tekintetes Rendek bölcsessége elébe terjesztvén, magamat kegyességökbe ajánlott hódoló tisztelettel maradok a Tekintetes Nemes Vármegye Rendeinek hiv polgártársuk Wesselényi Miklós m. k.“

A felolvasott Urbéri terv a biztosság észrevételeiben kifejezett módosításokkal oly megjegyzés mellett fogadtatott el és határozatott az Urbér tárgyában követi utasításul adatni, miszerént a VI. pont 6-ik §-ra nézve fejeztessék ki, hogy a kántor ideje alatt az Urbéreseknek is szabad legyen pálinkát árulni, minthogy a helybenhagyott szabályok értelme szerént pálinkafőző üstjeiktől a földes uraságnak javát fizetni kötelezetnek. Továbbá a biztosság 14. pont alatti észrevétele, s ajánlata oda módosított, hogy az Urbériségek egyformásításakor egy negyed állomány is állíthatatik meg, de az egyformásítás után az Urbéri állományok félnél kisebbre nem osztathatnak.

Báró Wesselényi Miklós Táblabíró javallatát pedig a Rendek nem pártolták azon czélból, mivel azt az Ország jelen állásában célra vezetőnek nem találták.

(Folytatjuk.)

Kossuth Lajos budai fogságából szüleihez és védőjéhez írott levelei.

— Közli és ősmerteti: Dr. Kardos Samu. —

Kilenczedik közlemény.)

XXVII-ik levél.

(Április 23. 1838. édes atyjának írt levél.)

Kedves jó Atyám! Édes anyám betegsége mennyire aggódtat, nem kell mondanom s nyugasztalást valóban édes atyám leveléből sem merithetek, mert bár az van is benne, hogy édes anyám már jobban van, csakhogy még ki nem jár, de én igen jól tudom, miként ha künn nem jár is, csak ágyban nem fekünnék, bizonyosan megkimélte volna édes atyámat azon fáradságtól, sőt kintől, hogy nehéz kezével íráshoz üljön. Aggodalmaim oszlása végett mihamarabb kérek egy pár sort.

Ne adja Isten, hogy ilyesmi ismét kényszerítse édes atyámat tollat fogni kezébe. De ha bármi ok miatt is egykor-máskor édes anyám nem irhatna, miért nem ír hugaim egyike? (ők tudom szívesen megteszik). Minek kinozza magát édes atyám? mert bár örömmel láttam is, hogy betűi szilárdabbak, mint néha, de tudom mennyi időbe s mi kinba került azon egy pár sor. Hogy előbbi levelem (minthogy szerfelett hosszú volt) 10 egész napig utazott, édes atyám rövid válasza pedig harmadnapra kezemhez került; ez által bár mellékesen, de elég érthetőleg értésemre adá a directoratus, hogy sokat ne firkáljak, kár volt egyenesen nem adni tudtomra; megkiméltem volna a multkoritól is. Dr. *Balogh* urnak legszívesebb köszönetemet. De most küldött szereit nem igen fogom használni. Látom én, hogy itt nem úgy megy, nem mehet rendesen az orvoslás. A küldött szerek kétségkívül április 7-én írott megjegyzéseimhez alkalmazvák. Igen, de ezeket az én tisztelt orvosom s barátom csak 18-án olvashatta; időközben, hogy voltam? azt nem tudhatá. Pedig a szédelgés, melyről irtam, azóta alig jelentkezett, egyszer ellenben gyomrom, melyről akkor írnom nem kellett, ismét rendetlenségre bomlott, mint előbb. A legelső küldött szereknek igen jó hatását tapasztalám; a második küldésnek hatását nem tapasztalom. Még egyszer: látom én ez nem megyen. Épen nem vagyok oly rosszul, hogy valami hirtelen

bajtól tartani okom volna; tehát alkalmasint felhagyunk. Hiában, viz ellen uszni nem lehet. Majd csak eltengünk valahogy, míg Istennek tetszik. Több nem kell. Az élet májusa csupán egyszer virit, már elvirult; ami hátra van — mint mondom — majd csak eltengünk. De ha rosszabbul lennék, megírom s fogom kérni tanácsát, segélyét. A kir. fiscus akármit felel, én azt kérem feleltetni: a törvényhez és fent mondott gyámokokhoz ragaszkodva; a velős védelmet pedig szabadságban törvényes állapotjára világosan föntartva, a feljebbvitel kérdésében az alperes ítélet alá bocsátja. Hát a mi zempléni pénztkövetelő pereinknek már sohasem lesz vége?

Némely aprólékos szükségeim vannak 1. Pénzem elfogyott. 2. Ugy neki szoktam a papucsnak, hogy alig tudom tünni a bőrcsizma szorítását. Kelme topánkám pedig már megszakadozott. Ha rendes csizmadiám Hamza (lakott a Szél-utczában) archivumában lábam mértékére reá akadna, kérem, varrjon nekem egyet fekete everlassingból. De nem holmi hánt-vetett darabot, de ujat, jót s erőset vegyen, mert még ahányat varrt, feje mindeniknek hamarabb megszakadt, mint talpa. 3. Kérem alázatosan azt a rovatékos gácsi szövet (gondolom struk a neve) barna nadrágot elküldeni és egy pár keztyüt.

Rég ideje már, hogy itt vagyok, ruhám is megszakadozik. Nehezen esik, hogy föntebb pénzt kérek, midőn nem kereshetek, de mit tegyünk? Gondolom nem lesz ellenére a directoratusnak, ha a pénz az én kezembe adatik; hiszen eddig is volt mindig kezem közt. Nem jól esik nekem, hogy főhadnagy ur számadást kénytelen vinni egy pár garasomról, én pedig örökké contrasignálgatni ezt az egy pár garasos költségecskét. Pozsonba kúra végett küldött pipáim megérkeztek-e már? Május 1-ső napján lesz ismét az 1834-ki status kölesön azon számainak huzása, melyek a mult 1-ső februárban kihuzott sorozatokban foglalvák. Egy ilyes számra ezen huzásban 116 pengő frtnak esni kell (ez nem nyereség, csak a tőke s kamat), de eshetik egy 100 frtos kötelezvényre 60,000 pengő forint is nyereségül. Emiatt az ilyennek ára alkalmasint 200 pengő forintra is hág. En, aki sem kártyázni, sem bort inni nem szoktam, gondolom, még csak megbocsátható, ha egyszer egy esztendőben 80 pengő forintot elvesztegetek s azért tavaly is, harmadéve vettem egy ilyes kihuzott seriesű sorozatot, egyszer 180, másszor 200 pengő forintot; s először 185 pengő forintot, de másodsor csak 116-ot kaptam: 69 pengő forintom oda veszett. Ha meg nem fosztanak éltem legfőbb kincsétől, szabadságomtól, most ismét elvesztegettem volna 80 pengő forintot.

Lám, mire nem jó a status fogság.

Azonban Bee illatszerárus ily nyerő számokra partialis kötelezvényeket szokott volt kiadni 10, 15, 20 frtéért, minélfogva a 116 frton, mint tőkén felül esendő nyereség negyed, ötöd, vagy hatodrészt kötelezte. Ha most is volnának ilyen partiálisok nála

s édes atyám erszénye (amit ugyan nehezen hiszek) nem épen sovány állapotban volna, szeretném, ha egy partiálist venni méltóztatnék; hogyha pillantani találnának felülről, mi is adhatnánk egy marok aranyat a budapestiek számára összegyűlt másfél-milliomhoz,

Nagy a részvét Budapest iránt, Istennek hála; de ha egyéb nem történik, a legbőkezűbb adakozás is segít ugyan egyes bajain, de a város jövődjére nézve csak pillanatnyi gyógyszer. Az ujságból látom, hogy Br. Szinna-féle Bécs—Győri vasut actiájának kiadásakor szinte ostromolták a csarnokot aláírás végett. Nem szeretem. A agioteurök markába fog ez is kerülni; félek. Pedig ezeknek érdeke ellentétben áll a közönség érdekének. Új volt a tárgy előttünk a mult országgyűlésen. Egy kissé tág törvényt alkotánk. Reméllem a végrehajtó kormány használni fogja az e tárgy körüli újabb tapasztalásokat. Mindenesetre óhajtanám, hogy kiket a közügy érdekel, a badeni országgyűlés e tárgybani vitatásait, a francia kamara mostani bizottsági jelentését stb. meghozatnák s megfontolnák, hogy ha majd a jövő diaetán az 1836. 25. rendelkezése szerint véghatározólag intézkedend ily jövőd vállalatokról, illő előkészületekkel legyenek. Édes szüleimnek kézesókolásomat, testvéreimnek ölelést s testvéri csókukat.

K. L.

Nem jó volna egy pár nyári hónapot künn a Zugligetben tölteniök kedveseimnek? a költség kevés külömbséggel egyre megy.

XXVIII-ik levél.

(Május 5. 1838. édes anyjának irt levél.)

Kedves Anyám! Irását látni örültem, de tartalma megnyugtatót nem adott. Orvoslás dolgában fődolog a bizalom. Hogy nekem a homeopathicus gyógyrendszerhez van bizodalom: onnan jó, mivel a rendszer rationabilitása felől a mellette s ellene irott legjobb munkák egybevetéséből (mennyi avatatlannak lehet) meggyőződtem: meggyőződésemben pedig tapasztalás megerősített. Édes anyám az elsővel nem bajlódott s jól is tette, nem körébe tartozik; a második minő fokra emelé keblében a meggyőződést? nem tudom. De igen fájna nekem, ha gyanitanom kellene, hogy homeopathicus orvos tanácsával nem annyira bizodalomból, mint az én hitem iránti engedékenységből kíván élni édes anyám mostani nagy betegségében.

Engedje hinnie, hogy anyám személyes bizalma által fogja magát vezéreltetni. Mindenesetre szeretném, ha a nyavalya minősége felől *Breznay* véleményét kikérné édes anyám. Ő ismeri leginkább léteg-alakját. Zsuzsi hugom sorait igen-igen szívesen köszönöm. Habár mióta a gyermekkorból kifejlett, keveset voltam is családi körükben s akkor is csak többnyire ebédnél láttuk egy-

mást; de hízlekedem magamnak, bírok oly gyakorlati látással, hogy őt is, többi testvéreimet is lelkileg is jobban ismerem, mint gondolnák. Ami pedig azon öntudatot illeti, melyről állapotomra nézve szól: miként érzi magát öntudat nélkül az ember? azt nem tudom, de ha azt mondanám, hogy magamat állapotomban boldognak érzem, érezhetem, hazudnék. Annnyit azonban tudok, hogy ámbár a pályához, melyet én futottam, különös nagy heroismus bizony nem kellett, mert a törvényessége mellett még oly csekély, oly mindennapi ember minden tehetségeihez mérséklett is volt, miszerint arra, hogy fontossá legyen semmi kevesebb nem kívánták, mint üldözés; ily kimenetelét tehát gyanítani sem lehetett.

Pedig partout on il reste une chance à la fortune ill'n'ya point de heroisme a la tentera, mindazáltal, hogy lakik keblemben egy bizonyos valami, mely míg Isten a tébolyodástól annyira megóv, hogy erény és véték, erkölcsi becs és világi fény között különbséget teendhetek, erőt ad sorsomat megbirni; habár a Jeffreys alakjában jelennék is meg, ennyi igaz. És az is igaz, hogy inkább azon érzésnek, mely keblemben lakik széplőtelen megőrzésével a tarpeji kőszirtet választanám, mint ellenkezővel a Capitoliumot. Pedig én bizon nemcsak fellengző nem, sőt igenis prosaicus ember vagyok s azért a fogság sulyát s minden mellék terheit minők: az édes szabadságnak s vele az élet minden örömeinek, gyönyörűségeinek, kedvezéseinek elvesztése; megfosztás szokott foglalatosságaimtól s ezzel egyrészt a lelki, testi munkáság csökkenése, másrészt megakasztása a magam s családom fenntartására szükséges életmódnak, mely megakasztása jövőnkörli gondoskodás lehetetlenségét is magában foglalván magam s kedves enyémeim örökös inségét is eszközölheti, megfosztás mindazon alkalmakkali éléstől, melyet a történet magunk s mások javára nyujthatna s ami visszaidézhetlenül elvész; nélkülözése barátaim, sőt szüleim, testvéreim társaságának, mit a legszigorubb büntető hatalmak is csak ritkán s csak a büntetéses, nem pedig előző fogság sulyosításának legfőbb fokául (sévéríté accessorie an comble; mint egy híres törvénytudós nevezi) alkalmaztatnak; stb., ámbár mondom mindezeket s egyéb számtalan sulyait állapotomnak, bizon igen-igen mélyen érzem s annyival mélyebben, mentől tisztábban áll a felelet e kérdésre.

Boldog Isten és ugyan miért mindezeket?

Orvoslásommal egy kissé biz én felhagyok. Az ugyan nagy baj, ha nekem jobban kell ételben magamra vigyáznom, mint ember teheti, mert vagy nincs étvágyom s ekkor megárt az evés, mivel erőltetett, vagy van s ekkor megárt, mivel jóízűen ettem; azonban csak eltengünk valahogy. De újságul irhatom, hogy hajam annyira utnak indult, miszerint a mi még hátra van, azt tiz ember még azon délszak tengeri szigetlakosok közül is könnyen felszámolhatná, kik csak 30-ig tudnak számolni s ami több, arra azt mondják: sok. Ha egy vendég-haj lett volna birtokomban, már

megborotváltattam volna kaponyámat, mint a muzulmán; ez talán egyetlenegy módja a hajerősítésnek; de így már csak hadd menjen, ha utnak indult. Szerencsés utat.

Azon nyilatkozás, melyet édes anyám hosszú leveleim késeldemről nyert, mosolygásra készítetett. Egy az, hogy reánk nézve mindegy akár mi az oka, akár az üveget a köhöz, akár a követ az üveghez; más az, hogy én hasonló helyzetben úgy nem felelnék, hanem legfeljebb így: „az másképp nem lehet, a felállított szabályok szerint úgy kell lenni“. Azonban, minthogy a multkori hosszú levelem folytatása szabadnak mondatik, folytatom.

Hallom még mindég történnék *Pesten* sűppedések, süyedések pinczékben, utczákon. Ez igen nagy figyelmet érdemlő tünemény s ha valódi oka kifürkésztetik, annak elhatározó tekintettel kellene birni a várost óvandó munkálatok megállapításában. Mert ha az árviznek szilárdabb épület ellent áll is, de levegőben állani csakugyan nem képes, s ha *Pesten* a földsüvedés divatba jön, *Pest* biztosan nem fog állani a földön, még kevésbé a hitelben s bizodalomban. Véleményem szerint e tünemények eredeti nemző oka nem az árviz, sem a Duna vizének a föld porusain beszívárgása. Van a Duna hosszában *Csetingentől* a *Fekete tengerig* sok alacsony sziget s többnyire homokos, mint a pesti part, melyet a víz minden idén eláraszt felül; két oldalt pedig örökké nedvezi s hogy a habfolyam elmos egy darabot, az gyakori dolog, de, hogy az ily szigeten a föld besűppedne, nem hallottam. Nevetséges ugyan négy fal elzártságából geognosiai véleményt adni, mert ez minden lehető helyzetek között legkevésbé alkalmas cosmogenicus buvárokodásra, azonban én nevetségesség okáért megmondom véleményemet.

Ákár tűz, akár víz által történt legyen is a földnek eredeti alakulása, annyit mély kutak, bányák, vizmosások stb. figyelmet szemléletéből abstraháltam magamnak, hogy a nagy folyók medre a földrétegek ős idomulásában (*Anformation des Erdsichten*) regulátor gyanánt jelenik meg, úgy, hogy habár folyam habzás alakjálátszassanak is mutatni a rétegek s annálfogva fekvésök vízhozszanti, de csakugyan az egész folyamvölgy két oldalán a földtest csontjait képező hegyektől egész a vízpartig a meder fölé nehezkednek; oly formán, mint falevéiben regulátor a közép vastagszál s ha vele félig-meddig párhuzamosan fekszenek is a levélréteget képező apró szálaeskák, de a rajtok keresztül futó vastagabb rostok által csakugyan a közép regulátor felé nehezkednek.

Innen van, (alkalmaztatva szólván) hogy mindazon víz, mely különböző okokból a Duna-völgy minden részein támad, a Duna medre felé szivárog nemcsak a földszinén, mely különben is csappanás, de a föld belső rétegeiben is. A mult téli hó szörnyü tömeg vizet adott s olvadáskor ez a *Péczel—Fóthi* hegysortól lefele mind *Pest* fele szivárgott. De sokkal nagyobb tömeg volt, mintsem hogy (kivált a Duna árja által is visszanyomatván) béké-

vel leszivároghatott volna. Tehát utat keresett, tört magának (mert a víz a legtalálékonyabb tánczmester). A földben tömérdek hólyagocskák, üregek vannak, kisebbek-nagyobbak, mint a miskolczi kenyérben, levegővel telvék; ezen levegőt az erősebb víz kiszorította, mely is az agyagosabb, kövesebb rétegekből fölfelé a parázs homokbani hézagokba vonult s a vacuumba utána tolaikodó víz által mindig fölebb szoritva, végre a föld szélére, a víz pedig utána. Ez az, amit földárnak nevezünk s innen van az a tünevény, amit sok pestiek földingás jeleinek véltek, t. i. hogy a víz buborékokat csinálva bugyog s mintegy sisterékel föl s földből. Ez kiszorított levegő s a vacuum plenum üregeiből utána lövellő víz később az alsó rétegekből a folyó meder felé nehézkedőkből a víz csakugyan elszivárgott s azon hólyagocskákat, melyek eszerint üres maradtak, részint az összeperló parázs porok, részint a felső rétegi víz s amint ez is szivárgott ismét a körületei homok töltötte be s ezáltal mindig nagyobb volt azon üreg, melyet felülről kellett a reá nehézkedő porhanyó homoknak betöltenie s így támadt végre legfelül a süppedés s üreg.

Ezt azért irtam le ily unalmas részletesen, mert azt is halottam Sebes kapitány urtól, hogy a tervező műértők a canalisra nem igen hajlandók. Én pedig azt hiszem, hogy ha a földár s reá következő sülyedések fennebbi magyarázatja valószínű volna, ennek elhatározó erővel kellene birni, hogy elsőseget nyerjen azon terv, mely a multkori levelemben én általam is említett canalis állást is egészítő részül magában foglalja. Mert ha Pest városa napkeleti oldalán egy hajókázhatólag tágas csatorna vonulna el, az annyi vizet felfogna a partoktól a Duna medrébe iparkodó belső földrétegi vízből, hogy Pesten többé nem jelennék meg földár, következőleg földsülyedés sem. Még egyszer mondom, ezt nem a Duna árja okozta eredetileg, csak mellékesen járult hozzá a lefolyást akadályozván. Már emlitém a homokos szigeteket s megemlétem, hogy ha a Dunavíz felszivárgása okozná, ennek a parthoz legközelebb kellene legnagyobb hatásának lenni. S nem úgy van. A dunaparti palotasorban semmi baj. A Magas-utcában, Bálvány-, Újvilág-utcában sülyedések. Szeretném, ha az általam érintett fonalat követve, ezen thesist vizsgálatra méltatná valaki okosabb s tanultabb, mint én s aki nem négy fal közt kénytelen epicosmoscopicus, vagyis inkább physiurgoscopicus vizsgálatokba merülni.

Nagy a részvét külföldön *Budapest* iránt. Istennek hála. Egy idő óta kül- s belföldi literatúrában támadt egy osztály, mely minden javaslatnál s cselekedetnél nem azt nézi: jó-é, helyes-é? hanem alacsony rugókat költ, keres ember-ember ellenében, örökös család-vágyról s nemtelen ösztönről vádol s legközelebb (mint a „Hirnök“ melléklapjából több hasonló cikkek után látom) Csaplovics, az a Csaplovics, ki már előbb egyszer nagyhirű halhatatlan tudósokat, kik egész tudományágak mostani fejlettségé-

uek első talpköveit tették le s részint egyes nemzetek virágzó polgári állapotjának teremtő részesei, részint az emberiség jóltevői voltak, kiknek kis ujjokban több ész, tudomány lakott, mint az én agyamban s Csaplovics uréban együtt véve: amugy cathgorice bolondnak declarált, ki embertől az emberiség jogát megtagadta s a positivus törvényt, ha még oly rossz s igazsággal s erkölcsiséggel még annyira ellenkező legyen is, természeti törvénynek s így az éjszakamerikai szabad statusokat, becstelenítő rabszolgaságot is és mindazon intézvényeket, melyek itt-ott széles e világon az emberi nem nagyobb részét czél helyett eszközül vették, természeti jogszerű állapotnak meséli (a mire ugyan szeretnék felelni); ez a *Csaplovics* most már a halhatlan dicsőségre vágyást Herostratus halhatlan gyalázatra vágyásával egybekevervén, azt tanítja, hogy azon ösztön, miszerint a porban csuszó férgek sorából kiemelkedő ember munkássága irányát, a maroknyi élet szűk körén túl tüzi, s halála után is dicsőítetve emlegettetni kíván: bolondság, mert „ugymond ő“ azon emlegetést nem fogja hallani. Boldog Isten! be csodálatos Kostgängerjeid vannak te néked! Ezen világtanító bölcsék (ha az emberek jobbak s okosabbak nem volnának, mint ők) oda vinnék a világot, hogy az éhező koldus nem fogadná el a darab kenyeret, melyet könnyörület nyújt, mert attól tartana, hogy az csak csalvetés (a mint példáit láttuk 1831-ben a choleraikor), mindazon nemes lelkű férfiak, kik egész életüket azon nagyszerű munkálatoknak szánák s áldozták, miknek gyümölcseit évek, századok érlelik s csak unokagyermemek aratják, pulya munkátlanságban töltenék baromilag az életet, s a helyett, hogy most a roskadt öreg is gyümölcsfát ültet, melynek gyümölcsét izlelni nem is reméli, az emberi nem makkot enne őserdők vadonjaiban, mert ki ültetne diófát? hisz az élet oly rövid, a dió pedig oly lassan nő.

Ha én ily írókat olvasok s látom miként igyekeznek a jóbani állhatatosságot makacsságnak, a tévedés elesmerését gyávaságnak, a nagylelkűséget bolondságnak, a hősi vagy polgári bátorságot oktalanságnak mutatni; s minden becületes cselekedetben alattomos nyerekedést kutatnak, nehogy valamikép azon fájdalmas kénytelenségbe jöjjenek, hogy valamit becsülni legyennek kénytelenek, meg nem foghatom, mi gyönyört találhatnak az emberiség alacsonyításában, melyet emelniök, nemesíteniök Debaise la tête d'horreur, s azt mondom mit az orvos Machbetben: „Hiis disease is beyoud unpractice“. Ez a betegség haladja tudományomat. Azonban, míg ezen misantropok, rövid látók, feketevérűek vagy képmutatók, a humanitás és civilisatio barátait (kik közé magamat is számítom) mintegy Sahara sivatagságába helyezik: Budapestet vizözön borítja el; és ime a baráti részvétnék, testvéri emberszeretetnek minő felséges képe tűnik elő a szomszéd Austriában s Közép-Európa nem szomszéd távol vidékein, hol magyar hang még soha sem hangzott, hol idegenek

vagyunk s ismeretlenek, de még sem idegenek s ismeretlenek, mert testvér tagok az emberiség nagy családjában. Ime a viritó oase a Sahara közepén. Ez a humanitás és civilisatio növekedésének, az ész és tudomány tisztulásának dicső győzelmi ünnepe.

Nem kell kétségbeesnünk az emberiség jövődjé felett. Mens agitat molem et magno se corpore miscet. Voltak idők, midőn emberek s nemzetek hittek ama misantropoknak. Azt hitték, hogy egyik nemzet dicsősége csak a másik lealázásából, egyik gazdagsága a másik elszegényítéséből eredhet. Az ipart és kereskedést egybezavarták a sorsjáték ideájával, hol egyik csak azáltal nyerhet, hogy a másik veszített, és a nemzetek ellenségei voltak egymásnak s viszont megrontásból éltek, mint a gladiátorok.

De feltűnt a politika oeconomia új gyönyörű tudománya, lassankint gyökeret vernek a tömegben czáfolhatlan igazságai; megmutattatott, hogy szomszédaink megrontása nem érdem, hanem öngyilkosság; hogy az idegenek bővelkedésének előmozdítása saját bővelkedésünket mozdítja elő, s mentül több, mentül gazdagabb nemzetekkel szabad szorgalmi, szabad kereskedési szövetségbe, annál szorgalmasabbakká, gazdagabbakká leszünk magunk is. Mig előbb mézére vágyván a szomszéd kasnak, kiöltük a munkás méhet s mézét többet nem izlelhattuk, most virágot ültetünk szomszédágába; ő eljő táplálástért virágainkra s érettök mézet ad önkényi táplálásunkra. Megértették a nemzetek, hogy a nemzetiség prometheusi lángjának éltetésére a mások nemzetisége iránti antipathia szele nem szükséges, nem kívánatos; hultak és hulnak a közép kőfalak, melyek nemzetet nemzetől, mint tigris oroszlántól viszonyos irigység, guny és antipathia szenvedelmeivel elszigetelék; s ha valaha valósággá válnának az örök békérőli gyönyörű álmképek, a status oeconomia békés tanításai fognák azt kivívni bizonyosabban, mint azon status férfiak, kik e végett Európából egy nagy katonai laktanyát csináltak.

De idő kell, mig a pislogó mécs lángszövetnekké változik. Erről a status gazdálkodásról sokat kellene csekély tudásomból is mondanom, mert még fájdalom, igen buján tenyésznek azon politikai fonáság növényei közöttünk, miszerint őseink 1545-ben (az 59-ik izben) azt rendelték, hogy mivel a lengyel király megtiltotta alattvalóinak Magyarországra eladás végett természetményt s árut bevinni, tehát elkobzás büntetése alatt a magyar se merészeljen a lengyelnek valamit eladni; más szóval te lengyel! neked a természet adott ezt vagy amazt szükségeden felül, a mivel mi magyarok nem birunk, vagy te helyzetednél s körülményeidnél fogva szükségeden felül olcsóbb áron, kevesebb munkával elő tudod ezt vagy amazt állítani, a mi nekünk több költségünkbe, munkánkba kerülne, tehát a mi kölcsönös javunk azt hozná magával, hogy te ezekből adjál nekünk; helyébe pedig mi adunk olyat, a mi nálunk van, nálad nincs, vagy melyet mi olcsóbban előteremthetünk mint te; ha ezen csere köztünk meg

nem történik, vagy az lesz következése, hogy mindketten nélkülözni fogjuk a természet azon jó voltát, melyet egymással közölhetünk, vagy mindketten kénytelenek leszünk drágábban s rosszabbul és így kevesebb haszonnal természetet, gyártani azt, mit egymástól olcsóbban s jobban vehetnénk; és e miatt pénzünk, tőkénk, munkánk egyrésze elvonatik a természetnek azon ágától, melyet mindenikünk saját helyzete szerint nagyobb haszonnal mivelhetne s kirekesztjük egymást Istennek azon kedvezéséből, melylyel különböző dolgokban egyikünket s másikat megáldotta. Mivel azonban te lengyel oly bolond vagy, hogy szükségeden felüli gabonádat inkább vermedben megdohosodni, egerek által megemésztetni hagyod, mintsem hogy a lipői, árvai magyaroknak eladnád; tehát juxta principium de cantate reciproritatis, — mi is oly bolondok leszünk, hogy hegyaljai borunkért nem fogadjuk el a pénzt, melyet ajánlsz, hanem pinczére rakjuk, eczetesedni, hagyjuk, vagy pedig szőlőhegyünket parlaságra kárhoztatjuk. Ime a hires reciprocitás elve, melyre a dicsőített 1807-iki országos felírás alapszik s mely más szóval ennyi: „ha te bolond vagy, én is bolond akarok lenni“.

Ily fonákságok uralkodnak még nálunk a kölcsönös kereskedés elveiről ma is, még ma is tünnek elő írók (mint minap a Hirnökben), kik szentül hiszik, hogy a kormány megrontaná többi adózó tartományait, ha a magyar kereskedést felszabadítaná; holott épen a magyar és nem magyar, ausztriai és nem ausztriai közjólétet — nem mondom megrontja — (mert a status oeconomicusai fonák rendszer nem képes magában egy nemzetet megrontani), hanem sebesebb, tágabb kifejlésében gátolja s az ipart és szorgalmat természetes és így leghasznosabb ösvényéről mesterkéltséggel és így kevésbé hasznos ösvényre kényszeríti az által, épen az által, hogy a kereskedést fel nem szabadítja s a vámrendszert nem csupán és egyedül jövedelmi forrásnak (amint kellene s a mely annál gazdagabb forrás volna, mentől szabadabb a kereskedés, a vám pedig legföllebb csak oly nagy, hogy a fogyasztást ne kevesbitse), hanem balancierozó rudnak is akarja használni (a mit nem kellene, mert ezzel magának is árt s Ausztriának is úgy, mint Magyarországnak). Ezekről a nyilvánosság útján gondolatokat cserélni, — ha valaha — most volna szükség, midőn a pesti catastropha mulhatlanul megkivánná, hogy a nemzet világosodjék fel saját közérdekeiről, mert ha erről felvilágosodik, matematikai csalhatatlansággal meg fog győződni, miképen azt, ha most *Budapest* jövődjé biztosságáról országos közérővel gondoskodik, nem *Budapestnek*, hanem az egész országnak javára tette; s a mit erre tett, az nem áldozat, nem is nagylelkűség, hanem csak józan arithmetikai számolás, melyhez eddig, fájdalom, nem igen értettünk s innen jött, hogy ha a Tisza szabályozásáról szólottunk, a dunai ezt mondá: „mi gondom reá“, ha pedig a Vágot akartuk volna regulázni, hogy véghoszában hajózhatóvá

tegyük, vagy a Garam vizét kitisztítani, vagy épen a fiumei vagy porto-rei kikötőt mélyíteni stb.; a tiszai így szólott: „majd bizony, nem kell nekem sem Garam, sem Fiume“. S a következés? Baján, sőt Szegeden is 45 garason kínálják mérőjét a gabonának, senki sem veszi. Ungvárt ugyanakkor 90 garast adogálnak mérőjéért s nincs gabona.

Azonban a szükségesnek említett status-gazdálkodási gondolat-cserébe elegendni fájdalom, nincs módomban. Tehát csak egy-két szót arról, mikép gondolnám Budapestet közerővel biztosítani. Két iv levelet ígértem kétszerre, irok másfelet egyszerre s ezzel vége.

Az Allgemeine Zeitungban olvastam, hogy bizonyos társaságnak a h. tanács engedelmet adott bank-alapításra, de oly feltétel mellett, hogy reá nézve egy különös (mintegy compromissionalis) bíróság állíttassék s kik a bankkal ügybajba lépnek, formalításokról, praerogatívákról stb. lemondani tartozzanak. Nem tudom igaz-e? Ohajtom ez legyen. Ha igen, nagy igazsága van a kormányszéknek, hogy ily feltételeket szabott, mert a dolog így a mint állunk, másképen lehetetlen, de az is igaz, hogy ezzel a kormányszék a legszigorubb, de egyszersmind legigazabb kritikát mondá törvényeinkre s némely institutióinkra. Másutt, ha egy társaság ilyes vállalathoz fog, csak azon egyért esedezik, hogy a a közönséges törvény jóvoltába részesítsék, nálunk arra van szüksége, hogy a törvény kegyes jó-voltaitól mentté tétessék, különben lábra nem kaphat. Gyönyörű állapot. S mégis, ha egyikünk másiknak azt mondja: „hazafiak, ez a törvény nem jó, ez az institutió hibás“, vannak, kik nem azt felelik, hogy in specie nincs igazságunk, hogy javítási ajánlatunk rossz; hanem így kiáltoznak: „ujítási düh, ujítási düh“; „veszett kutya, veszett kutya“ s a szegény kópot agyon verik, pedig az nyujtott nyelvel csak azért szaladt fejhajtva végig az utcán, mert szomjas volt, vizet keresett. Ezt a bankot azért említém, mert szükségem van reá véleményemben.

Ha én kormány volnék, mindenekelőtt ahhoz értő mű tudósok által tervet készíttetnék (ez a mint hallom történik). De ezen tervtől az összedült városrészek szabályozását elválasztanám, hogy az emberek mihamarébb építéshez foghassanak (ez a mint hallom nem történik), mert közel két hónapja mult már el a szerencsétlenség óta, tulajdonképen csak kurta 5 hónap van hátra, melyet nyárinak mondhatni; építéshez idő kell, ha napnap után mulik s eljő a tél, boldog Isten, mit csinálunk. Ez a tél Pestet depopulálhatja, elnéptelenítheti, mitől Isten őrizzen.

Elkészülvén a terv, országgyűlést hirdetnék s azt mondanám: ime hiveim, itt a terv, hazátok fővárosait megóvni s ezzel belső-külső kereskedéstök szívet épségbe tenni, személyeiteknek, vagyónotuknak, odahalmozandó természetményeiteknek, legfőbb itélő székeiteknek, országos levéltáratuknak, gyermekeitek fő nevelő

intézetének, könyvtáraitoknak, kincses s régiségi gyűjteményetöknek stb. stb. biztosságot, állandóságot szerezni, s nemzeti ipartuk, szorgalmatuk, kereskedéstük gyűlpontját, hazátok szivét oly karba tenni, hogy mentül több, egészségesebb vért szivárogtathasson hazátok ereibe szerte-messzire s jövődőben a napkeleti kereskedés főrhelyévé emelkedhessék roppant nyereségtökre, dicsőségtökre. Egyesek szerencsétlenségén a külföld humanitása sokat enyhített; egy vagy két milliót adott önkényt segedelemül. Ily példa mellett nem fogjátok magatokra vonni ezen humanus külföld szemei előtt azon mocskot, hogy ti magyarok, magyar hazátok fővárosának biztosítását nemzeti közügynek nem tekintitek. Itt a terv: töltés, álló hid, canalis (s mit tudom én mi), kell reá (teszem) 10 millió. A ti ügyetek, a ti jövődőtök forog kérdésben. Gondoskodjatok. Erre ha nemzet volnék, ezt mondanám: köszönet a kormánynak. Hála Bécsnek, Ausztriának s a többi külföldieknek. törvénykönyvünkben örök emlékül. Az ügy igaz, a nemzet ügye. Nincs nemzet Európában, mely ha felszólíttatik kormánya által, hogy a nemzet jóvoltát, emelkedését, sőt csak diszét is tárgyazólag a szükséges módokról gondoskodjék, ettől vonakodnék s a nemzet egészségét, a haza javának, dicsőségének közösségét megtagadva, képviselői azt mondanák: én csak oly vállalatra adok, mely az én tanyámon fog létesíttetni; ez tőlem messze esik, erre nem adok. Ezt egy sem mondja, mert hiszen ezen elv szerint sohasem történnék semmi és sehol. Megértünk mi is saját javunkat érteni. 10 millió kívántatik. Megadjuk. De tudni való, hogy számadást kívánunk. De mikép adjuk? Adózó népünk, kinek harmadéve azt sem adtuk meg, hogy magát megválthassa s a restség eszközlő robot rendszerből kikerülve, szorgalmassá lehessen és megcáfolhassa azokat, kik őt törvény által restté tették s most restségről vádolják. Adózó népünk, kinek vállaira háritottuk 1715-ben saját terhünket, a hon védelmét a nélkül, hogy jobbágyi terheiből e helyett valamit levítettünk volna; adózó népünk, melynek radicalis birtoka nem lehet ugyan, mert ennek csak királyi adomány lehet kutfeje, de ki mégis sok törvény bizonyága szerint pénze után birhatott jószágot s abból (mint akárkit mást is) csak az örökös vi juris radicalis, nem pedig akár mi idegen nemes vehette ki, sőt kinek az 1630 : 30. és 1715 : 23. szerint nem nemes létére is kellene birni actoratussal ex incapacitate possessorii külföldi ellen; kit azonban a 193-ik lap 1. curialis decisio magát is incapaxá tenne, ha ennek a törvény ellen ereje lehetne. Ez az adózó nép fizet, fizet évenként 5 milliót a közös haza oltalmára; mi nemesek semmit. Fizet más 5 milliót megyeink házipénztárába: a mi pereinket ítélő bírák stb. fizetésére; mi nemesek semmit. Azonkívül utakat, hidakat csinál ingyen; mi nemesek semmit. Papnak, mesternek dolgozik, robotra jár, kilenczedet ad, füstpénzt fizet stb. De igaz az is, hogy mi K. K. és R. R., ha a szükség kívánta, sohasem

vonakodtunk tartozásunkat a hon oltárára letenni. 1807-ben minden jövedelmünk hatod részét, minden ingó javaink, s épületeink becsének század részét nyújtottuk hazánk védelmére. Ha kivántaték, fegyvert fogtunk. Megértünk annyira, miszerint érezzük, hogy a honnak, azaz mi magunknak egyéb szükségjeink is vannak, mint védelem külső ellenség ellen. Már őseink is adóztak saját erszényökből az egri hősök jutalmazására (1553 : 25). Mi mult országgyűlésünkön a nemzeti disz. s előmenetel béke koszorús ágazataira ajánlásokat tettünk s hogy többet nem tettünk, nem fősvénységünk okozá, hanem egyéb körülmények. Apáink pedig 1793-ban a 14. cikkely által csakugyan visszabályozási stb. munkákra saját magokat indirectus adó alá vetni nem vonakodtak. E példákat követni készek vagyunk.

Átlátjuk, hogy az ügy nemzeti ügy.

Tehát mellőzve minden mellékes utakat, melyeken csak magunkat mystificálnánk egyenesen és önkénytes ajánlatképen, a 10 milliót mi ország rendei a magunk erszényéből felajánljuk ily formán :

1. A munkálatok (például) 5 évet kívánnak ; tehát ajánlatunk fizetését 5 évre osztjuk fel (adózó népünk 5 millióval többet fizet évenként).

2. Öt milliót adunk készpénzben ; 5 millió értékű status kötelezvény hocsátassék ki (természetesen kinek-kinek el vagy nem fogadási szabadságára) ily formán :

a) A kötelezvények (apró mennyiségűek 1, 2, 5, 10 forintosak, a mindennapi adás-vevésre alkalmasak) an ponteux legyenek kiadva, mint az austriai nemzeti banknotát az előmutató kívánságára akármely órában pengő pénzre átcsereleendő.

b) Ezen váltó foglalatosságot Nr. ennyi pengő forint provisio mellett a pesti bank eszközölje. Ha nincs bank, vagy el nem vállalja, első évben 2 milliót fizetünk s ez — s ez hivatalnak kezébe adunk 1 milliót, a mely nála maradjon váltás eszközéül (a mely banknotának hitele van, nem ostromolják vele a beváltó hivatal, példa a bécsi banknota).

c) Az amortisatio eme kamatatlan papirosakra nevezve legfőlebb 25 év alatt fog megtörténni, miről nemzeti becsületünkkel kezeskedünk.

d) Az amortisatio fundusa lészen az előnkbe adott terv egy részét tevő budapesti álló hid jövedelme ; melyen mindenki fizet. A vámtarifa (minthogy mi, a nemzet, nyerekedésre nem akarhatunk, a mire számítani kénytelen volna azon magános, a ki különben a hidat építené), a lehető legalsóbb fokra szállítassék, hogy a szabad közlekedést észrevehetőleg ne nehezítse. Jövedelméből minden esztendőn 200,000 forint annyi nominalis értékű status papirosunk beváltására s eltörlesztésére fordítassék, Ha annyi be nem jönne, a hiány az 1792 : 14. cikkely fundusából pótolassék 200,000-re, hogy az amortisatio 25 év alatt

okvetetlen megtörténjék egészen. Ha többet hozna be 200,000-nél, ez is arra fordítottassék s az amortisatio siettessék, hogy minél hamarébb megtörténjék.

3. Az ajánlott summa mikénti fordításáról s az amortisatio folyamáról minden idén a közönség s a törvényhatóságok nyilván tudósítottassanak, az országgyűlésnek pedig szám adassék.

4. A kiadott status kötelezvények amortisatiója, a hid fenntartására szükséges tőke egybegyűjtése után az országgyűlés elfogja határozni, vajjon szabaddá kívánja-e tenni azon hidat, vagy a csekély vámszedést folytatni, fundus publicus gyanánt használandót, melynek hová fordításáról (pl. o. most transsectio Záhonynál, holnap egy zsilip a Vágon, majd a Ludovicea ut megváltása s ha egyéb nem, egy nemzeti játékszinnek, a nyelv s erkölcsök csinosító iskolájának a nemzet méltóságához illő fenntartása stb. stb.) a diaeta fog rendelkezni.

5. A *Budapest városára* ezen országos ajánlatból közelébb s közvetlenül háruló jótékonyságok a mostani hajóhid kisajátításáért bő káratlanításnak méltán tekintetvén: ezért különös bonificatio nem adatik.

Ime az én tervem csontváza, melyre sok okos ember tanácsából testet lehetne ruházni. Az ország szive biztositva. Állandó Dunahid a nélkül, hogy a szabad dispositiot 100 évre kiadnánk kezünkől s kereskedésünket ily hosszú időre előre, lehetőleg a magasabb vám súlya alá vetnének. Fundus publicus, ha úgy tetszik. S mindez 5 millióval 5 esztendőre felosztva, megvásárolható. Egy portára alig esik évenként 120 forint. A ki jobbat tud, adja elő.

Én elmondám a magamét.

Akaratom jó. Legalább kinevetést nem érdelek. A küldött holmit köszönöm. Ölelem, csókolom mindnyájokat.

Kossuth Lajos m. k.

(Folytatjuk.)

1850. szept. 22-én.

Gróf Teleki László levele = Gróf Batthyány Lajos
 özvegyéhez 1850 szept. 22-ről

Tisztelt Grófom, kúria küldök
 két arcképet, annak beosztása
 zánul mennyire el kívüncsi
 Lajosnak emléke magyar orszá-
 gban. Lám e képet ott magyar
 országban mutatják, a legnevezetesebb
 képeket kért, és ott is arcképeket
 kért a metró letelepítés és kódo-
 lata plúd, az ő megválasztásában,
 van perincium tisztelt Grófom
 nek attildeu. Ez elött néhány
 nappal küldött beüleure várom
 valapát is parancsot. Különösen
 a koraath jó dolgára kérem jó
 volna ha mielőbb tudhatnánk
 parancsot. Kérem itt rajzunk
 képeket a időre jutott önt és családja
 minden tagját, ok bár utána
 terem. Quisqñe létezésük
 Anny mondanivalom valószínű
 a legnevezetesebb képeket
 a hadolattal öntől, a
 tisztelt grófomnak a

szolgálatok polgár
 és his barátja
 Miklós

Montmorency
 (Vine et Ouz)
 J. rue St. Jacques

22 Sept
 1850

Régi írók és államférfiak levelezése.

Közli: dr. Kardos Samu.

A) I. Rákóczi György a birodalmához tartozó magyarországi vármegyékben lakó prédikátorok dézma, quarta és oktáva szedhetése jogát, melyet azok Bethlen Gábertől kaptak, megújítja.

1631.

Georgius Rákóczy, Princeps Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, Fidelibus Nostris Egrediis et Nobilibus Joanni Torotzkai de Várad Arcis et honorum nostrorum Varadiensi Provisori, et Decimatoribus, quorumcunque Comitatum in Partibus Hungariae Ditioni Nostrae Transylvaniae annexis et incorporatis, modernis scilicet et futuris quoque pro tempore constituentibus eorumque vices gerentibus cunctis etiam aliis, quorum videlicet interest, seu intererit praesentium notitiam habituris, Nobis dilectis salutem et favorem nostrum. Adatik értésünkre, hogy odaki Magyarorszáiban való rész-birodalmunkban lévő akármely Vármegyében, ahol Dézma, Quarta, vagy Octava a Prédikátorok magok számára járna és jutna, azokban őket háborgatván, nem akarná hűségtek meg engedni, hogy a Prédikátorok magok számára percipiálják. Nem akarván azért a féle insolentiákat birodalmunkban senkinek megengedni, hanem inkább mi is a jó usust akarván ebben követni és observaltatni: kegyelmesen hagyjuk és serio parantsoljuk is, e Levélünk látván, non obstante harum Nostrarum diuturnitate, a modo in posterum, successivis semper temporibus Magyarországi birodalmunkban lévő Vármegyékben a Dézma, Quarta, vagy Octava annak előtte a Prédikátorok számára a megholt *Gabriel Fejedelem* idejében is ő Felsege haláláig járt és jutott, ennek utánna is mindenkor azonképen, mint ennek előtte plenarie et integre a Partiumbéli Vármegyékben levő Prédikátoroknak magok számokra békességesen percipialni hagyja és engedje, és azért őket sub quovis colore et praetextu, semmi uton vagy módon meg ne háborgassa, sőt inkább mások ellen is megoltalmazni igyekezzék hűségtek. Ez után erről több parantsolatunkat nem várván. Secus

haud quaquan facturis. Praesentibus perlectis exhibenti restituis. Datum in Civitate nostra Colosvar. Die decima mensis Decembris, Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo Primo.

G. Rákótzsi mpr.

Stephanus Kovatsotsi mpr.,
Cancellista.

Martinus Márkosfalvi mpr.,
Secretarius.

(Ivalaku egykoru másolat dr. Kardos S. gyűjteményében.)

B) Palóczy László levele Okolicsányi Lászlóhoz.

Édes ötsém s Barátom!

A mai Postanapig sok Diárium nyomtatódván ki: annak egy részét külön szállítva, ide ezen Levélhez tsatoltam — ne sajnáld a többihez tenni otthon. — Egyébiránt

Két magános dolgaimban kérem barátságos fáradságodat. Egyik az, hogy a magam saját Corpus Juris Hungaria-mat otthon felejtettem. E miatt nagy bajban vagyok, mivel majdnem minden nap kellene, eddig aszomszédomban lakozó Abonyi (?) követ Patay urét hordattam által magamnak, de ez az ur e hólnap elején haza ment, azóta az országét hordattam le magamhoz, de minden Sessióba megint vissza kell vitetnem, — ezen bajlakodást meguntam.

Az én Corpus Jurisom a Notáriusi dolgozó szobában szokott állani; vagy ott van tehát most is, vagy ha ott nincs, ugy Soltész Nagy János Ötsémnél van, mert gyakran állott nállam. A két helyeken akármellyiken van, szerezd elől, édes Barátom! s oly móddal küld fel minél elébb, hogy a Kóteros Rabokkal tsináltasd be egy alkalmas deszka Skatulya Cópertában, ugy, hogy az esső viz könnyen bele ne szivárogojon az uton; irasd reá a nevemet és azt *Am Grünen Markt Platz No. 516*, s kérd meg nevemmel Bakos Gábor kereskedő urat, hogy a maga szokott furmányossai által küldje fel ide nekem azon Corpus Juris Verschlagot.

Másik kérésem az, hogy mivel az a Diurnalis Summa, melyet Generalis Perceptor Dominkovits Lajos Barátunk Januárius elején s egy kis részben Márczius vége felé küldött, — fogytán jár, én pedig itt most már azt se tudom az otthoni környüllállások nem tudása miatt, hogy ezután honnét és ki által fizette-tünk? Lajos Barátunkat vagy a nemesi Kassza Gondviselőjét, ki, amint másoktól hallottam, Tettes Szepesy József ur, szives tiszteletem mellett nevemben kérd meg, hogy jövő Junius 20-ik napja tájáig 600 azaz hatszáz pengő frtokat magam s Diaetalis Iróm és Szolgám Diurnumának fejében ide fel küldeni méltóztas-sék a Sóház utján.

Egyébaránt, minthogy arra az esetre, ha a Summa 400 fo-

rintnál több, a Posoni Sóház ki nem fizeti, ha csak a V. Camarae Praeses Gróf Keglevich Gábor ur nem assignálja, ő Excja pedig most betegen fekszik s nincs is Posonban, — arra kérném illető T. Generalis Perceptor urat, hogy a 600 forintokat ossza kétfelé s egymás után következő két különös posta napokon ide fel küldendő Verlags-Quittungokkal assignáltassa a Miskolczy Sóház által a Posonira.

Itt a Kronprinz Ferdinánd Curassierok közzül két tiszt duellálván pisztollyal, az egyik, Báró Werner halva maradt a placzon, mémely fuvarozó parasztok találták meg s hozták be a Vármegye házához. Ebből itt nagy lármát ütött Poson Vármegye.

Temes Vármegye 2-ik Alispán-Követjét Császár Sándor urat revocalta. Sokkal kellene úgy bánni itt!!! Azon ur szép Talentumu és széles tudományu ember. Instructioit hogy tellyesítette, ő tudja. Itt betsülte a Követi Kar, de nem szerette.

Tettes Bük Zsigmondné Asszony, holnap után indul innét haza, majd tőle írok Levelet a feleségemnek, addig is mond meg, édes Barátom! hogy én és Tamás fia egészségesek vagyunk. Istentől minden jókat kíván

Posonban, 28-án May 834. szivesen szerető barátod

Palóczy László.

U. d. Ezen Levél pakolásakor vettem a Dominkovics Lajos Barátunk Levelét, melyben azt írja, hogy Tettes Szepesy József ur fog ezután bennünket fizetni. Kérd meg tehát nevemmel, hogy méltóztassék fellyebbi kérésemet tellyesíteni, mert a Posta már-már indulván, különös Levelet írni idő nincs. A Kun Jánosné Asszonyom itt levő fiának rám assignált 120 frtjait a Sóházból felvéve, kézhez adandom.

(Eredetije dr. Kardos Samu gyűjteményében.)

E) Deák Ferencz levele Ujfalvi Sándorhoz a Wesselényi Miklós árvái dolgában.

Kehidán, Szept. 6-án. 1852.

Kedves Barátom!

Boldogult Miklós barátom árváinak ügye eránt többekkel értekeztem. Megvagyok győződve, hogy a végrendelet értelmében lehet és kell lépéseket tennünk, mik ha sikeretlenek lennének is, minket nem nyomna szent kötelességünk mulasztásának sulya.

Véleményem szerint mindenek előtt a formákat kell megterveznünk, mert midőn a dolog lényegét meg nem támadhatnák is, a formákban gáncsoskodnának.

Miklós barátunk azon hibát követte el, hogy olly sok egyénre bizta gyermekeinek gyámságát, kik a legkedvezőbb körülmények között is az országban szétszórva ezen sok gondot igénylő kötelességet egyetértve nem teljesíthetnék, s végrendele-

tében nem emelt ki senkit, akire ezen kötelesség legközelebbi teljesítését bizta volna. Amit ő elmulasztott, nekünk kell a lehetőségig pótolni. Első lépésnek tehát azt tanácslanám: Hívjátok Ti hárman összeve a gyámok közül azokat, kik még az országban vannak, egy bizonyos határnapra, például október utoljára vagy november elejére Pestre, hogy ott az együtt levő gyámok értekezze a teendők felett, határozzanak. Valószínű, sőt majdnem bizonyos, hogy közakarattal a gyámok Téged, Kelement és Wesselényi Ferenczet, mint kik ott közelben laknak, fognak megbizni a gyámság vitelével s azt a hatóság is meg fogja erősíteni, és akkor ti a többiek nevében is biztosan felléphettek. Mivel pedig könnyen meglehet, hogy néhányan a gyámok közül más dolgaik által elfoglalva meg nem jelenhetnek, ezekre nézve elég, ha a véleményüket írásban küldik meg. Azért Ti azoknak, kiket személyesen nem informálhattok, küldjétek meg a végrendelet kivonatát; írjátok meg, az özvegy férjhez ment, s hogy jeleleg Ti viselitek gogdját az értéknek, s szólítsátok fel a gyámok mindegyikét, hogy a kitűzött határnapra Pesten jelenjen meg, vagy ha meg nem jelenhetne, írásban nyilatkozzék szándéka iránt. Így talán megkezdhetjük a teendőket.

Nékem csak a határnapot adjátok tudtomra, az Erdélyben levá gyámokkal szóval végezhetek. Klauzál, Bezerédy, Ráday, Kemény Zsigmond, Kubinyi, Vörösmarty, Csapodi, Bajza Pesten, vagy Pest közelében laknak, bizonyosan meg fognak jelenni.

Isten veled kedves barátom. Nődnek legszivesebb tiszteletemet. Kelement is üdvözlöm. Öllelek s vagyok hü barátod.

Deák.

(Eredetije dr. Kardos Samu gyűjteményében.)

157

Méltóságos Gróf ur!.

Iszravos családi szerencsétlenségek és még valószínűleg következendő nagyobb csapások aggodalmai által megzavarva. sietek még is közlelni, hogy a Vukovár - Fiumei vasút iránti szabadon folyamiódós kivételben ki sendele kerülevi választmány a társaság megbizottainal teendő alkü és értekezés végett. Február 2^{ik} napján sürtse ki. Kérem tehát Méltóságodat méltóságos dolgai inérkedésit chek alkalomani és Valero A. és Weisz Dr. F. urakat elnököleg hivatalosan felszólítani, hogy Február 1^{ik} napján Borsóban megjelenni sziveskedjenek.

Íó volna, ha még Gróf Ely Hugo is részt venne - de csak ő maga, nem öten husan mint a ferenciek akarnak. - Ha helyesli Méltóságod, - méltókat sapít őt is - Vukovára, vagy sán. Bistke irányentő kerület a részvételre és megjelensre fel kérem.

A választmány elnöke Skéltényi a másik részről még Somarich és Pa draxay vannak a választmányban. A többi id meggyi körve járunktól van. - Köszönet is is. - Jozso appalos.

Legifjósított szíjvel. és nagy
on besülvél

Melbírágómah
Bason Jan Ely
1848

alkalmazottja
Köszönet Lajos

A szabadságharczban rendeletek és felhívások a hajdusághoz.

Közli : dr. Kardos Samu.

— Második közlemény. —

A Hajduvármegye (régi Hajdukerület) levéltárából valók.

VI. *Szemere Bertalan teljhatalmu kormánybiztos a Hajduságon található szuronyos puskák összeszedését rendeli.*

Pély Gábor főkapitány Urnak!

Honvédeink száma nagy, a fegyvereké kevés. Ezt tehát minden áron szaporítani kell. A megyei s kerületi hajduknál nevezetes számú szuronyos puska hever, melyet vadászpuskával és illetőleg lándzsával célszerűen kipótolhatni.

Ennélfogva Ön összeszedetvén a kerületi *efféle* szuronyos és szuronytalan puskákat, azokat sietve Miskolczra szállíttatja, kellő óvatossággal, amennyiben a hadsereg állást gyorsan változtathat. E rendeletemet 24 óra alatt végre fogja hajtani. A fegyvereket biztos futár szállítandja.

Helyettök a hajduk vadászpuskákkal és lándzsákkal láttas-
sanak el.

Az ellenség fogja az eddigi tapasztalás szerint elfoglalni, ha mi előbb seregünk kezébe nem adjuk védeni vele a hazát.

Miskolcz, Január 12-én 1849.

Szemere,

felső magy. orsz. teljh. k. Biztos.

VII. *Kossuth Lajos 680 főnyi önkéntes hajdusági csapatot Nádudvarra rendel Répási tábornok alá.*

526
e sz.

A honv. bizottmány Elnöke.

Pély Gábor hajdukerületi főkapitány urnak!

A napokban a 680 főnyi önkénytes csapat vezérlete iránt beadott panasz azon egyénnek, ki által a panaszlók a panaszt megszüntethetőnek gondolják, a felső erdélyi seregnél szolgálatban léte miatt rögtön elintézhető nem lévén, időközben azonban a körülmények oda változván, miszerint a Hajdukerület népének

legközelebbi feladata saját tüzhelyének megvédése, annál fogva ezennel odautasítom főkapitány urat, hogy az említett önkénytes csapatot, ha másnak nem, a csapatbeli legidősb századosnak vezérlete alatt rögtön állítsa Nádudvarra, *Répási* tábornok ur rendelkezése alá.

Egyszersmind pedig beszedetvén a kerületből minden használható szuronyos fegyvert, azt a csapatnak adja át, a csapat létszámának beküldése mellett értesítsen arról, hány egyénnek hiányzik még a csapatban fegyvere, s küldjön be egy tisztet a csapatból avégre, hogy a hiányzó fegyvereket átvegye, s az illetőknek leendő kiszolgáltatás végett Nádudvarra elszállítsa.

A körülmények haladéktalan intézkedést igényelvén, az eszközöltekrőli jelentését főkapitány urnak sürgetőleg várom.

Kelt Debreczenben, jan. 16-án 1849.

A honvédelmi bizottmány Elnöke

Kossuth Lajos.

VIII. Kossuth Lajos a szabad csapatok foglaló és zsoldpénze felől értesíti a kerületet s ugyanazon csapatok előállítását sürgeti.

529. szám.

Az országos honvédelmi bizottmány Elnöke.

A Hajdukerület közönségének!

Midőn a Kormány a Közlöny hivatalos lap mult évi 190. és 192-ik számaiban kibocsátott rendeleteiben a magyar népet s így a *Hajdukerület* harcias népét is szabad csapatokbai alakulásra s a vésszel fenyegetett haza védelmére felhívá, egyszersmind pedig gondoskodott arról: hogy a hazának védelmére felkelt hű polgárok a haza szolgálatában kellőleg elláttassanak; az egyáltalán nem volt szándokában, hogy ezen szabad csapatok alakítása kenyérkeresetül felhasználtassék, s ezt a Kormány teljességgel meg sem engedi, — világosan kijelentvén ezennel:

hogy az 5 pft. előpénz ki fog ugyan adatni, zsoldot azonban az alakulandó csapatbeliek csak valóságos szolgálatba lépésök napjától huzandnak,

és azért mind az előpénzre, mind pedig a fennebbi mód szerént kiadandó zsoldra nézve utasittatik a kerület közönsége: hogy az említett szabad csapatok létszámát hová-előbb bemutassa.

Utasittatik továbbá az alakult szabad csapatokat akként alakítani, miszerént minden egyén abba a csapatba soroztassék, melly csapat hivatásának megfelelni képes, p. o. a vadász-csapatokba azok, kik lőfegyverrel bánni tudnak, a lovasok közzé, kik a lovat megülik, sat. és akként, hogy amidőn a kormány szükségesnek látandja az alakulandó csapatok iránt a hadjárat iránya szerént rendelkezn, készen álljanak. Végre

utasittatik a kerület, hogy a felső táborból haza érkezett önkénytes csapatnak szolgálatba tétele körül immár saját tüzhelyök védelmére is a szükséges lépéseket azonnal megtegye.

Költ Debreczenben, Január 16-án 1849.

Az országos honvédelmi bizottmány Elnöke

Kossuth Lajos.

IX. Kossuth Lajos rendelete a jogtalanul felvetett hadi takarmányozás és élelmezés ellen.

1376

e

A honvédelmi bizottmány Elnöke.

Hajdukerület közönségének!

Feljelentetvén, hogy hadseregeink ide s tova keltőkben a néptől olykor jogtalan dolgokat, ingyen takarmányozást, vagy élelmezést követelnek, szóval visszaéléseket követnek el, de egyszersmind az is tapasztaltatván, hogy ennek egyik főoka abban rejlik, miszerint a megyék és hatóságok alsóbb tisztviselői, szolgabírák s községi előljárók kötelességeik teljesítésében, melyet ily zavaros körülmények közt szorosán teljesíteni kétszeres buzgalommal kellene, hanyagul járnak el s többnyire a hadtestek mozdulatait figyelemmel sem kísérik, sőt hivataloskodási körüktől gyakran igen távol vannak, ennél fogva a honvédelmi bizottmány mint egyrésztől a hadsereg parancsnokait a katonaság fuvarozása, élelmezése, s elszállásolása iránt kiadott szabályozó rendeletek szoros megtartására és tartatására utasítá, ugy másrésztől szigorú felelet terhe alatt meghagyja és parancsolja e kerület hatóságainak is, hogy tisztviselőit oda utasítsa, miszerint mindannyiszor, amennyi-szer egyes hadcsapatok vagy egész sereg is átvonuló, vagy állomásozó állapotban kívánják, mindenik tisztviselő maga kijelölt hivatali helyén legyen, a népnek utánna lásson, örködjék és vigyázzon, hogy visszaélések ne történjenek, a nép ne zsaroltassék, s ha mégis történnek, azok — rögtöni orvoslás végett — az illető katonai csapat parancsnokságának azonnal feljelentessenek, az okozott kár — ha mindjárt meg nem téríthetnék — tisztviselői ellenjegyzésük melletti kimutatásban ide felterjesztetvén.

A nemzet Kormánya a nép terheit nemhogy súlyosbitani, de kicsinyíteni akarja. Hogy azonban azt tehesse, megkívánja, hogy rendeletei pontosan és szigoruan végrehajtassanak. A hanyagság sokszor annyi kárt tehet, mint az árulás, s a tisztviselő, ki hanyagsága által vétkezik, a hanyagságával hazánkra hárulható káros következesek sulya szerint fog büntettetni.

Kelt Debreczenben, február 2-án 1849.

A honvédelmi bizottmány Elnöke

Kossuth Lajos.

X. *Kossuth Lajos a Bocskay-lovascsapat felszerelését sürgeti.*

784.

A honvédelmi bizottmány Elnöke.

e

Repászky kormánybiztos urnak!

A Bocskay-lovascsapat felszerelése és szolgálattételrei előállítására a közügynek nagy kárára és hátramaradására — mindaddig meg nem történt. A zászlóalj parancsnoka és tisztjei *Sillye* Gábort, mint a csapat felszerelésére kiküldött kormánybiztost, ez pedig amazokat okolja minden hanyagságért és rendetlenségért s utoljára is a hazának szent ügye, a szabadság érdeke szenved a kölcsönös szemrehányások és vádaskodások mellett. Ennélfogva kormánybiztos ur ezennel kiküldetik a mulasztás és rendetlenségek okának kitudására, hadd ösmerje az ország azokat, kik életkérdései körül oly botránykozató hanyagsággal járnak el, s hadd lakoljon a bünös, legyen az bárki.

És ehhez képest kormánybiztos ur felruháztatik teljes hatalommal, megbízatása tárgyában tenni, intézkedni és parancsolni, amint jónak látja; meghagyatván ugy a polgári hatóságoknak, mint a kérdésbeni lovascsapat tisztjeinek is, hogy Önnek, — ezen megbízó levele előmutatására — rendelkezésére legyenek, intézkedéseit pontosan és feltétlenül teljesítsék, s minden a csapat felszerelését és rendezését illető irományokat és számadási könyveket minden pillanatban kiadni szoros kötelességöknek ösmerjék. Ezen kiküldetés folytán kormánybiztos ur, a csapat felszerelésére kiszolgáltattott tetemes pénzüsszegek hovaforvitása iránt is szoros számoltatást teend, s magát a hadügyminiszterium által kinevezendő hadi biztossal érintkezésbe tevén, Bösözrménybe menend, eljárni a szoros, de egyszersmind a kérlelhetlen igazságosság szerint.

Ami a további felszerelést illeti, arra nézve kormánybiztos ur belátása szerint intézkedjék, minden attól függvén, hogy valjon az eddigi mulasztás nem tette-e lehetetlenné vagy legalább is szerfelett költségessé e csapatnak egy önálló zászlóaljjá tehetését? s ehhez képest a felszerelést vagy folytatandja, vagy pedig azt felfüggesztendi.

Debreczen, január 20-án 1849.

A honvédelmi bizottmány Elnöke

*Kossuth Lajos.*XI. *Szemere Bertalan az élelmiszerek árának limitatiójáról s az állam elővételi jogáról.*

Pély Gábor főkapitány urnak!

Egyrészt az élelmező tiszték hanyagsága miatt, kik megszorulván, a kivánt árt mindig megadták, másrészt a tulajdonított haszonvágy miatt, az élelmiszerek ára igen felemelkedett, különösen pedig a zabé, gabonáé s buzáé.

Az ide zárt rendeletet adtam ki *Bonis S.* királyi biztos és *Ragályi Károly* másod alispán uraknak s adandom ki *Gömörbe, Zemplénbe, Abaujba, Tornába.* És összhangzás végett Önt van szerencsém felhívni, hogy annak értelmében intézkedni sziveskedjék, t. i.:

1. A zab ára 6 váltóforintban állapíttassék meg és azt az álladalmon kívül másnak eladni ne lehessen. Ennek szükséges következménye, hogy összeírassék és hogy ha az álladalom át nem veszi és időközben az ellenség elfoglalja, kárpótlással tartozik az álladalom.

2. A gabna és buza ára meghatározandó. Jelen piaczi ár *Miskolczon*, mely szabályul szolgálhat ez: a gabnái: 10—12 frt 30 kr., a tiszta buzái 14—16 vfrt. Ily ár mellett az álladalomnak átvenni joga van.

3. Átalában a bor, szalonna, hus ára, sőt a só ára is rendkívül felemeltetett, ahol a hadsereg jár, mindezt igazságosan meg kell határozni, mert különben kevesek hasznára az álladalom kiadásai roppant mértékben nevedeknek, amennyiben az naprulanpra még jobban felfogna csigáztatni.

4. A bevásárlott vagy összeirt mennyiségről méltóztassanak *Danielis* Ezredes Urat értesíteni, ki a *Görgey*-féle hadsereg főbiztosa és *Damjanics* tábornok Ur főbiztosát, kinek nevét nem tudom.

Ha ki fog hirdettetni, hogy ez áron az álladalom bárkitől átvetszi, vagy átvenni joga van, a mesterkelt áremelésnek gát vettetik.

Fogadja hazafiui tiszteletemet
Füred, november 3-án 1849.

Szemere Bertalan,
felső magyarorsz. teljh. kbiztos.

XII. *Sillye Gábor a husárok felemeléséről.*

Tisztelt főkapitány Ur!

Böszörményi székhaszonbérlok *Lédig Simon* és *Goldhammer Jakab* egygyes /. alatt ide mellékelt fojamodásukban azíránt járulván hozzám, miszerént én Böszörményben a hus árának a debreczeni árra leendő emeltetését eszközöljen; amennyiben ez a hatóság köréhez tartozik, által teszem fojamodásukat főkapitány Urhoz, hogy jelen tárgyra nézve, belátása szerint intézkedni sziveskedjék. Főkapitány Ur megfogja tudni itélni, hogy jóllehet a katonaság naponként sok hust felemészt s az ezen concurrentiából eredhető hasznót a marha hiány parralerizálja: vajon a kérés teljesíthető-é s nem fogja-é a közönséget felette terhelni.

Kelt H.-Böszörmény, Február 4-én 1849.

Sillye Gábor,
kormánybiztos.

XIII. Kossuth Lajos megköszöni Böszörmény városának a hazajavára felajánlott harangokat.

1368.

e

A honvédelmi bizottmány Elnöke.

Pély Nagy Gábor hajdukerületi főkapitány urnak!

Böszörmény városa abbeli hazafiui ajánlatát jelentvén fel, hogy protestáns egyházának két kisebb, óhitű¹ templomának pedig egy közép nagyságu harangjait ágyuöntésül az álladalomnak átengedni kész, főkapitány ur megbizatik, hogy a derék városi lakosságnak ezen lelkes adakozásáért a kormány méltányló elismerését fejezze ki s értesitse aziránt, hogy a harangoknak elhozatala iránt a kormány annak idejében gondoskodandik.

Kelt Debreczenben, február 4-én 1849.

A honvédelmi bizottmány nevében

Kossuth Lajos.

XIV. Kossuth Lajos levele arról, hogy Bonis Sámuel szabolicsmegyei kormánybiztos működési körét a Hajdukerületre is kiterjesztette.

1571.

e

A honvédelmi bizottmány Elnöke.

Szabad Hajdukerület közönségének!

A szoros szomszédsági kapcsolatban levő vidékekben honvédelmi tekintetből elkerülhetlen intézkedési összhangzás szempontjából *Bonis* Sámuel szabolicsmegyei kormánybiztos urnak működési köre s a reá ruházott biztosi hatóság szerinti intézkedés a Hajdukerületre is kiterjesztetik. Miről ezen kerület azon meghagyással utasittatik, hogy rendeletei iránt kellő engedelmességgel viseltetve, egyszersmind e kerületnek tapasztalt hazafiui készsége szerint minden tisztviselőit oda utasítsa, hogy nevezett kormánybiztos rendeleteinek és intézkedéseinek gyors és feltétlen teljesítését szoros polgári köteleességöknek tartsák.

Kelt Debreczenben, február 5-én 1849.

A honvédelmi bizottmány Elnöke

Kossuth Lajos.

XV. Kossuth Lajos rendelete a táborból hazaszökdösött hajduönkéntesekről.

1835.

e

A honvédelmi bizottmány Elnöke.

Hajdukerület közönségének!

Folyó hó 8-án, 17. sz. a. kelt fölterjesztésének következtében válaszoltatik: miszerint *Sillye* Gábor kormánybiztos ur fel-

¹Tévesen ó-hitű — görög katolikus helyett.

jelentésére máris jelen hó 8-án 1636. e. sz. a. meghatározta a honvédelmi bizottmány, hogy a táborból haza szökdösött hajdu-önkéntesek közül a 19—22 évesek, mint törvény szerint rendes katonai kötelezetés alatt lévők, eddigi hadi szolgálatuk betudásával a Bocskay lovas-, vagy 53-ik számú gyalog-csapatnál, ha ezen zászlóalj legénység hiánya miatt meg nem szüntetett volna, besoroztassanak; azok ellenben, kik közülök életidejükre nézve ezen következtetés alá nem tartoznak, de a hazának szolgálni kívánnak, szabad választásuk szerinti beállásra felszöllitassanak.

Eszerint a kerület javaslatának teljesítése már eleve el lévén rendelve, nincs egyéb hátra, mint a kerületet értesíteni, hogy ezen határozat végrehajtásával mai nap *Pély* Gábor Hajdukerület főkapitánya bizatott meg.

Hogy ez a fegytelenség a hajdu önkéntesek közé bekövetkezett, nem egyébnek tulajdonítatik, mint annak, hogy közöttük találkoznak konok, rosszakaratu egyének, kik a hajduk eddigi hazafias szellemét izgatás által megvesztegetni igyekeznek. De az nem lehet, hogy ezek ármányának, vagy botorságának e veszélyes működésre továbbra is tér hagyassék; nem lehet, hogy a hajduknak a haza szolgálatában eddigelé tanusított buzgalmuk csökkentése megengedtessek; nem különösen az, hogy ily galád tettek által, mint a táborbóli elszökések s katonai zabolátlanság, a hajdu nép históriai fénykörét meghomályosítsák, s a hazának jelenlegi szabadságharczában is benne helyezett bizodalmát meghiusítsák.

Ugyanazért rendelkezett a kormány eziránt is Asbóth Lajos alezredes urhoz, ki — mint jelentve van — ezen tárgyra nézve a kerületi hatósággal érintkezett, a kérdéses fegytelenség és elszökéseknek okozóit kinyomozza, s azok ellen szigoru katonai törvényes eljárást vitessen végbe.

Miről a kerületi közönség, tudomás és a fölmerült aggodalmak elosztatása végett, ezennel értesittetik.

Kelt Debreczenben, február 10-én 1849.

A honvédelmi bizottmány Elnöke

Kossuth Lajos.

*XVI. Szemere Bertalan a Hajdukerületet értesíti a hadi törvény-
szék felállításáról.*

Pély Gábor főkapitány urnak.

A haza körülményei szükségessé tették a hadi törvényszéket felállítani.

Ez iránti rendeletemet 20 példányban Önnel sietek közölni, felhíván és megjegyezvén:

1. hogy azt közhírré tenni köteleességének ismerje,

2. hogy ahol s amidőn katonai parancsnokság nincs a törvényhatóságban, ezen bűnök felett ítélet a rögtön ítélő bíróság által hozattassék.

Miskolcz, január hó 19 1849.

Szemere,
felsőm. t. h. k. biztos.

Hadi törvénytörvények.

Mindazon törvényhatóságok, melyekre teljes hatalmam ki van terjesztve, t. i. Szepes, Sáros, Gömör, Abauj, Torna, Zemplén, Ung, Szabolcs, Borsod, Heves, Pest, Hajdu- és Jászkunckerület, XVI. Szepesi és Eperjes, Kassa, Bártfa, Szeben, Késmárk, Lőcse városok *ostromállapotba* helyezve lenni nyilvánittatnak.

A fővezér mindenütt haditörvénytörvényeket fog, katonai egyénekből, alkatni.

Ítélt röviden és rögtönösen. Ítéleteit *puskapor* és *golyó* által fogja végrehajtani.

E haditörvénytörvények eljárása alá tartozik:

1. Ki az ellenséggel czimborál.

2. Ki az ellenségnek, szabad akaratból, anélkül, hogy azt kikerülhette volna, szolgálatot tesz, kémül szolgál, élelmet visz, hirt mond, utat s ösvényt mutat.

3. Ki az ellenség felhívásait szándékosan terjeszti.

4. Ki az ellenség mozdulatairól s jöveteleiről, mint bíró és előljáró, az illető hivatalnokot vagy legközelebbi seregünk parancsnokát nem értesíti.

Ha a község összesen részes e bűnben, a legbűnösök mind lakolnak.

5. Ki az országgyűlés és nemzeti kormány s a törvényes hatóság ellen, vagy az ellenség érdekében lázít, csüggesztő álhíreket terjeszt s rémitgetések által a haza védelmét nehezíti.

6. Ki fegyvert, honvédet, vagy bármely hazafit az ellenség kezébe szolgáltatott vagy szolgált.

7. Ki az ellenségtől hivatalt vagy megbízást fogadott el és mint olyan működik.

8. Ki hazája s az alkotmány ellen valósággal fegyvert fogott.

E haditörvénytörvények, rang és nem különbség nélkül ítélt mindenki felett. Halálnál egyéb büntetéssel nem sujthat.

Az árulóknak veszniök kell, hogy éljen a haza.

Miskolcz, január 16. 1849.

Szemere Bertalan,

Felsőmagyarország t. h. k. biztos és az országos honvédelmi bizottmány tagja.

XVII. Berzenczey Antal alezredes, kolozsvári térparancsnok, köszönti erdélyi hadjáratbeli volt vitéz bajtársait, az önkéntes hajdu csapatokat.

Tisztelt főkapitány ur!

Azon napokból, melyek Erdélyt a történelmi emlékek s nagy férfiak classicus földét már-már a vad ellenség kezébe játsszák; melyek hosszas elszakadás után az anyai kebelre gyöngéden visszatértet s tőle annyian ápoltat a dulás, rablás minden iszonyaival ismét elszakítandók valának: drága emlékül marad a viszony, mely engem a nemesen derék *Hajdukerület* hű fiaimhoz kötött . . . Együtt osztánk inséget s nélkülözést, együtt valánk készek, ha sorsunk könyvében írva leende átajánlani éltünket, csak a Hon, mely egykor nemzetünk leélt szebb-szebb napjaiban Önöké is volt, mentve legyen!!

Isten csapással látogatott fiai fohászukat s küzdéseit a férjfiui kitartás jutalmául meghallgatá s Erdély ki volt ragadva vérsóvárgó szörnyeteg körmei közül.

Nem hiszelgek, hogy az Erdély segítségére jött nemesen derék hajdukerületi segéd sereg helyét férfiasan bétöltötte; annyira, hogy én, kinek dicsősége volt rövid ideig e csapatot vezényleni, büszke öntudattal nézek bármely pillanatban az ellennel szembe; mert: minden lépten, minden perczen tanusíták, hogy a javak legbecsesbjéért, ha másként nem lehetne, az élet drága árán megváltandó hazáért s nemzeti létünkért küzdenek.

El kelle válnunk. Őket családi viszony távozni, engem hazánk ügye maradni kényszerítének s ez elválás érzékeny, megható volt, én tiszta keblü barátimtól s hazámfiaitól; mert: a nagy munka végét nem érte — véltem tán örökre megválni, ők bennem áldozatkész vezérüket könnyezik s hogy e könnyük nem az albaráság csalfa ámitásai voltak, tanusította azon hő ragaszkodás, mit a távolból is erántam annyi méltánylat, annyi elismerésre érdemtelent megtiszteltek, a tisztelt Honvédelmi Bizottmányt arra bírván, hogy őrnagyul kineveztessem.

E baráti csatlakozást viszonzni képes nem valék s a tisztelt honvédelmi Bizottmányt megkérem, lenne kegyes e másként örömmel teljesítendő kötelesség alól felmenteni.

Sajgó fájdalomakat okozna annak képze, ha tisztelt főkapitány ur vagy azon kerület bármely egyes tagja hidegség vagy szándokos idegenkedésnek tartaná azt, mi engem kényszerite megtiszteltetésem el nem fogadhatni.

Nép ragaszkodásnak magasztosb jutalmát nem adhatá az elismerésnek s merem állítani senki büszkébb e megkülönböztetésre nállam nem leend . . .

Egy lelkes nemzetes érzelmü csapatot, minő az volt, vezényleni magasztos még akkor is, ha halni kellene, mert jutalmul elismerés s részvét könnyeit bírnám!!

Ámde engem Erdélyhez kegyeletes viszonyok kötnek: 70 éves aggyastyán apa végnapjai aránti gyöngéd kötelesség; s körülmények, melyekből kibontakoznunk még nem lehet, s melyek a magányélet nyugalmaiból a haza szolgálatára feláldozza. (igy.)

Méltóztasson tisztelt főkapitány ur hálám s csak éltemmel szünendő visszaemlékezésről, mint saját maga aránt meggyőződni, mind egy magyar azokat, kikhez személyes esmeretség köt, kik a kiállott szenvedéseket testvérileg oszták, biztosítani. Fogadja az összes kerület őszinte hazafiúi köszönetem, arántok tanusított elismeréséért. Tartsa Isten Önöket, hazafiúi érzelmöket, áldozat készségeket a hazának; mert így lesz lesujtva az ármány, megmentve a Hon, megtartva a nemzet, biztosítva a szabadság.

Éljen a Magyar! s a drága Hon minden hü fija!!

Hazafiúi érzetükbe állandóul ajánlott

Kolozsvárt, márczius 1-én 1849.

Berzenczey Antal,
alezredes, térp.-nok.

B) Hajduszoboszló város levéltárából való rendeletek és felhívások.

I. Báró Vay Miklós a salétrom gyűjtésére buzdít.

Szoboszló várossa Közönségéhez!

Azon hadi készülétek közé, melyeknek kiállításával lehető legnagyobb erőfeszítéssel működik ez idő szerint magyar felelős kormányunk, a salétrom, mint a lőpor fő alkotó része is tartozván, ennek kellő mennyiségbeni előszerzését reám bizta Miniszteriumunk.

E végből tehát önök honszerte esmért közügyek iránti részvételéhez is azon hivatalos felszólítással sietek fordulni, miszerént ebéli honszükség parantsolta czélom elérhetését részökről is előmozdítani sziveskedjenek, megengedvén közelebből, hogy minden Városok kebelében s területén található alkalmas helyekről a salétromsó akadály nélkül az illetők által gyűjtethessék össze, nem gátoltatván ezek, mint eddig, majd az Előjárók, majd egyes lakosok által; ha továbbá kinyerhetném még azt is önöktől tisztelt polgártársak, hogy bizonyos szerződés mellett több évekre mutatnának ki a salétrom termelésre alkalmas téreket, úgy a belügyminiszternek mult hó 25-én és 1846-ik szám alatt kelt s a házak ásatását tárgyazó rendelvényének esete is nehezen fogna a közsükség más módon lett fedezése után előkerülni.

Nem kétlem, sőt el is várom önök hazaszeretetétől tisztelt polgártársak, hogy e hivatalos, a közállomány érdekében és így

ön javukért felmaradhatások tekintetéből is tett felszólításomat figyelemköre méltatva, annak teljesen megfelelőenek.

Költ Debreczenben jun. 16-án, 1848.

B. Vay Miklós,

mint a tiszai kerületekbeni kir.
salétrom termelésre ügyelő
miniszteri Biztos.

II. A hadügyminiszter Hajdukerület közönségéhez a hajdusági nemzetörségnek Szegedre szállítása ügyében.

415. szám. H. M. o.

E hó 19-én 862—844. sz. a. kelt jelentéséből örömmel értesültem, hogy a Hajdukerület is hazafiui kötelességének tetteleg megfelelni kész. Midőn azért legforróbb hálámat jelenteném, sajnálva kell kijelentenem, hogy a kerület azon kérését, miszerint 1800 nemzetőrei Csegéről Szegedre gőzhajón szállíttatnék, nem teljesíthetem azon okból, mivel a tiszai gőzhajózásra rendelt két kis és egy nagyobb gőzhajó folyvást Szeged és Ó-Becse közt foglalkozik a minden helyről oda érkező Nemzetörség és katonaság szállításával. Ennélfogva a kerület lelkes hazafijai Böszörményről és Szoboszlóról Nádudvaron, Karczagon, Kis-Ujszálláson, Török-Sz.-Miklóson, Tiszaföldváron, Kun.-Sz.-Mártonon, Szentesen, Vásárhelyen, Győrön keresztül oly módon induljanak Szegedre, hogy a szoboszlói csapat egy nappal előbb érkezzék mindég a kijelölt állomásokra, mint a Böszörményen öszpontosuló, miáltal a szállásolás sokkal könnyebben intéztethetik el. Elvárom a kerület Közönségétől, hogy az összes hadsereg két részre osztásáról, valamint az egész sereg századokra felosztásáról legcélszerűbb módon rendelkezendek, valamint az egész seregnek is egy fő parancsnokot választandanak, ha az a nemzetörségi hadi Tanács által mindeddig meg nem történt volna. Szegedig az élmezés a kerület költségén történjék, hasonlólag a leszállítás is.

Ide érkezvén Török Gábor Kir. Biztos Ur gondoskodand, kinek is, valamint B. Berthold fővezérnek Szegedre, jóval előle-
gesen az érkező Nemzetörség bizonyos jegyzéke elküldése mellett jelentést tenni sziveskedjék. Minthogy a többi megyék nemzetörsége a kiindulás napjától kezdve az ország költségén láttatik el, tehát a Hajdukerület Nemzetörségének költsége is kiindulásától Szegedig visszatérítés mellett történend.

Buda-Pest, Julius 25-én 1848. Böszörménybe.

Mészáros Lázár m. k., H. ü. m.

III. Felhívás a Hajduböszörményben felállítandó honvéd kórházhoz szükséges felszerelések adományozására.

8. k. szám.

Hajdukerületi kormánybiztos Sillye Gábortól.

Szoboszló város Tanácsához és Közönségének!

A Bocskay csapatbeli beteg honvédek számára egy állandó kórház szándékoltatván általam Böszörményben fölállítatni: az emberiség és haza nevében, ezennel föl hívom a városi tisztelt Tanácsot és Közönséget, hogy a felállítandó kórházbeli honvédek számára fehér ruha nemüeket, a lehető legnagyobb mennyiségben, néhány párnát, paplant, pokróczot, lepedőt, szalmazsákot és sebre való ócska fehérruhákat önkéntes adakozás utján gyűjteni, s az ekép bejövendő s általam a honvédelmi bizottmányhoz felterjesztendő kegyes adakozásokat hova előbb hozzám Böszörménybe beküldeni sziveskedjék.

Szóllítsák fel önök a szoboszlai lelkes hölgyeket, hogy kövessék nemes példáját a dorogi magyar érzelmű nőknek, kik a Bocskay csapatbeli honvédek számára több száz pár fehér ruhát, párnákat, paplanokat, lepedőket satb. önként ajándékoztak. Én erősen hiszem a szoboszlai lelkes hölgyekről, hogy bizonyosan tudni fogják, miszerént bár a férfiaké a kötelesség fegyverrel kezükben tettelegesen részt venni a nemzeti szabadság diadalának kivívásában, mégis maradt tér és idő, kör és hatalom a magyar haza hű leányainak is, melyet megértve és felfogva polgárnői kötelességök teljesítésével, a nemzet szabadságharcza diadalának kivívására és elősegítésére nagy és fontos szolgálatot tehetnek.

Kelt H.-Böszörmény, február 2-án 849.

Sillye Gábor m. k.,
kormánybiztos.

IV. Hajduszoboszló városa az orosz sereg számára teljesített szolgáltatások ára megtérítéseért folyamodik.

956—1849. kgy.

Császári királyi Országos Fő Biztos.

Kegyelmes Gróf ur!

Szoboszló városa az orosz császári seregek részére requisitó után sok teljesítéseket szolgáltatott, melyeknek kifizetetések iránt királyi biztos Drevenyák Ferencz ő méltósága közhírré tett utasítása folytán a teljesítésekről adott nyugtatványok előmutatások mellett folyamodtunk, az itt Debreczenbe működő császári királyi Hadi pénztárhoz; de követelésünk felénél alig több részben fizettetett ki, amiatt mert a teljesítésekről adott nyugtatványaink helyeseknek nem találtattak, s azok tsak mint utalványok tekintettek. — Kegyelmes Urunk! nekünk az orosz császári se-

regbeli tiszt urak parantsoltak, s parantsolatjukat teljesitenünk kellett minden mentegetődzés nélkül; így esett meg, hogy az általunk kiszolgáltatót telyesítések egy részéről csak utalványozást adtak, a nyugtatványok kiadásáróli kérésünkre azt felelvén, hogy elegendő bizonyítványok azok az általunk teljesítettekről, s hogy méltatlanságokat ne szenvedjünk, vélek kéntelenek voltunk megelégedni, s most már ha ezen utalványozások, mint érvényes bizonyítványok be nem vétetnek, különben is tsaknem tönkre silányított lakosaink több ezerig károsittatnának. De bizunk Kegyelmességednek szegények eránti atyáskodó szeretetébe, s ennél-fogva bátrak vagyunk folyamodni Kegyelmességedhez a végett, hogy azon orosz seregek részére általunk kiszolgáltatót teljesítéseket mellyekről nem helyes nyugtatványokat voltunk kéntelenek elvenni, mint szinte azon teljesítéseket is, mellyek minden bizonyítvány nélkül erőszakoltattak ki tőlünk, mely teljesítéseknek kimutatását a róluk adott utalványozásokkal ellátva az $\frac{1}{2}$. alatt zárjuk, kifizettetni legyen kegyes.

Magunkat pártfogásába ajálva, maradtunk.

Debreczen, 1849-ik év Szeptember 26-dikán.

Kegyelmességednek alázasos szolgálai:

H.-Szoboszló város közönsége.

956—1849. kgy.

Ellen nyugtatvány.

Ötezerhatszázhuszonegy forint 21 kr.-ról ezüst pénzben, mellyet Czeglédy Lajos, Szoboszló község által az orosz segéd-hadsereg számára kiszolgáltatót természetmények ára fejében, gróf Zihy Ferencz ur ő nagyméltósága rendelkezése alatt álló hadműködési pénztárból felvett.

Debreczen, Szeptember 26. 1849.

Azaz: 5621 for. 25 kr.
ezüstpénzben.

Dominik Schunkowsky.

(Folytatjuk.)

Mezőkövesdi Ujfalvi Sándor végrendelete.¹

Közli : dr. Kardos Samu.

Végrendeletem,

melyet Isten kegyelméből tiszta észszel és egészséges testtel írok és hagyok a következőkben :

Jelenleg rendelkezésem alatt áll a szakaturai és ahhoz tartozó birtokom, melynek inscriptionalis összege mintegy 500 forint, de az általam s az előttem levők által rendre véghez vitt építések, gyümölcsösök, malmok, erdőnevelések, irtások, szóval mindenféle javítások a fiscus általi visszaváltás esetében, közbecslés esetében körülbelül 24,000 forintra tétethetők. Továbbá a kolozsvári házam 12,000 forintra menő ára, és azon 38,496 forint 58 krajczár urbéri kárpótlásomnak 2200 forint évi kamatja.

Ezeknek nagyobb részét testvéri forró szeretetemből kifolyólag az egyedül még életben maradt kedves fivérem Sámuelre készséggel ruháznám, de ő közebről oly nagy vagyonhoz jutott, mely által az én csekély hagyatékom, mint már kelletén felüli, csak oly jelentéktelenségre olvadna, mint egy csepp a tenger vizében, azért célirányosabbnak láttam némely közintézetünk felsegélyezésére, mint a hazánk s nemzetünk elhagyatott, szerencsétlen helyzetében minden gondolkozó s érző magyarnak mulhatatlan szent kötelessége.

Ily szempontból indulván ki, hagyományozok az Erdélyi Kolozsvárt székelő Muzeumnak 5000 forintot, a kolozsvári reform. iskolának 2000 forintot, a pesti Magyar Tudományos Akadémiának 500 forintot, a pesti Irói Segély-Egyletnek 500 forintot, az Erdélyi Gazdasági Egyletnek 500 forintot, a kolozsvári sirkert számára 200 forintot.

Kiszolgáltatandók még a következő portékáim : Először is a Kolozsvári Magyar Mzeum számára a Kisfaludy Sándor olajba festett, tőle magától nyert képét. Boldogult nőmet a gyászravatalon, Sikó által levett képet, azon nagy habpipát, melyre a kenyérmezei ütközet van vésvé, pecsét alatt borítékba levő emlékirataimat, halálom után 15 év múlva felbontandót, a hazai és külföldi vadászatok könyvét, a vadkanagyarat, a lóháton levő

¹ Ujfalvi Sándor, akinek 1854—55-ben írt Emlékiratainak első részét a ROLT. 1—9. füzetében közöltük, 1792-ben született s 1866 jul. 16-án halt meg. Életrajzi adatait l. ROLT. 1. füzeté 29. lapján.

vadászkepemet, a kitömött nádi farkast, rókát, vadkan-, zerge- és őzföket, a négy szarvasfőt agancsaival, az általam fogasnak használt 3—4 szarvasagancsot, egy hölényszarvat és egy medve-állkapczát. . . .

Azon nem remélt esetben, ha többször említett felhatalmazott barátaimat végrendeletem végrehajtásában időközben betegség, halál vagy valamely más nevezetes ok akadályozná, tisztelettel felkérem az Erdélyi Kolozsvárt 'székelő Muzeum választmányi gyűlését, hogy legjobb belátása szerint sziveskedjék annak vagy azoknak helyébe mást vagy másokat, de minden esetre ki próbált jó érzésű, részrehajlatlan, igazságos érzetű s jellemű egyént vagy egyéneket kinevezni s azok felett pontos, lelkiismeretes felügyeletet gyakorolni.

Megbízott barátaimhoz most már annyi után, utolsó kérésem, hogy Zsuzsika hugom irányában legyenek megelőző gyöngédséggel s figyelemmel, kényelmére s nyugalma tegyenek meg minden kitelhetőt. Fogadják azért s minden más teendő jóságokért most s majd a tulvilágról is öreg barátjuk legmelegebb köszönetét.

Irtam saját kezemmel, szokott pecsétemmel ellátva, Kolozsvárt, márczius 3-án 1865. (P. H.)

Ujfalvi Sándor mp.

Hogy a fennebbi végrendelemény írásakor Ujfalvi Sándor ur egészséges, tiszta, ép elmével birt és ezen végrendeletet saját kezével írta legyen, arról igaz hitünk szerint bizonyítunk. Kolozsvárt, márczius 4-én 1865.

Fülker Elek mp., Kovácsy Antal mp., Forrai Ferencz mp.,
mint tanu. mint tanu. mint tanu.

Hogy a feljebbi végrendelet írója Mlgs Ujfalvi Sándor ur ezen végrendeletet ép, egészséges, tiszta észszel írta légyen, jó lélekkal és igaz hitemmel bizonyítom. Kolozsvárt, a fönnirt napon és évben.

Dr. Gállfy Endre mp.

Ezen végrendelet, melyet Bányai Vitális ur mai napon pecsét alatt a törvényszékhez hozott, kihirdettetett Bányai Vitális, Ujfalvi Zsuzsánna, kormányszéki titkár Pál Sándor, Tamási János, Ujfalvi Ádám urak jelenlétében. Kolozsvárt, julius 16-án 1866. Kolozsvár városa törvényszekénél.

Züllich Illés mp., Pál Sándor mp. Ujfalvi Zsuzsánna mp.
id. törv. elnök. *Bányai Vitális mp. Ujfalvi Ádám mp..*
Páll Sándor mp. Tamási János mp.

(Egyszerű másolata Gyalui Farkas ur birtokában Kolozsvárt.)

Bacsányi János költői levele Orczy Lőrincz báróhoz.

Egy Filozófusnak Érzenységei 1792. esztendőben.

Közli: dr. Kardos Samu.

Szomorú a lelke. Még alig derüle
Vig napom, 's ím! újra homályba merüle.
Iszonyu Jövendő! rémittő képzések!
Ah! mit hoznak reánk a bús végezések?
Mit szülhetnek e sok számos küzködések,
Tüzes villongások, dühös vérengzések?
Fel-ébred a Világ halálos álmából?
'S kifejtendi magát szolgálai jármából?
Avagy Századunknak örökös csufjára
Ledől a szabadság most emelt oltára?
Illy bizonytalanság kétes örvényében
Hányattatik elmém méltó félelmében!
Keblembe follnak bánatom' árjai,
S önként zengni kezdnek lantomnak hurjai.

Dicsőült Orczymnak érdemes barátja,
Oh! hogy könyveimet Ő mostan nem látta! . . .
Ah! hogyha nagy lelke bumat szemlélné,
Ha egy szent áldását reám intézhetné!
De oh! el-költözött nyugalma' helyére,
Nem ügyelhet többé hive' keservére! . . .
Oh Te! kit eléggé semmi toll nem ditsér,
Kiben legkisebb disz a fejedelmi vér;
Bartsay! nemzetem' titkos Jól-tevője!
Emberség', Szabadság' hatalmas védője:
Engedd, hogy ezeknek egy hiv énekesse,
Bánatos érzésid veled közölhesse.
Engedd, hogy Te-veled zenghessen Muzsája,
Tekints bátorító szemekkel reája;
'S a mint sokszor valál serkentő vezére,
Vidd-fel ma Helikon sziklás tetejére!
Imigyen siratja az ember' vakságát,
Ki oly vadul rontya társa' boldogságát:

Uj szélvészek jönnek Éjszak tengelyéről,
 Hogy elüzzék napunk' borongó egéről;
 Felkelnek a Népek Békesség' öléről.
 Hogy egymást elverjék hazájok földéről!

Mint a dühös medvék éhes barlangjokból,
 Ugy mennek egymásra elhagyott honnyokból,
 'S ezer halált szórván kegyetlen markokból,
 Koporsót tsinálnak egész országokból!

Természetnek Attya! ki e föld színére
 Helyhetéd az embert élet' ösvényére,
 'S csak az egy szeretet' édes érzésére
 Gyúlasztván, botsáttad szabad tetszésére:

Mitsoda érzések zavarták ügyünket,
 Városokra osztván nyomorult nemünket?
 Azért gyűjtötték-e együvé bennünket,
 Hogy itten bővebben onthassuk vérünket?

Mig ki nem költözött erdők homályából,
 Vékezett az Ember szokott vadságából;
 De, ha mi gonoszt tett tudatlanságából,
 Leg-alább nem tette el-szántt szándékából

Most főbb ditsősséget abban helyezteti,
 Ha gyilkos fegyverét vérben feresztheti,
 Mert ember-társait ha bőven vesztheti,
 A megbódult Világ vitéznek hirdeti!

Büszke, gyarló ember! hová visz vakságod!
 Miként bitangolod ditső méltóságod!
 Abban lehet-e hát minden boldogságod,
 Hogy—ha vérségidet sir-halomba vágod?

Tudgyad, oh balgatag! hogy az ész' mivében
 Van érdem 's a szívnek munkás erköltsében;
 Vitézség, a Haza' serény védelmében,
 Nem a győző karban, nem a vad elmében.

Tsalatkozott népek fel-lázzadt Vezéri!
 Ti-miattatok foly ennyi ember' véri!
 De oh! lessz olly idő, mely azt vissza-kéri,
 Ha az élet' ura munkátokat méri!

Nints Isten? nints, aki vigyázna reátok,
Dühös vakságtokban tán azt gondollyátok?
Nem dőlhet-le porba, mint-hogy nints bírátok,
Nemzetek átkával terhelt koronátok?

Hah! hogy-ha értté vált kegyetlen szivetek,
'S nints emberi érzés már többé bennetek:
Tekintsetek körül, Vakok! 's reszkessetek;
Nem állhat már soká megrendült széketek!

(Eredetije a nemzeti muzeumban.)

FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Dongó Gyárfás Géza ily című folyóiratának 3—4-ik kettős füzeté fekszik előttünk. Számos kisebb-nagyobb közleményei közül közelebről érint minket Jóna András dr. rövid elmefuttatása a nyírségi bronzkultura vándorlásának irányáról, — „Még egyszer a bodrogsadányi bronzleletről“ czim alatt. Az agg régész az vtitatja, hogy ez az őskori kultura, melynek a *böszörményi* (zeleméri) híres, gazdag bronzelelet egyik legbecsesebb emléke, nem nyugotról, tehát nem Hallstadt felől s nem is délről érkezett hozánk, hanem keletről, a vereczkei szoroson át. — Czikkeket irtak még a füzetbe: Dongó Gyárfás Géza (Zemplén a váradi Regesztromban. Zemplén vármegye történeti földrajza. Béketárgyalás Leopold és Rákóczi közt. Zemplén vármegye az elnyomatás alatt stb.) Doby Antal, Becske Bálint, Dudás Gyula, Perényi József, Füredi Ármin. A füzethez a zempléni új alispán, Meczner Gyula arczképe is mellékelve van.

Az Akadémiai Értesítő június—júliusi kettős füzetében első helyen *József főherceg* emlékének adózik. A Magyar Tud. Akadémia által 1906. május 20-án néhai József főherceg az Akadémia tiszteleti tagja és igazgatója emlékére rendezett ünnepélyen elhangzott beszédek és *Hegedűs* István ünnepi költeményét közli. Az elnöki beszédet *Berzeviczy* Albert elnöktől és a királyi vérből származott akadémikus tudományos érdemeit megörökítő emlékbeszédet Pónori *Theurewk* Emiltől. Utóbbi függékül közzéteszi azokat a leveleket, amelyeket a boldog emlékü királyi herceg 1887-től 1895-ig írott hozzá, főként tudományos dolgokban. E felette nagyon érdekes levelekből tudjuk meg azt is, hogy a főherceg *Lugosy József debreczeni tanárral* is levelezett cigány nyelvészeti tanulmányai között. E levélsorozat után *Téglás* Gábor értekezése következik a német birodalmi limesbizottság kutatásainak tanulságairól hazai limes-tanulmányaink rendszeresítésének szempontjából. Sürgeti, hogy az Akadémia az eddiginél nagyobb méretben indítsa meg a magyarországi limesvonalak — a római uralom határainak s az ezekkel kapcsolatos erődítményeknek — rendszeres kutatását és külön folyóiratban való ismertetését. Ezeknél — ugymond *Téglás* — a nagy magyar Alföldnek fontosabb és hazai történelmi szempontból is nevezte-

tesebb emlékét nem ismerjük. Ő maga a nagy Alföld csodálatos sáncz-labirynthjából, melynek maradványai Debreczen vidékén is keresztül huzódnak, nem kevesebb, mint 1800 kilométernyiről szereshetett idáig tudomást. Szilády Áronnak a korán elhunyt *Thury* József ravatalánál mondott nekrológja rekeszti be a füzetet.

A Huszadik Század juniusi számának tartalma ez: Az ifju Nietzsche filozofijája Wildner Ödöntől. Önálló vámterület és osztályharcz (III.) Szende Páltól. A zenei hatás és oktatás lélektanáról Dienes Valeriától. A gondolkodás délibábjai — Grensó Edétől. Szemlék: A társadalom tudományok szabad iskolája. A faji elméletek alkonya. Az együttes nevelés. A szövetkezetek szociális jelentősége.

Az Irodalomtörténeti Közlemények második füzete a következő tartalommal jelent meg: Arany levele a didaktikus költészetről. *Dézs*i Lajos Aranynek 1857-ben ismeretlen nevű tanártársához írott levelét közli ezuttal, amelyben Arany, Fekete János Életiskola című tanító költeményét bírálta meg. *Oláh* Gábor, debreczeni főiskolai könyvtárnok „Jókai és Debreczen” című kiváló gondallal, szépen megírott irodalomtörténeti tanulmányának első része következik ezután. *Pintér* Jenő, gróf Listius László „A mohácsi veszedelem” című történeti költeményének forrásait kutatja. *Gálos* Rezső „A Pançatantram és egyik magyar származéká”-ról értekezik. Miután a híres ó-indus állatmesék recensióival, görög fordításával és származékával behatóan foglalkozik, közelebről vizsgálat tárgyává teszi báji Patay Sámuel fordítását, amely „A régi indusok bölcselkedése” czime alatt 1781-ben jelent meg. *Gálos* felteszi a kérdést, a nélkül, hogy eldöntené, ha vajjon a mindmáig kálvinista vallásu báji Patay családnak ez a sarja nem katolikus volt-e, miután a szóban levő munka az egri püspöki iskola betűivel s *Eszterházy* püspök pártfogásával jelent meg. A szerző, hogy e feltevésnek szélesebb ösvényt nyisson, valószínűnek tartja, hogy az erősen kálvinista szellemű, „Egy jó atyának Fiait oktató tanítása” című munka, mely 1788-ban látott napvilágot, ugyancsak Patay Sámuel neve alatt, másik hasonló nevű szerzőtől származott, aki valószínűleg unokája volt „A régi indusok bölcselkedése” fordítójának. A tanulmány végeredménye: báji Patay Sámuel a maga munkáját, amely a Pançatantram három magyar fordítása között a legjobb, Stark 1697. évi latin fordítása után csinálta. A füzet még a következő adatközléseket tartalmazza: Ujabb adalékok codexeink forrásaihoz — *Katona* Lajostól. — Kazinczy Ferencz jegyzetei dr. *Viszota* Gyulától. — Adat *Fazekas Mihály életéhez* (a debreczeni kollégium kéziratgyűjteményéből) dr. *Barcsa* Jánostól. — Horváth Mihály levelei Bajza Józsefhez. — Arany János Losonczy Istvánjának forrása *Tolnai* Vilmostól. Br. Wesselényi Miklós levelezése író barátaival *Pap* Károlytól. — Apáti szatirjának kora — *Gálos* Rezsőtől. — Irodalomtörténeti repertorium *Hellebrant* Árpádtól.

A Közgazdasági Szemle juniusi füzetében *Gerster* Miklós a kenyérgabona, ezuttal a buza árának alakulását vizsgálja 1882-től 1901-ig terjedő 20 év statisztikai anyagának alapján. *Matlekovits* Sándor az európai és amerikai államok vámrendszerét sorba véve, a vámpolitika harcziás jellegű új korszakát, *Berényi* Pál pedig a betterment, vagy értéknövekedési adót ismerteti országonként. *Krausz* Gyula a korlátolt felelősségű kereskedelmi társaságokról értekezik. Könyvismertetések állanak végül. A füzethez társadalomgazdaságtani Bibliographiát is mellékeltek.

Ugyanezen folyóirat júliusi számába *Ruttkay* Vilmos Chamberlain vámpolitikájának újabb fordulatából a Magyarország részére való tanulságot vonja le. *Jankovich* Béla az értékelmélet mechanikai alapelvei s a termelés és forgalom gazdasági tényezőiről értekezik. *Berényi* Pál végére ér a Betterment-adózás kérdéseiről írott tanulmányának. Ez angol eredetű adóztatási mód a községi élet szűk keretében sokat tehet s a fejlődő városoknak valóságos áldásává lehet. Bár kissé megkésve, mégis jól cselekedtek tehát a magyar városok legközelebbi értekezletükön, hogy az értéknövekedési adó behozatala mellett állást foglaltak. *Barabás* Endrétől Maros-Torda vármegye közgazdasági leirását olvassuk. A Magyar Közgazdasági Társaság három kiváló tagját vesztette el egyetlen hónap alatt: *Kőrösy* Józsefet, *Enyedi* Lukácsot és *Bamberger* Bélát. A Szemle kegyeletesen emlékezik meg mindhármójukról. Az utolsó közlemények: néhány újabb német nyelvű közgazdasági munka bírálata.

A Magyar Nyelv juniusi füzetében *Herman* Ottó befejezi a Nyílról írott tanulmányát, amely azóta külön lenyomatban is megjelent. *Debreczenből* közölt néhány adattal is találkozunk az értekezésben. A füzet többi közleményei ezek: Az urhatnáság a magyar nyelvben *Rethei Prikkel* Mariantól. — Ingóságok jegyzéke a XVI. század elejéről. *Iványi* Bélától. — Az amerikai magyarság nyelve *Spissák* Ferencztől. — A tulipán *Gombócz* Zoltántól. Ez most divatszerű szó, jelszó és tárgy, bár úgy tapasztaljuk, hogy az a hafias felbuzdulás, mely a tulipán jelvénye alatt támadt, hamar ellobbanó magyar tűz. A tulipán virág csak a XVI. század közepe táján került Európába s nevezetei a különféle európai nyelvekben két török, illetőleg persa-török névre (lale és tulipan) vezethetők vissza. A tulipán voltaképen „turbánt“ jelent s a virág némileg a turbánra emlékeztető alakjáról kapta nevét. Meglepő, hogy a tulipán szó magyar nyelvemlékeinkben milyen tűnik elő. Az első adat 1649-ből való. A tulipán szó történetétől külön kell választanunk a tulipán motívum történetét. E virág naturalistikus utánzása ládákön, szűrőkön stb. nem lehet régibb a XVII. század közepe tájánál. Az ennél régibb emlékeken előforduló ugynevezett tulipán motívum valószínűleg a *kökörcsim* ábrázolásából fejlődött ki. E szó is török jövevény s honfoglalás előtti eleme szókincsünknek s a köztörök

kök „kék“ szó származéka. A füzetben végül többektől: Arany-, név-, szó-, szólás magyarázatok, tájszók gyűjteménye stb. található.

A Magyar Nyelvőr juniusi füzete a vezető helyen *Szent-jóbi Szabó László*, az egykori debreczeni diák stílusát dicsőíti, aki Kármán fellépéséig a magyar nyelv legnagyobb művésze. Ha nyelvének szépségeit, folyékonyságát, ritmusosságát, élénkségét, egyszerűségét és magyarosságát figyelembe vesszük, nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy Szabó László mestere volt a nyelvnek és nála szebben nem irt senki a XVII. század nyocsvanas éveiben, így fejezi be Gálos Rezső a szerencsétlen végzetű költőről írott méltatását. *Vikár Béla* A regős énekről — Szeremley *Császár* Loránd a különféle szavak jelentéséről szerkesztett tanulmányukat folytatják; utóbbi be is végezi. *Kovács Márton*, *Leyrer Mátyás* és *Kiss Ernő* a Nyelvújítás szótárához sorolnak elő új adatokat. Könyvismertetések után magyarázatok s az Egyveleg különféleli következnek. A szerkesztő *Simonyi Zsigmond* egyebek között a *hentes* szó régiségére nézve közöl egy feljegyzést. Ez a szó a Ny. Sz.-ban s az Okl. Sz.-ban egy-két 17. századi forrásból van idézve. *Simonyi* tehát épen ennél fogva említést érdemlőnek találta azt a körülményt, hogy egy 1651-i nyomtatványban már mint debreczeni család névvel találkozunk véle: „Compendiolum Socinianismi confutatum. Disputatio VI. Resp. Michaelae *Hentes*, Debrecino“. (Franecker 1651. Lásd Erdélyi Múzeum 1906. 41.) Mi száz évvel régebbi adatokkal toldhatjuk meg a *hentes* szóról való ismereteket. Debreczen város legrégebb (1547—1556) jegyzőkönyveiből kiírott család-név gyűjteményünkben többször fordul elő a *Hentes* vezetéknév. *Pl. Albertus Hentes* (1547:54. l.). *Gregorius inquilinus Nicolai Hentes* (1548:93. l.). *Fabianus Hentes* (1548:102. l.). Ugyanazon időben tehát a *Hentes* nevet már többen is viselték a debreczeni polgárok közül.

A Századok, idei hatodik füzetében *Erdélyi* Alajos befejezi *Barcsay Ákos* fejedelemségéről írott értekezését. Az orgyilkos törétől elvérzett fejedelmet ekként jellemzi: Politikája hazfias. De mint művelt lelkű ember inkább az ész fegyvereivel küzd, mint véres karddal. A kegyetlenség legkisebb foltja sem szennyezi nevét. Ugy áll a haza védő ormán *Rákóczi* és a nagy vezér között, mint állt *György* barát, *Ferdinánd* és *Szulejmán* közt, annak ingerléseit csökkentve, ezt hitegetve, hogy hazáját megmentse a végpusztulástól. *Kropf* Lajos a XVI. század elejéről való adatokat közöl a magyar zene történetéhez. *Aldásy* Antal, *Szendrey* János és *Kropf* Lajos új könyveket ismertetnek. *R. Kiss* István az 1707. évi marosvásárhelyi propositiók és articulások kinyomatásáról mond el egyet s mást. *Thury* József nekrológiát, vegyes közléseket s más kisebb cikkeket találunk még a Századok hasábjain.



Kismarjai BOCSKAY ISTVÁN

szül. 1557-ben Kolozsvártt. Meghalt 1606 decz. 29. Kassán.

257

VEGYESEK.

Folyóiratunknak ezuttal szeptember—októberi, vagyis 7. 8. száma jelenik meg. Julius- és augusztusról más hasonló folyóiratok példája szerint mi sem adunk füzetet. Azt hisszük, hogy előfizetőinket az eddigieknél is terjedelmesebb mostani füzetünkkel eléggé kárpótoljuk. Miután pedig a vállalat fenntartása nagy költséggel jár s tőlünk tetemes áldozatot követel, tisztelettel felkérjük előfizetőinket a hátralékos előfizetési pénzeknek a mellékelt postautalványon való mielőbbi megküldésére.

Bocskai ünneplése.

Nagy nemzeti hősök, nagyok között is a legnagyobb országos ünneplése közeledik. Debreczen és Hajduböszörmény Bocskai István szobrainak leleplezésére készül. Kassa és Késmárk Rákóczi Ferenczet meg bujdosó társait várja haza idegen országból. Történelmünk e fenséges két vezérlő alakjának dicsőítésével egyszerre telnek meg a magyar völgyek és rónák. Hiszen Bocskai és Rákóczi annyira eggyek, annyira hasonlók egymáshoz a Gondviseléstől elibők szabott magasztos élethivatásban, az erős magyar érzésben, a jog, igazság és szabadság lángoló szeretetében, a mély vallásos érzésben, a mások hitének tiszteletében és a határtalan önzetlenségben.

Mindketten nemzetöknek lelkiösmereti és alkotmányos szabadságáért fogtak fegyvert s állottak élére ugyanazon törvénytelenségek, jogtalanságok, erőszakosságok által végletekig elkeseredett édes nemzetöknek.

Bocskai, a buzgó református fejedelem bármely valláson levő papok özvegyei és árvái számára adómentességet biztosított 1605 július 5-én Kassán és 1605 szept. 16-án Medgyesen újból kiadott levelével. A bécsi békekötésbe pedig beiratta, hogy Magyarországon „a vallásnak gyakorlata mindeneknek szabad legyen“. „Le-

gyen szabad a lutheránus és helvéczi konfesszió, az római vallás azonképen ez országban minden rendek között, aki melyiken akarand megmaradni és állani“.

Rákóczi pedig, a hűséges jó katolikus, Thaly Kálmánt idézve — „mihelyt fejedelmi udvarát megalkotta, közvetlen környezetében legnagyobbbrészt protestánsokkal vette magát körül“. Kedves munkácsi várának, e családi tárházának főkapitánya; udvarmestere; két udvari kancellárja; nemes testőrségének feje; palotás testőrezredének, lovas gránátosai ezredének ezredesei; fegyverhordozója; lovászmesterei; több udvari tanácsosa; udvari orvosa; s egyéb udvari tisztjei közül is számosan részint evangélikusok, részint reformátusok voltak. S ama nyolcz év alatt, amíg kilencztizedrészben kálvinista kuruczai e legendás szabadságharczot vívták, a protestánsok ismét olyan szabadon gyakorolhatták vallásukat, amint azt Bocskai a bécsi békével örök időkre biztosítani kívánta.

Bocskai király lehetett volna. De ő nem fogadta el a királyi méltóságot, amelyet a szultán neki felajánlott; mert nem azért kötött kardot; mert a szultán koronájának elfogadása a magyar nemzet önállóságának megalázását jelentette volna, mikor az országnak Szent István koronájával megkoronázott királya volt. A törvényes királynak az ország meghódított és kezei között lévő részeit is kész volt mindjárt visszaengedni, mihelyt a vallás szabadságát biztosítja s a politikai sérelmeket orvosolja.

Rákóczi határtalan önzetlenségét is csodáljuk. Aki lemond óriási vagyonáról, a nyugalmas jólétről, elszakad családjától és inkább hontalan keserű száműzetésbe megy, mintsem hogy lealázó békét fogadjon el.

Az idén háromszáz esztendeje, hogy Bocskai hősies és dicsőséges fegyveres fölkelését siker koronázta. Most értük meg háromszázadik évfordulóját az 1606 jun. 23-án megkötött bécsi békének, mely a lelkiösmereti és alkotmányos szabadságot visszaszerezte, ezenkívül a rettenetes 15 éves török háború befejezését is tiszteséges békekötéssel, feltételül szabta Rudolf elé. Ezért tartozik hálával Bocskainak az egész magyar nemzet. S ha mégis különösebben ünnepli most őt a hajduság, — azt természetesnek és a kegyelet elengedhetetlen adójának találjuk, — miután a hajduk az ő nagy küzdelmei gyümölcseinek legközelebbi élvezői; bár megérdemlette volna, hogy országszerte fényes, az egész magyar társadalmat, a kormányt és törvényhozást is magával ragadó ünnepségek keretében gyujtassék fel az ő emlékezete.

A hajduvitézek, tudjuk, akiket Bocskai „a mi régi szabadságaink visszaadóinak“ nevezett, valamennyien nemességet és állandó lakóhelyet kaptak a fejedelemtől. Az első magna charta, mely egyttal Magyar- és Erdélyország nemesei sorába emeli őket, 1605 decz. 12-én kelt Korponán s Kálló egész várost, Nánás, Dorogh, Varjas pusztákat, Hadház, Vámospéres, Sima és Vid

helységbeli rész jószágokat adományozza nekik. A második 1606 febr. 2-án Kassán kelt s Szoboszló helységében levő részeket a lovas hajduvitézeknek adományozza. Hasonló kiváltságokat és jogokat nyertek Szalontán és több más biharmegyei helységben letelepített hajduk. Böszörményt és Pródot Báthory Gábortól kapták cserében Kállóért 1609 szept. 13-án. Ez a harmadik alapvető oklevél. Bocskai adományozása nemcsak magukra a hajdukra nézve volt roppant fontosságu fejedelmi cselekedet; hanem mint a kor egyik legnevezetesebb szociál-politikai alkotása országos jelentőségű esemény s különösen Debreczen környékére messze kiható közgazdasági és társadalmi következményeket vont maga után.

A XVI. század végéről az egykoru adóösszeírásokból borzasztó képe rajzolódik elénk a Körös-Berettyó közinek s az ezentúl felfelé elterülő Nyírségnek. A félszázaddal előbb — 1549—1552-ben — még népes és jólétnak örvendő falvak lakossága a török hódítások következtében rohamosan megfogyott. Az 1593—94. évi tatárjárás elöl valamennyi helység lakossága elfutott; amelyiké idejében el nem menekülhetett, pogány rabságba esett. A pusztán hagyott falvakat felperzselte a vad ellenség, marháikat pedig elhajtotta. Azon falvak közül, amelyeknek határaiból később a hat hajduváros területe alakult, a szabolcsmegyei dikátorok 1696-ban egyedül Vámospércsen találtak annyi adóalapot, hogy $\frac{1}{4}$ porta kitelt belőle.

Még öt év multán is, 1598-ban, amikor a megmaradt lakosok egyrésze ismét visszazálingózott, Dorogon 22, Nánáson 30, Pródon 6, Tedejen 21, Szoboszlón 58, Varjason 11, Vámospércsen 21, Szigethen 8, Viden 22 nyomoruságos lakott házat irtak össze. A tovább tartó háboru dúlásai között ezek is részben ismét elhagytak. Így értjük meg, hogy mekkora változást, a gazdasági és kulturális életnek micsoda fellendülését volt hivatva előidézni és megindítani ilyen pusztá területen egyszerre több ezer embernek a letelepítése. Ha bejárjuk a hajduvárosokat és látjuk ez erőteljes, szorgalmas, vagyonos népet, szaporodó és virágzó művelődési intézményeiket: tudjuk csak kellően értékelni Bocskai egyik legszebb művét — a hajduk tüzhely foglalását. Mig a legtöbb tömeges telepítés, mely hazánk elpusztult területeit újra megnépesítette, az előtt is, azután is idegen nyelvű népfajokat boldogított: Bocskai református és görög szertartásu magyarokat ültetett olyan földbe is, amelynek lakossága rész szerint rácz volt annak előtte. 1572-beu Varjason csaknem teljesen, Böszörményben, Dorogon, Pródon, Viden és Zeleméren többen-kevesebben vegyesen magyarokkal ráczok laktak.

Ezt a korszakalkotó eseményt a hálás hajduság fényesen készül megünnepelni. A jubileum emlékére szobrot is emel a hajduk halhatatlan nevü jótevőjének, édes atyjának a ma már százezer tagot számláló család. A jubileumot Szoboszló, a lovas hajduvitézek maradéki-lakta város kezdette szept. 2-án rendezett

fényes helyi ünneppé. Ezt követte volna szept. 30-án Hajduböszörményben, a legnépesebb hajduvárosban a fejedelem ércszobrának leleplezése országos ünneplés keretében. A leleplezést azonban a rendezőség sajnálatos váratlan esemény miatt bizonytalan időre kénytelen volt elhalasztani. A szobor érzebeöntése ugyanis nem sikerült s így azt újra önteni kellett. Ma már kész van a monumentum s hozzáfogtak felállításához. De most már október 31-dikéről, a reformáció évforduló napjáról is későbbre kell által tenni a leleplezés ünnepélyét. Mert most meg a nemzeti érdeklődést Rákóczi és bujdosó társai szent hamvainak temetése foglalja le.

A böszörményi Bocskai-szobor Holló Barnabás művészi alkotása. A szabadsághóst álló alakban ábrázolja. A talpazatot két hajduvitéz alakja élénkíti. Hajduvármegye közönsége közadakozásból gyűjtötte össze a szobor előállításának 50,000 koronára rugó költségeit.

Debreczen városa is szobrot emel Bocskainak. Ezzel nemcsak háláját fejezi ki a vallási és politikai szabadság nagy hőse iránt, hanem mintegy engesztelő áldozati oltárt is emel azokért a heves torzsalkodásokért, amelyekben a város régi lakosai, meg a letelepült hajduk ősei éltek majdnem egy egész századon keresztül. részint egymás kölcsönös félreértése, részint közjogi viszonyaik különbözősége-okozta érdekellentétek miatt s amelyek a szomszédokat gyakran mint ellenségeket állították egymással szembe. Debreczen városa Holló Barnabás budapesti Bocskai szobrának mását rendelte meg s állítja fel a nagytemplom és a kollégium közt fekvő Emlékkertben.

Még ez utóbbi szobor leleplezésének napját sem határozták meg véglegesen. (Z—i.)

Rákóczi és a bujdosók hamvai.

A hősök kikelnek sirjokból, idegen földön ásott sirjokból s visszatérnek szülőföldjükre, hogy ennek kebelén pihenjék tovább dicsőséges szabadságharcunknak fáradoalmait. A fejedelem kedves marsaljának Vay Ádámnak hamvait, a danczkai kriptából, már ennek előtte haza hozta a nemzeti kegyelet s családja ősi fészében, Vaján adta vissza az anyaföldnek. Most jön a többi nagy kurucz is. Maga a vezérlő fejedelem, Rákóczi; véle nagy Bercsényi, Eszterházy Antal, Sibrik Miklós, dicsőségének, azután bujdosásinak hü osztályosi. Jön Rákóczi hős lelkü édes anyja, minden igaz magyar nőnek dicső példányképe Zrinyi Ilona s férje, az első kurucz fejedelem késmárki Thököly Imre. Nem egészen kétszáz esztendeje, hogy egy elernyed, hízogó nemzedék Bécs kedvéért, a király és haza nyilvános ellenségeinek, hazaárulóknak, az igazi szabadság felforgatóinak és száműzötteknek nyilván-

nitotta azokat, akik vérüket, vagyonukat áldozták a honért és a nemzet végtelenül szeretett szabadságáért. Most koronás királya beleegyezésével és együtt működésével, diadalmenetben hozza vissza a magyar nemzet a száműzöttek porladó csontjait a galatai és izmidi kriptákból. Csak a halott Kossuth visszatérése ragadta meg ehez foghatóan a magyar nép szívét-lelkét. De míg amott a főséges gyász nagyszerűsége hidegen hagyta a trónt és az ország legfőbb hivatalos szerveit: emitt kormány és országgyűlés karöltve fárad abban, hogy minél magasabb dicsőség illesse a száműzetésből hazatérő bujdosókat. Szent hamvaikat ország költségén emelt művészi siremlékek várják a Rákócziakhoz mindig hiv Kassa székesegyházában és a kulcsos lutheránus Késmárk templomában. — Debreczen városa is, amely 1703 jul. 27-én a szabad királyi városok között elsőül hódolt meg a fejedelemlnek, a kurucz dicsőséghez illően vesz részt az országos ünneplésben. A székesfővárosban megpihenő bujdosók előtt diszküldöttség és bandérium által mutatja be hódolatát. E küldöttség tagjai lesznek: Weszprémy Zoltán főispán, Kovács József polgármester, Vecsey Imre főjegyző, Bészler Károly, Király Gyula, Oláh Károly tanácsnokok, Roncsik Lajos főszámvevő; — továbbá: Széll Farkas, dr. Gajzágó Béla, Komlóssy Arthur, Lestyán Adorján és Márk Endre bizottsági tagok. A küldöttség Kassára és Késmárkra is elkíséri a drága hamvakat. A Rákóczi tisztjei korhű egyenruháját viselő bandérium tagjaiul vállalkoztak: Csóka Samu tanácsnok, Sesztina Jenő, Geréby Pál, Kertész János bizottsági tagok; aztán Kardos Géza, Kardos Gyula, ifj. Kölcsey Sándor, Polgári István, ifj. Weszprémy Zoltán. Zászlótartó pedig ujabbkori diszmagyarban Medgyaszay Miklós árvaszéki ülnök lesz, aki a bandérium élén a debreczeni nők millenniumi fehér selyem zászlaját viszi. A közgyűlés, amikor e részvételt elhatározta, egyuttal feliratban kérte az országgyűléstől az 1715: XLIX. meggyalázó törvényczikknek a Corpus jurisból való törlését. Thaly Kálmánnak pedig, akinek oly nagy érdemei vannak a bujdosók hamvai hazahozatalában, köszönetét nyilvánította.

(— —s.)

Rákóczi Ferencz meghívója a gyulafejevári országgyűlésre.

A kurucz fegyverek sikerei indították Rákóczit, hogy az erdélyi rendeket is országgyűlésre Gyulafejevárra egybehívja. Gróf Pékry Lőrincz pedig derekasan előkészítette a talajt Rákóczinak erdélyi fejedelemmé választására. Az alább közlendő meghívó ugyan nem jelzi világos szavakkal a gyűlésnek ezt a feladatát, mégis ez volt a gyulafejevári országgyűlés legfontosabb tárgya, amelyen Rákóczit egyhangulag fejedelemmé kiáltot-

ták ki s már július 9-én a fejedelem képe Radvánsky János értesíthette urát az eredményről.¹ E meghívót Máramaros rendeihez küldötte volt Rákóczi. Így hangzik:

Illustrissimi, Spectabiles, Magnifici ac Generosi Domini
Egregii item et Nobiles, Amici Nobis observandissimi
honorandi et grati.

Salutem et omnem prosperitatem. Mint hogy a Nemes Vármegeye mind manifestumunkbul s mind sok rendbéli Patens Levelünkbul megértette, hogy Istenes igyezetünk (igy) fenn forgó Nemzetcséges igaz igyünk mellett szerencsésen folyó hadakozásunk egyenesen arra czélozna, minden magunk tulajdon hasznunk s méltóságunk nevelkedésének ambitiója nélkül, hogy édes Nemzetünk s Törvényeink a Német sanyargató igája s törvénytelen uralkodása alól felszabadulván, Nemzetcséges régi dicsőséges boldogságának állapottya Nemes Magyar és Erdély Országokban kívánatosan tündökölne régi boldog emlékezetü Királyok s Fejedelmek törvényes uralkodásokban, Nemzetünk között törvényes régi jó szokások s rend tartások mind közönségesen s mind akármely Erdélyi és Partiumbéli Nemes Vármegeyében, Székely és Szász Székekben s Királyi Városokban magok régi folyamattyokra helyreállittatnának s visszahozattatnának. Isten Ő Szent Felsége peng édes Nemzetünk illy boldogulására czélzó igyekezetünket s Nemzetcséges Fegyverünket Nemes Magyar és Erdély Országokban máris annyira segéllette, hogy nemcsak szabadulását, hanem annak statusi magok boldogulásokat is szemlélnének; mellyetis az Erdélyi Statusok consideralván beadott Memorialisok által instaltatnak, hogy mind az eddig az hadakozásnak alkalmatosságával következtet rendeletlenségek s egyéb a Nemes Ország köz javát, boldogságát és szolgálattját néző dolgók irántis jó rendelés, mind egyéb közönséges s személy szerint való megbántódásoknak az igazság kiszolgáltatásával orvoslások lehetne, Nemes Erdély Ország régi rendtartása szerint publicaltassék egy Országos Gyülés. Mely Instantiát az elől számlált okokra s egyéb conjuncturakra nézve is méltónak itélvén, a Nemes Ország Gyülését Gyula Fejérvárba ad Diem quintum Julii Anni nunc currentis lenni megengedtüik. Nemis kétlyük, a Nemes Vármegeye akarván mind maga lehető meg bántódásának, az jó rendre való hozatásának alkalmatosságával leendő orvoslását s mind egyéb a Nemes Ország szolgálattjában való jó rendet szemlélni s maga továbbra való meg maradásának modalitásirul eleve gondolkodni a Nemes Országhoz való szeretetitul viseltet-

¹ II. Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelemmé választása, megírta R. Kiss István és közölte a „Századok“ 1906. évi 1—4. füzetében. Az okmánytárt pedig a „Történelmi Tár“ idei 1—3. füzetében tette közzé. Azonban a regaliist nem publikálta. Szerk.

vén, Intimationk szerint az meg irt helyre és napra compareal : a holott mind azt fogja edgyező akarattal elkövetni, valamellyet a köz jónak elő segéllésére maga s közönséges és személy szerint való megmaradására alkalmasnak s jobbnak ítül lenni. Caeterum Praetitulatas Dominationes Vestras feliciter valere desidermus. Ex Castris a dSolt positis. Die 5 Junii. Ao. 1704.

Paetitulatarum Dominationum Vestrarum

amici ad officia parati

F. Rakoci mpr.

Joannes Pápai mpr.

Alul: Nemes Maramaros Vármegyének.

Kivül ugyanaz latinul, a szokásos hosszú czimzéssel.

Iv nagyságu. Zárlatán a fejedelem ostyába nyomott nagy pecsétje.

Eredeti: dr. Kardos Samu gyűjteményében. (Közli: K. S.)

A Kémeri Nagy család ármálisa. A Bocskay István szerzette bécsi béke 300-dik évfordulója emlékére dr. Boldisár Kálmán megírta „Bocskay hadi népe“ czimű maradandó becsű munkáját s abban a letelepített hajduvitézeknek adott kiváltságleveleken kívül még mintegy 120 más nemesítést is elősorol. A szerző maga is megjegyzi, hogy ezekkel távolról sincs kimerítve a Bocskay-féle czimeres leveleknek csoportja. Csakugyan ezentul is kerül majd napvilágra egy-egy nemesítő levél a családi leveles ládából. Folyóiratunk szerkesztője a román nemzeti kiállítás megtekintése végett Bukarestben járván, egy oda szakadt honfitársunk házánál, Kémeri Nagy József festőnél is talált Bocskay által kiadott ármálist. Ezt az eddigi ismeretlen diplomát a fejedelem, kancellárja, Péchi Simon által 1609 márczius 29-én adta ki Kassán Kémeri Nagy Balázs és mindkét nemű törvényes örökösei javára. Kémeri Nagy Balázs is, mint annyi sok kortársa, a haza szabadságáért vívott harcokban kezdettől fogva tanusított hűségéért kapta a nemességet s annak jelvényét, a következő czimert: katonai paizs, égszínkék mezejében jobbfelől medve, balfelől oroszlán, kiegészesedve, állva, előrenyujtott lábakkal, mintha a felfelé tartott meztelen kardot egymástól elvenni akarnák. A paizs felett zárt sisak, királyi koronával. A nemesség szerző ős Thosi István kapitánysága alatt katonáskodott. Ma élő utódai egyebet róla nem tudnak. A Kémeri Nagy család később három ágra szakadt s a szilágymegyei Bűrgezen meg Rátonban volt birtokos. A múlt század közepe táján két sarja a családnak Debreczenbe és Bihar-Diószegre származott. Amaz lakatos, emez kovács mester volt. Utóbbinak unokája Kémeri Nagy József Bukarestben megtelepedett festő, akinek szivességéből közöljük emez adatokat.

Téli menetrend.

Érvényes 1906. évi október hó 1-től.

Közvetlen vonatösszeköttetés

Páris—Ostende—Wien—Budapest—Belgrád—Sófia és Konstantinápoly (illetve Orsova—Bukarest—Constanza és Konstantinápoly) között. *Marchegg* át.

*885 — 805 905 *Instrukciókat	naponta	{ 730 446 610 649	Keleti, ostendei expresszovonat	ind. Páris érk. " Ostende érk. " Wien Wb. érk. " Wien Stb. érk.	naponta	{ 738 952 800 710	*1185 — 735 700 *Instrukciókat
1000 140 naponta	naponta	{ 737 1100	Keleti, ostendei expresszovonat	ind. Marchegg érk. érk. Budapest ny. p. u. ind.	naponta	{ 600 100	naponta 613 300
kedd, csüt., vas. szerd., pént., hétfő csüt., szomb., kedd	{ 1120 545 405 1043	Keleti, ostendei expresszovonat	ind. Budapest ny. p. u. érk. érk. Belgrád ind. " Sófia ind. " Konstantinápoly ind.	kedd, csüt., szomb. hétfő, szerda, pént.	{ 1055 417 815 316	naponta	↑ ↓
szerda, szombat csüt., vasárnap péntek, hétfő	{ 1130 853 611 1055 1130	Keleti, ostendei expresszovonat	ind. Budapest ny. p. u. érk. érk. Orsova ind. " Bukarest ind. " Constanza ind. " Konstantinápoly (gőzhajó) . ind.	csütörtök, hétfő szerda, vasárnap kedd, szombat	{ 1250 315 725 225 1000	naponta	↑ ↓

Debreceni Egyetemi Könyvtár
Lekt. 11/11/11

Közvetlen vonatsszeköttes

Páris—Basel—Zürich—Innsbruck—Wien—Budapest, Berlin—Budapest, Budapest—Belgrád (Saloniki)—Sófia és
Konstantinápoly között.
Bruck—Királyhidán, illetve Ruttkán át.

		n a p o n t a
ind. Paris	➔	1135
" Basel		412
" Zürich		210
" Innsbruck		710
" Wien Wb.		735
" Wien Sfb.		645
érk. Budapest k. p. u.		210

ind. Berlin	➔	1122
" Breslau		556
" Oderberg		257
" Ruttka		1030
érk. Budapest k. p. u.		330

ind. Budapest k. p. u.	➔	100
érk. Belgrád		541
" Saloniki		600
" Sófia		552
" Konstantinápoly		800

Közvetlen gyorsvonati összeköttetés

Budapest és Wien,

valamint a magyar királyi államvasutak és az azon túl fekvő csatlakozó vasutak alatt megnevezett főállomásai között.

850	210	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	145	710
			(Bruck-Királyhidán át)				
150	645	↓	érk. Wien Stb.	ind.	↑	850	210
735	150	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	210	950
356	1017	↓	érk. Graz Sb.	ind.	↑	540	110
710	330	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	1240	910
147	1080	↓	érk. Ruttká	ind.	↑	559	245
.	556	↓	" Breslau	ind.	↑	1005	508
.	1122	↓	" Berlin (Friedrichstr.)	ind.	↑	439	1131
740	215	ind.	Budapest k. u. p.	érk.	↑	130	1010
1225	726	↓	érk. Kassa	ind.	↑	840	505
328		↓	érk. Csorba	ind.	↑	.	219
740	215	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	130	1010
253	1112	↓	érk. Munkács	ind.	↑	408	227
1050	729	↓	" Lemberg	ind.	↑	625	730
725	235	915	ind. Budapest	érk.	↑	150	935
1204	648	224	érk. Debreczen	ind.	↑	857	430
212	849	545	" Szatmár-Németi	ind.	↑	642	216
431		950	" Máramarossziget	ind.	↑	.	1158
.		440	" Stanislaw	ind.	↑	.	.
725	200	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	110	935
1212	654	érk.	Arad	ind.	↑	818	416
427	1113	↓	" Gyulafehérvár	ind.	↑	357	1136
.	+1130	↓	" Bukarest	ind.	↑	+500	.
725	235	915	ind. Budapest k. p. u.	érk.	↑	750	150
515	1030	553	érk. Kolozsvár	ind.	↑	1110	523
.		920	" Bukarest	ind.	↑	805	.
700	320	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	100	1000
1220	837	↓	érk. Ujvidék	ind.	↑	756	429
.	1038	↓	" Belgrád	ind.	↑	541	.
800	650	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	850	905
217	186	↓	érk. Zágráb m. á. v.	ind.	↑	150	218
755	710	↓	" Fiume	ind.	↑	800	810
800	300	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	130	905
1248	732	↓	érk. Pécs	ind.	↑	822	344
320	ind.	Budapest k. p. u.	érk.	↑	100	.	.
636	érk.	Szabadka	ind.	↑	951	.	.
1150	" Bosna-Brod	ind.	.	↑	355	.	.
930	" Sarajevo	ind.	.	↑	624	.	.
1031	" Gravosa	ind.	.	↑	545	.	.
800	300	515	ind. Budapest ny. p. u.	érk.	↑	140	700
1206	700	915	" Wien Stb. (Marcheggen	érk.	↑	905	300
106	755	↓	érk. Wien Nb. (át)	ind.	↑	800	225
720	655	ind.	Budapest ny. p. u.	érk.	↑	925	945
133	1224	↓	érk. Zsolna	ind.	↑	346	314
1035	556	↓	" Breslau	ind.	↑	1005	610
526	1122	↓	" Berlin (Friedrichstr.)	ind.	↑	439	1131
940	225	1010	ind. Budapest ny. p. u.	érk.	↑	115	630
235	810	520	érk. Temesvár-Józsefv.	ind.	↑	750	122
630	1140	540	" Bukarest	ind.	↑	555	1025

Oda.			* Motorosvonat.			Debreczen—Szerencs.			* Motorosvonat.			Vissza.		
Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.	Szv.
I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.
705	915	345	725	900	285	ind.	Budapest k. u. p. (81) . . . érk.	150	640	985	711	1288	545	
			863	216	230	"	Szatmár-Németi (81) . . . érk.		212	711				
522	851	1224	1224	425	722	ind.	Debreczen (81, 87, 89, 91) . érk.	804	1185	324	340	819	1026	
X 540	X 908	X 1288	X 1288	X 437	X 785	↔	↔ Alsójózsza 117. sz. órház .	X 751	X 1121	X 311	X 329	X 807	X 1011	
X 549	X 910	X 1245	X 1245	446	X 743	↔	↔ Bocskaykert 119. sz. órház .	X 744	X 1114	X 304	X 321	X 801	X 1008	
600	918	1254	1254	455	756	↔	↔ Hajdúhadház	737	1106	257	312	755	951	
607	925	101	101	501	803	↔	↔ Téglás	728	1057	248		747	942	
625	939	116	116	515	820	↔	↔ Ujfehértó	712	1039	230		733	922	
X 639	X 949	X 127	X 127	X 526	X 832	↔	↔ Császárszállás	X 658	X 1024	X 216		X 721	X 907	
649	957	136	136	534	841	↔	↔ érk. Nyiregyháza (82, 83, 85, 86) ind.	650	1014	208		712	856	
980	142	+	956			↔	↔ érk. Csap (85) ind.		551			329	613	
659	1004	344	543	905	905	ind.	Nyiregyháza (82, 83, 85, 86) érk.	630	1003	139		657	846	
715	1017	400	555	923	923	↔	↔ Királytelek érk.	617	950	123		645	830	
726	1024	411	603	935	935	↔	↔ érk. } Görögszállás (82) ind.	607	942	111		636	818	
727	1025	413	604	936	936	↔	↔ ind. } érk.	606	941	110		635	815	
X 734	X 1031	X 420				↔	↔ Virányos 147. sz. órház .			X 103		X 629	X 810	
X 740	X 1036	X 426				↔	↔ Vaskapu 148. sz. órház .			X 1257		X 624	X 804	
748	1043	434	619	955	955	↔	↔ Rakamaz	550	928	1250		619	757	
808	1052	450	628	1008	1008	↔	↔ Tokaj	540	918	1239		610	746	
815	1101	502	637	1021	1021	↔	↔ Tarczal	527	907	1222		558	729	
828	1141	515	647	1035	1035	↔	↔ Mad-Mezőzombor	515	X 856	1203		547	716	
835	1117	522	652	1043	1043	↔	↔ érk. Szerencs (75) ind.	505	850	1200		541	707	
1248	406	808	808	358	358	↔	↔ Sátorlajuhely (75) ind.	728		728		1209	439	
1225	328	919		502	502	↔	↔ Kassa (Zsolczen át 75, 49) ind.	1200		620	840	1236		
130	700	1010		635	635	↔	↔ Budapest k. p. u. (75) ind.	940	1110	740		835	215	

0da.

Debreczen—Füzesabony.

Vissza.

Szv. 4202	Vv. 4212	Vv. 4218	Vv. 4214	Vv. 4211	Vv. 4217	Vv. 4213	Vv. 4215
I.—III.	I.—III.	I.—III.	I.—III.	I.—III.	I.—III.	I.—III.	I.—III.

87

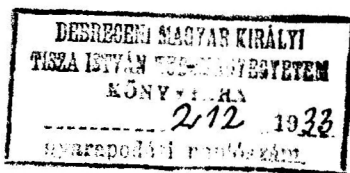
705	915	900	ind. Budapest k. p. u. (81)	6rk.	130	935	.	.
-----	-----	-----	-----------------------------	------	-----	-----	---	---

486	1100	458	ind. Debreczen (81, 84, 89, 91)	6rk.	754	320	535	.
456	1113	516	Debreczen-Vásártér		744	810	525	.
527	X 1186	X 538	Debreczen-Marhavásártér		X / 734	X / 301	508	.
535	1144	551	Látóképi eszárda 2. sz. őrház.		X / 715	X 242	X / 450	.
621	1155	601	Maos		709	236	444	.
642	1215	633	Nagyhat		658	225	427	.
659	6rk.	659	Balmazújváros		634	200	402	.
734	Vv. 4216	659	Kónya		559	.	323	.
749	I.—III.	717	Horobágy		542	.	309	.
809	138	752	Ohat-Pusztakócs (88)		506	.	282	.
821	146	807	6rk.		482	.	912	747
834	158	824	ind.		438	Szv. 4201	158	738
844	821	886	Egyek		425	I.—III.	138	718
923	211	829	Tóhat.		411	.	120	705
943	296	.	ind.	169	700
956	305	.	Tiszafüred (123)		.	559	1245	636
1009	326	.	Poroszló	536	1212	622
1024	326	.	Kétliköz	513	1200	500
745	389	.	Eger-Farmos	502	1149	533
	353	.	Mezőfarkány	452	1138	522
	409	.	Füzesabony (52, 75)		.	437		

310	130	810	6rk. Budapest k. p. u. (75)	ind.	1110	810	215
-----	-----	-----	-----------------------------	------	------	-----	-----

Oda.		Debreczen—Nagy-Léta—Vértés.			Vissza.	
Vv.	Vv.	91			Vv.	Vv.
4512	4514				4511	4513
I. III.	I. III.	I. III.	I. III.			
.	900	ind. Budapest k. p. u. (81) ér.	150	985		
610	224	" Püspökladány (81) . . . ér.	944	522		
505	1200	" Szerencs (84) ér.	1117	653		
411	.	" Tiszafüred (87) ér.	.	849		
446	101	" Tiszalök (89) ér.	.	727		
* (Könyvtári sósó-fürdő)	985	ind. Debreczen (81, 84, 87, 89) ér.	715	313		
	954	▼ Szepes-Telegdi sósó-fürdő	654	248		
	1001	Mikepércs ▲	646	289		
	1008	érk. } Sáránd (92) { ér.	637	229		
	1018	ind. } ind.	625	217		
	1028	▼ Hajdu-Bagos ▲	615	205		
	1045	Hosszu-Pályi* ▲	600	148		
	1057	▼ Monostor-Pályi ▲	547	150		
	616	érk. Nagy-Léta - Vértés . . ind.	525	105		
	1116					

Oda.		Sáránd—Derecske.			Vissza.			
Vv.	Vv.	Vv.	92			Vv.	Vv.	Vv.
4612	4614	4616				4611	4613	4615
I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.	I. III.			
.	.	900	ind. Budapest k. p. u. (81, 91) ér.	150	.	985		
.	985	451	" Debreczen (91) ér.	715	.	313		
645	1023	546	ind. Sáránd (91) ér.	620	1008	209		
704	1042	605	érk. Derecske ind.	600	948	149		



Oda. Budapest k. p. u. — Püspökládány — Körösmező — (Stanislan).

Vissza.

Tv2322 1742 I. III.	Gy. 1702 I. II.	Tv2322 1744 I. III.	Szv. 1708* I. III.	Gy. 1704 I. II.	Metres vevő 1722 I. III.	Szv. 1706* I. III.	Szv. 1710 I. III.	81	Tv2322 1745 I. III.	Szv. 1707* I. III.	Metres vevő 1721 I. III.	Gy. 1703 I. II.	Tv2322 1747 I. III.	Szv. 1705* I. III.	Szv. 1715 I. III.	Gy. 1701 I. II.	Szv. 1701 I. III.	Szv. 1700 I. III.
1000	900	1000	920	920	705	915	920	ind. Wien Stb. (1)	150	925	150	925	645	693	682	682	925	925
795	1108	144	385	560	705	1267	915	ind. Budapest k. p. u. (117, 118) ér. Püspökládány (117, 120). ind.	500	670	545	1200	190	640	748	682	925	925
610	1118	140	294	602	612	1284	124	ind. Püspökládány (117, 120). ér. Kolozs 90. sz. őrház	570	670	1120	944	1221	117	682	582	924	924
X 689	1129	X 146	X 289	613	X 602	138	435	érk.	X 506	X 670	X 846	X 944	X 1221	X 117	X 682	X 582	X 924	X 924
685	1130	155	218	614	614	136	426	é. Kaba (93)	454	448	684	988	1205	101	101	510	510	925
700	1144	202	310	615	710	157	412	é. Szobozó	498	1102	688	982	1204	1298	1298	403	403	925
X 718	X 720	X 297	X 308	X 616	X 710	X 142	X 424	é. Vértóly 104. sz. őrház	418	418	1104	919	1140	1294	1294	509	509	925
X 730	X 745	X 310	X 320	X 617	X 714	X 143	X 425	é. Ebes	406	406	1051	941	X 1153	1127	1293	833	833	925
								é. Ondó 107. sz. őrház	X 395	X 425	X 621	X 941	X 1118	1206	1206	430	430	925
								é. Dobozon (84, 87, 89, 91) ind.	1085	1085	510	857	1106					
142	1177	522	958	1043	1768	989	989	érk. Csap (84, 85)	Szv. 1711 I. III.	612	727	508	851	1290	1290	541	541	929
								é. Szerencs (84)	989	989								929
								ind. Dobozon (84, 87, 89, 91) ér. Nagycsero	X 727	X 1013	X 1000	X 846	X 1189	X 412	X 641	X 625	X 611	X 560
								é. Haláp	700	700	928	928	1121	1121	1121	360	360	925
								é. Vámpörös	648	648	944	944	1112	1112	1112	389	389	925
								é. Nyírbrány	638	638	928	928	1058	1058	1058	582	582	925
								é. Barantóhy	X 621	X 921	X 921	X 802	1052	1052	1044	325	325	925
								é. Érmihályfa (94)	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	925
								ind. Erkörtvélyes	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	925
								é. Beszege-Piskoll	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	925
								é. Szamszó	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	925
								é. Degenfal tanya 49. őrház	X 628	X 928	X 928	X 802	1052	1052	1044	325	325	925
								é. I. Nagykároly (97, 100) ind.	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	925
								é. II. Nagykároly (97, 100) ind.	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	925
								é. Domahida 61. sz. őrház	X 628	X 928	X 928	X 802	1052	1052	1044	325	325	925
								é. Kis-Majtény	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	925
								é. Gilvác	X 628	X 928	X 928	X 802	1052	1052	1044	325	325	925
								é. Nagysomkut	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	925
								é. Gyivács	417	417	721	744	990	990	990	210	210	929
								é. Szatmár-Zsáandány	X 417	X 721	X 721	X 744	990	990	990	210	210	929
								é. Szatmár-gőztűrés	X 417	X 721	X 721	X 744	990	990	990	210	210	929
								é. Szatmár-Nemsi 103, 104) ér.	X 417	X 721	X 721	X 744	990	990	990	210	210	929
								é. Mikola	621	621	1028	1028	748	748	748	190	190	929
								é. Novotlanfal 98. sz. őrház	621	621	1028	1028	748	748	748	190	190	929
								é. Fekete-Ardó	621	621	1028	1028	748	748	748	190	190	929
								é. Tekesháza 107. sz. őrház	X 621	X 928	X 928	X 802	1052	1052	1044	325	325	929
								é. Királyháza (80)	628	628	928	928	1044	1044	1044	325	325	929
								ind. Budapest k. p. u. (75, 80) ér. Bátyú (80). ér.	1011	1011			810	1010	693	693	929	
								ind. Királyháza (80)	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Verező 111. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Veresórház 112. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Veresmart I. 113. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Veresmart II. 114. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Rakasz 115. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Huszt-Nagyág 119. sz. őrh.	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Huszt 120. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Huszt	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Szeklenca 127. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Miháka 129. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Székelybó 130. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Viskid 131. sz. 5. V. sz. (m. sz.)	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Bustalyháza. Viskid-őr.	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Vajná 135. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Űrmező 136. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Técső (Vas-mező)	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Bodháza 144. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Taraczköz (101)	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Taraczköz 148. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Hosszmező	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Hegyalja 154. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Kabolapatak 156. sz. őrház	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Máramarossziget 157. sz. 5.	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Máramarossziget (99, 102) (Páris-székfő)	642	642			788	1192	112	418	418	929
								ind.	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Szigetkamara (102)	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Veresmart	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Bocskó	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Nagyboconkó (99)	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Gyergyalog-tűrés	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Erdőszőlő	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Visóvölgy	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Terebesfejépaták	642	642			788	1192	112	418	418	929
								é. Barnabás	642	642			788	11				

DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS
KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA